

Transilvania

An. LI.

Noembrie 1920

Nr. 11

Pe țarm.

(Din ciclul „In Fumul Uzișelor“).

De-acum vei stă lungit pe vecii vecilor,
Vecinul meu din grui, —
De-acum vei stă lungit pe veci,
Și cred că nici pozaunele arhanghelilor
Nu-ți vor turna din nou în mădulare
Avântul și setea 'nfricoșată a vieții . . .

Mă uit la fața ta umflată de apă,
Și înegrită ca șmolosul cărbune, —
Mă uit la pleoapele tale
Intinse peste orbitele fără ochi, —
Mă uit la brațele tale vânjoase
Ca două lăstare de carpén, —
Și mintea mea nu vrea să creadă
Că leșul putred aruncat de talazuri
Ești tu, vecinul meu din grui,
Voinicul flăcău care mă luă pe oblânc
Și mă 'nvăță obrăznicii
Și mă făcea, când scăpam la ghiață,
Să 'nfășur picioarele 'n nuiiele de răchită
Să nu mânc bătaie că rup opincile . . .

Ah, blestemată foame de-avuții! . .

Aveai pământ și boi și case durate 'n piatră
Și erai harnic și voinic
Și singură odraslă la casă,
Și totuși ai tăi, otrăviți de lăcomie,
Voiau să strângi, să strângi întruna
In orice fel din orice parte, —

Și patru ani îți steteră de cap
Cu vorbe bune, cu molitve la schituri,
Cu sudalme și lacrimi și blesteme,
Să iai stârpitura sbârcită
A văduvii lui Călin Grănicerul,
Care aveă patru curți în sat
Și fânațe 'n Ponoare lângă braniștea veche
Și lunci de otavă și locuri de holde,
Să se hrăniască douăzeci de guri

Și te 'nsurași . . .
Și-ai tăi muriră cu sufletul luminat
Că te știau fericit.

Veniră apoi cei trei copii,
Cei trei nenorociți diformi.
Și doftori și spișeri intrară 'n casa ta durată 'n piatră,
Și nevasta fi-se făcù ca o momâie
Și 'ntro noapte tușind se duse și dânsa,
Iar tu remăseși singur în mijlocul casei
Privind la cei trei viermi neputincioși,
Și te smulgiai de păr de desnădejde.
Se duseră casele și holdele
Și fânațele Călinoaiei
Și boliștile te lăsară cu curtea pustie.
Și după zece ani de iad rămăseși singur
În casa ta veche de piatră,
Cu bilțul datoriilor la gât . . .

Veniși atunci, sfătuit de-un Ovreu,
Aici în țara unde-i soare și libertate
Și unde matca gârlelor
E pietruită cu galbeni . . .
Și alți zece ani te tăvăliși prin unghere murdare,
În vâlmășagul de păcate
Ce curge mereu din vechea Europă
În văile de oțel și cărbuni din Ohio,
Mâncând puțin, trudindu-te mult,
Uitând întreagă mlaștina

*In care te-afundară să te 'nece
 Cei zece ani cu fata Călınoaii,
 Ținând în minte numai străbună casă albă
 Din care voiau să te scoată streini fără suflet,
 Și strângând în punga din sân
 Cu mâinile 'n tremur dolar lângă dolar,
 Ca s-o scapi de streini și să scapi de rușine . . .*

*Ehei, de câte ori acolo 'n mină,
 Strivit între pereții de cărbune,
 Nu te-ai oprit istovit de colb și 'ntuneric,
 Rugând pe Dumnezeu
 Să surpe-odată bolta 'n urma ta
 Și strâmtul coridor ce-ți săpai,
 Să-ți fie sicriu și mormânt pe vecie
 Să scapi odată de osândă!
 Dar casa veche-ți răsăriă 'nainte
 Acolo 'n noaptea tainiței tale,
 Și mușchii se 'ncordau din nou
 Și târnăcopul iarăși mușcă furios
 În stânca din față . . .*

*Sosî acum o lună greva
 Și crășmele clocotiau de lume
 Și zilele se scurgeau în goană.
 Și tu tremurai
 Văzând cum scade 'n punga dela sân
 Agoniseala celor zece ani de caznă,
 Iar când stăpânul căută cinci oameni
 Să vază de mașini,
 Fuși cel dintâi
 Să scobori din nou în beznele minei.*

*Și scoboriși, vecinul meu din grui,
 Cu cei patru tovarăși ai tăi.
 Și nimeni nu știe nici astăzi aieva
 Povestea voastră nenorocită.*

Un tunet fu, și flacări și cutremur . . .
Și când te deșteptași,
In jurul tău eră noapte de mormânt,
Și capul tău și brațele tale ce usturau
Erau înfășurate 'n pânze,
Și răsuf lai în boare curată,
Și auziai cântare de valuri
De sub fereastra deschisă,
Și lumea-ți spunea că erai în Cleveland
In spitalul de langă Erie,
Și că tovarășii tăi toți fură arși de vii
In vâpăile minei . . .

Te vindecași acum o săptămână.
Și când mânilor-ți arse fură deslegate,
Le duseși tremurând la piept
Și nu mai găsiși nimic, —
Iar când de pe obraji și de pe ochi
Lți ridicară fașele ce te ardeau
Și așteptai cu inima sălbatică
Lumina sfântă a soarelui de vară,
In jurul tău eră aceeaș noapte
Imensă, neschimbată, disperată . . .

Un plâns te cuprinse-atunci,
Amar, sugrumător,
Plânsul mândriei tale zdrobite,
Plânsul suferințelor tale zadarnice,
Plânsul vieții tale pierdute.

Dar ochii tăi arși nu izvorâră lacrimi
Și gura ta șchilăvită nu rosti cuvinte . . .

Veniră-apoi lungi ceasuri de pace,
De toropeală și liniște largă
Și nu mai auziai
Decât răsufletele celor adormiți
Și cântecul tulburător al undelor din Erie
Ce se sfărmau de ziduri
Sub fereastra deschisă . . .

*De-atunci nu mai ştium nimic de tine,
Vecinul meu din grui:
In zori patul tău eră gol.
Şi iată astăzi, dup'o săptămână,
Te-aruncară valurile tulburate
Din nou la ţarm,
Şi zaci aici înţepenit pe pietriş,
Umflat de apă şi negrit . . .*

*Ci 'n țințirim departe dorm ai tăi
Cu sufletul luminat de bucurie,
Știindu-te fericit! . . .*

VĂSILIE STOICA.

Cleveland, 7 August 1918.

Păscălierul.

Intr'o senină dup'amiază de primăvară citeam pe-o bancă subt un cireș înflorit. Eram cufundat în istorisirea minunată, care mă uimeă tot mai mult, cu fiecare foae întoarsă. Nu mai auziam nici zumzetul albinelor, cari îngreunau florile albe ale cireșului. De-odată tresării.

— Bună ziua părințele. Mă cunoști de bună seama pe mine.

Nu-l mai văzusem [niciodată pe omul care mă făcù să tresar, și care stătea zimbînd înaintea mea. Eră mijlociu de statură, c'o mustață scurtă, neagră, foarte palid la față, cu fruntea nespus de tristă în asemănare cu ochii lui vioi, cu zîmbetul de fericire care-i flutură pe buze.

— Și nu se poate [să n'ai un scaun de hodină și pentru mine, începù el din nou, văzându-mă că tac.

— Se 'ntelege că am, ia poștește pe laviță lângă mine, i-am zis făcându-i loc. El zîbea mereu și părea foarte fericit.

— Cred că mai ai și un corn de prescură, zise el privind-mă țință cu ochii în cari ardea un foc ciudat.

— Ba și un pahar de vin va da Dumnezeu, bade Ioane, zisei, spunându-i numele acesta pe nimerite.

— Știam eu că nu se poate să nu mă cunoști, răspunse el vesel. Eu sunt un om minunat. Eu m'am schimbat dintr'o boală, de-s așa pe cum mă vezi.

— Ai fost bolnav dumneata?

— Am zăcut între moarte și viață opt săptămâni, începui el aruncând o privire fugară pe masa de brad care eră înaintea laviței. Pricepui numai decât și poruncii slujnicei care se ivise în ușa bucatăriei să ne aducă ceva pentru gură și pentru gât. Badea Ion mă privi fericit și-mi zise:

— Așa mă cinstesc toți popii pe la cari mă duc.

— Și te întâlnești des cu fețe preoțești? îl întrebai mirându-mă mereu privirile lui fericite.

— Dacă suntem în aceeaș slujbă, ce să fac? Acum eu n'am fost totdeauna așa pe cum mă vezi, da' a dat o boală peste mine. Doctor pe lume n'a știut ce am. Vezi că nici nu putea ști, fiindcă mi-a fost trimisă boala asta de Atotputernicul.

— Toate boalele vin cu știrea Celui de sus, zic eu.

— Da, numai cât boala mea a fost semn că Domnul m'a ales în slujba lui.

— Da, se vede că dumneata ești în slujba Domnului acum. Mă uit la dumneata și mă mir, zic eu.

— Așa-i că te miri? făcu el vesel, c'un suris care-i inundă toată fața. Nici un doctor, nici un leac nu mi-a folosit, până ce în urmă, la sfârșitul săptămânii a opta, n'a început să isvorească isvorul darului din mine. Și pân'a ținut boala îmi vâjeia mie prin cap, dar nu știam că ăsta să fie semnul alegerii mele pentru slujba Domnului. Duminecă sara, la sfârșitul săptămânei a opta, isvorul darului s'a făcut văzut».

— Și cum s'a făcut văzut? îl întrebai, uimindu-mă mereu de bucuria cu care-mi povesteă.

— Ai putea să găcești? mă întrebă, vesel de încurcătura mea.

— Nici poveste, ar trebui să am și eu un dar deosebit», îi răspund.

— Tocmai asta-i! Dumneata nu-l ai, și nu l-au avut nici cei cari erau în jurul meu când isvorul darului a început să curgă din urechile mele în două șire nesfârșite de furnici cântătoare.

Pe-o clipă simții un sloi de gheață cum mi s'a așezat în spate. «E nebun» îmi zisei îndată. Dar văzându-l mereu fericit, n'am mai simțit nici o teamă față de străin și-l întrebai.

— Din urechi ți-a isvorit?

— Da, din amândouă, în două șire nesfârșite de furnici cântătoare. Două șire lungi cât de-aici pân' la Sibiiu. Isvorau furnicile mărunțele și lungurețe, strălucitoare ca un șirag de mărgele mărunte, în care bate soarele, isvorau tot mai dese, toate întraripate, și cântau-cântau.

— «Și ce cântau?»

— «Aliluia» și «Cheruvicul», cântarea îngerilor.

— Nu mai spune!

— Ce să spun! Eră minunea lui Dumnezeu și semnul darului, pentru mine.

Șirul de furnici se făcea tot mai lung, se înălța în văzduh ca o ață nesfârșită pe care sunt înșirate grăunțe de mărgele, strălucea în soare în toate colorile, și cântecul îngeresc umplea lumea. Nime nu-l auzia numai eu; nime nu vedea furnicile, numai eu. Pe măsură ce isvoră darul, în capul meu se făcea tot mai multă lumină, și atunci am auzit un glas care îmi zicea: «Cântă și tu». Ș'am început să cânt și eu, încet, dulce, îngerește, ca și furnicile. Ș'am tot cântat până ce în capul meu s'a făcut o lumină așa de mare de-mi părea că acolo a răsărit soarele. Furnicile se făcură nevăzute, dar în schimb eu am căzut în vis adânc. Și visul acela eră luminat de soarele ce răsărise în capul meu. Și ce-am văzut în vis?

El tăcù și mă privi cu'n fel de uimire.

— E minunat ce spui dumneata, bade Ioane, zic' eu, nu pot ști ce ți s'o fi arătat în vis.

— Am văzut un părau adânc, și 'n fundul părauului, sub o piatră, mi-s'a arătat o carte. Un glas îmi zise: «Scoală-te, du-te și ia cartea și pe urmă ți-se va mai spune ce să mai faci». M'am ridicat din patul vechilor suferințe ș'am plecat ș'am aflat așa pe cum mi-a spus glasul. Abia am ajuns acasă și glasul îmi zise: «Culcă-te, căci iarăș vei vedea un vis». Și m'am culcat și-am adormit și iar mi-s'a făcut lumină în cap, dar de-ocamdată n'am văzut decât lumina. Glasul îmi zise: «Cartea ce-ai aflat-o va fi spre vindecarea multora, spre ali-

narea suferințelor și spre alungarea dracilor. E carte cu dar mare, căzută din cer odată cu epistolia Maicii Domnului. Dar tu nu știi încă să cauți în ea, nu știi s'o deschizi, ci scoală-te și pleacă la drum, tot spre răsărit, tot spre răsărit, și vei întâlni pe robul meu, care ți-se va arăta îndată, și el te va învăța». Abia a făcut glasul ș'am văzut în lumină mare pe-un popă, cu barba albă, cu patrafirul pe piept, și cetea într-o carte. Pe-o clipă l-am văzut, apoi s'a făcut nevăzut și eu m'am deșteptat. Am pornit la drum, tot spre răsărit, prin șase sate am trecut, dar' nici într'un sat n'am dat de popa pe care îl văzui în vis. În satul al șaptelea, în Curmătură, cât ce întru pe porțiță în curtea popii îl zăresc prin fereastră pe părintele Veniamin, cu patrafirul după cap, citind într-o carte. Il cunoști și dumneata pe popa Veniamin din Curmătură?

El îmi puse întrebarea asta c'un fel de teamă pe care n'o priceeam.

— Cum să nu-l cunosc? Cine nu-l cunoaște pe Veniamin cel cu dar mai mare decât nouă popi, care vindecă unde doctorii nu mai au ce face, care găcește pe hoji și pe tâlhari, cât ce deschide cartea?

Străinul îmi părû că nu-i prea bucuros de cunoștința mea, pe câteva clipe zimbetul i-se șterse de pe față, din priviri; ochii lui rămaseră fără străluciri.

— Așa-i; începû el silindu-se să fie iarăș vesel, «apoi îl cunoști dar și dumneata pe părintele Veniamin. Mare dar are popa cea». Vorbind, ochii lui începură să lumineze din nou. «Cât mă auzi ciocănind la ușe, îl auzii zicând cu bucurie: «Întră Ioane, întră omul lui Dumnezeu, întră că ești pus de-acum în slujba Domnului». «Arată-mi cartea» îmi zise el îndată ce întrai. I-o dădui, el o luă în mână, după ce mai întâi s'a închinat pe cum se cuvine, o răsfolî, și zise: «După cartea asta cântă popii și călugării de multe veacuri. A căzut din cer odată cu Epistolia Maicii Domnului, într'aceeaș piatră încuiată. În ea sunt înșirate toate năcazurile omului precum și pentru anume nenorocire ce slujbă trebuie făcută. Mare dar pe dumneata, bădic Ioane, că ți-a ajuns în mână. De-ar putea vlădicii ți-ar lua-o s'o pună în mănăstirea cea mare, dar n'au putere». — Așa mi-a zis și mă ospătă, așa cum mă ospătezi

acum dumneata. (De mulțisor începusem să îmbucăm din prescură și s'o udăm cu vin). Și după ce m'a ospătat m'a ținut trei zile la dânsul și m'a învățat cum să cânt în carte, cum s'o deschid. S'aici s'a întâmplat cu mine minunea cea mai mare. Nu știam cîlti o slovă, mai înainte; ș'acum deodată cunoșteam toate tiparele. M-am întors acasă, mulțămindu-i părintelui (băgai de seamă că se sfiește să-i mai zică pe nume) și dac'am ajuns acasă iar am adormit și iar am visat și am văzut soarele răsărind în capul meu ș'am auzit glasul. Și glasul îmi zicea: «De-acum ai intrat în slujbă; vor veni la tine creștini din mari depărtări, încărcati de toate nevoile; tu după ce-i vei vedea pune-l pe nevoeș să deschidă cartea, citește acolo ce slujbă se dă apoi te încue în casă și va veni visul. Și 'n vis ți-se va arată și ce popă să faci slujba».

M'am trezit și muerea mi-a spus numai decât c'un străin, bolnav greu, a fost adus cu carul la mine la poartă.

— Așa dar vestea minunilor ce s'au petrecut cu dumneata a ajuns repede până departe, zic eu, începând să-l privesc cu neîncredere.

— Voia Domnului, părinte, nu care cumva să crezi că eu aș fi spus ceva. Eu știu că darul Domnului nu se trimbițează în lume. Eu știu că la dar, oamenii vin ca la un izvor. Il simt și aleargă, cum aleargă cerbii însetați la pârâiașele de munte. Așa dar a venit bolnavul. A deschis cartea, m'am uitat în ea ș'am văzut că i-se dă, pentru mântuirea lui, maslu cu șapte popi. M'am încuiat în casă, m'am culcat, mi-s'au arătat cu chipul, cu numele lor și cu numele satului popii. I-am spus bolnavului ce popi să cheme, și peste-o săptămână omul meu a venit sănătos să-mi mulțamească. De-atunci lumea vine la mine ca la moară, unii sosesc, alții pleacă, și casa nu mi-e nici odată goală. Și oamenii se tămăduesc».

— Mare minune, ce spui dumneata, bade Ioane, zic eu privindu-l cu neîncredere tot mai mare, căci credința ce mi-o făcusem dela început că ar fi un biet nebun, mi-se clătinase de mult.

— Voia Domnului, părinte, eu sunt un nemernic slujbaş al lui și-i împlinesc voia după cum îmi poruncește.

— Și zici că totdeauna ți-se arată în vis ce popă trebuie

să facă anume slujbă? îl întrebai, privindu-l țintă în ochii cari zimbeau mereu.

— Mi-se arată, răspunse el fericit. Pentru câte-o slujbă mi-se arată un singur popă, pentru alta mi-se arată chiar doi ori trei, și glasul zice: «Alege, robul lui Dumnezeu, pe care-l vrei».

— Și, dacă-s mai mulți, dumneata pe care alegi? îl întrebai c'un simțemânt de teamă, ca și când mi-s'ar fi părut că pricep visita pascălierului.

— Eu? Eu aleg pe oamenii lui Dumnezeu, începù el cu vioiciune. Dacă mi-se arată mai mulți în vis, eu nu-i spun omului la ce popă să meargă, ci mai întâi mă duc eu pe la ei să văd care-i mai bun de inimă, care-i mai milostiv. Trebuie să fim cu băgare de seamă, părinte, să alegem totdeauna pe cel mai bun.

Tăcù el, tăcui și eu un răstimp. Imi ziceam: «Așa dar vrea să-i dau bani ca în schimb să trimită, pe bolnavi, să le fac și eu slujbe».

Străinul, năliniștit începù să sfărmițească o bucată de pâne. Zise:

— Eu n'am darul preoției, eu nu pot ceti slujbele, eu îi trimit pe creștini cu slujba și cu banul la preoții cei milostivi.

Cercai să par cât se poate de uimit, de înspăimântat:

— Și... m'ai văzut și pe mine în visurile dumnitale?

— Ba bine că nu! zise el zimbînd cu bunătate. Ori decâte ori mi-s'arată doi s'au trei popi, sfinția ta ești în mijlocul lor.

— Iată o milostivire a Domnului, de care nu mă simt vrednic, zisei eu făcându-mi cruce.

— Toți preoții cei buni, toți oamenii lui Dumnezeu, spun așa, îmi zise el cu bunătate. De-acum o să trimit cu slujbe și la Dumneata». El se plecă să iee paharul cu vin de pe masă ș'atunci în buzunarul dela haina lui văzui scoarțele albe ale unei cărți.

— Ce carte-i aceea? îl întreb.

— Care? făcù el suprins.

— Ai o carte în buzunar, zic eu.

El se căută, simți cartea și deodată se făcù și mai palid.

— E cartea mea zise el, în silă, nu știu cum a ajuns aici.

Am lăsat-o acasă. Dar mi-s'a mai întâmplat de astea. Plec undeva fără carte și de-odată mă trezesc cu ea.

— Nu-i văd decât marginile. Trebuie să fie o carte foarte veche, zic eu, așa ceva n'am mai văzut.

Păscălierul mă privi cu neîncredere, îndesă mai bine, cartea în buzunar.

— N'aș putea s'o văd și eu? îl întreb privind-l cu mirare. Nu fû bucuros de întrebarea mea.

— Nu se prea arată, dar' dacă chiar vrei, poftim».

Eră un Acatistier, ediția de Sibiiu, cu litere latine, legat în scoarțe îmbrăcate în cauciuc alb.

— N'am mai văzut așa slovă, așa tipar, zic eu. Nu știu citi în ea, trebuie să fie foarte veche și într'o limbă străină.

El mă privi încă un restimp cu neîncredere, dar văzând uimirea mea, începû să zimbească, și zise.

— Te cred, a căzut din cer odată cu Epistolia. Da eu știu citi în toate cărțile, în toate limbile.

— Mi-ai face o mare plăcere dacă mi-ai citi ceva din ea, i-am zis cu umilință.

Văzui că se înspăimântă, dar, peste puțin venindu-și în ori, zise:

— Nu se citește în ea decât după ce-a deschis'o bolnavul.

— Totuș mi-ai face o mare mângăere sufletească, îi răspunsei simțind dorința răutăcioasă de-a-i desvâli minciuna.

El luă Acatistierul, îl deschise, îl finu aproape de ochii «Nu știu ce-i azi cu mine, mi-s'a pus ceva pe vedere, zise el frecându-se la ochi. Depărtă cartea ca cei mai mari presbiopi; «nu știu ce-i cu mine, zău că mi-s'a pus ceva pe ochi», zise iar. Se ridică, finu cartea în bătaia soarelui delă apus, dar zadarnic, nu putû citi nimic.

— Ei, nu te miră așa de mult de asta, îi zic eu, văzându-l înspăimântat. Va fi un nou semn trimis din cer. Poate ca să nu mai porți cu dumneata cartea sfântă; dar arată-mi, rogu-te, de pildă, de unde știi dumneata unde se dă în carte maslu cu șapte popi?

Dorința asta a mea îl mai învioră puțin; începû să răsfoiască prin Acatistier până ce ajunse la o față pe care erau înșirate icoase și condace, unul sub altul, și numerizate cu numerii arabi până la șapte.

— Iată aici se dă slujba maslului cu șapte popi, zise el fără nici o voe. Își pierduse toată însuflețirea de pân'acum.

— Da, adevărat zic eu, slova asta o cunosc și eu, e dela unu pân' la șapte.

Urmă acum un restimp de tăcere. Văzui că pascălierul abia cunoaște numerii. El, neliniștit, ne mai cutezând să privească la mine, se gătea de ducă.

— Nu știi ce-a pățit părintele Veniamin din Curmătură, îi zisei văzându-l gata de drum.

— N'am mai fost pela dumnealui de mult, răspunse străinul cu glas slăbit, dar va fi ajuns la mare bine. Eră popă cu dar bun.

— Și totuș n'a ajuns cum crezi dumneata.

— Nu? întrebă el uimit.

— Nu. De-un an e ținuit într'un scaun. L-a lovit guta.

Băgai de seamă cum i-s'au sguduit ușor umerii la vestea asta, și, luându-și rămas bun dela mine, plecă, bombănind mereu: «L-a lovit guta! Cum se poate?»

— Dumnezeu mai face și minuni de-aceste, bade Ioane, nu numai de cari știi dumneata și alți mincinoși, cari zăpăciți capetele oamenilor neînvățați. Vezi să nu-i ajungi pe urmă, dupăce spui că dela el ai învățat meșteșugul gâcitului!

Cuvintele mele părea că-l alungă. Eși repede pe porțiță și cofind pe-o hudiță, se făcù nevăzut Pascălierul meu, — își sfârși povestirea părintele Vlad, clipind vesel din ochii lui negri plini de vioiciune.

Ioan Agârbiceanu.

=====

Omul cinstit își face o lege de a țineă ce ap romis, chiar și în lucrurile cele mai mci.

Blanchard.

*

Lipsa de credință religioasă s'a dovedit tot-dea-una o rădăcină putredă în viața popoarelor căci ea nu satisface trebuințele sufletești ale oamenilor și, de regulă, biruința este a acelor care știu să-și păstreze sentimentele religioase.

Friedrich von Helwald.

*

Pot să-ți fie prieteni niște oameni, cărora o natură ca a ta le este în ascunsul inimei lor o vecinică mustrare? Ar. Schopenhauer

*

Fie-care om, până la ultima sa zi, trebuie să caute a se educa pe sine însuși.

D'Azeglio.

Doamna Munților.

Piesă în 4 acte de I. U. Soricu.

Actul IV. (Urmare din Nr. 4 și fine.)

Piața Abrudului. Biserica la stânga, având în față două străzi. Altă stradă vine de după biserică. E foarte de dimineață. Abia se simte violetul revărsatului zorilor. În piață două tunuri zdrobite, pe străzi arme scăpate în fugă, haine și capele militare călcate în picioare.

Din distanță în distanță, pe străzi se plimbă câte un lăncer, oprindu-se din când în când și observând sgomotul, care se aude undeva departe.

Scena I.

(Pe strada din mijloc, doi lănceri.)

Primul lăncer:

Da fugiră, mare, frate...

Al doilea lăncer:

Au fugit mâncând pământ!

Primul lăncer:

Fără să mai stea o clipă, să ne spunem un cuvânt!

Al doilea lăncer:

Or fi zis și ei, sărmarii: Dacă fuga-i rușinoasă,

(Se rasimă de tanul părăsit din marginea pieții și-și aprinde țigara.)

Are partea ei de bine: Ci că este sănătoasă.

Primul lăncer:

Ce folos!... În fugă Groza i-a izbit drept în față

Iar de lancea lui Andreica unul n'a scăpat cu viață.

Or să spună ei săracii și la morți ce-au fost pățit.

Al doilea lăncer:

Și-or fi 'nchipuit, nebunii, că cu Iancu-i de glumit!

Dar tu?

Primul lăncer:

Eu aveam o vorbă. Mi-s'a arătat în vis,

Moșul. Se făcea că-mi spune ca să-i dau un paracis.

I l'am dat și cu răspunsul am trimis câțiva la rai

Cu dovadă iscălită de părintele Mihai,

Să-i arate că dorința i-o făcui precum a zis,

Și că, pentru-a lui odihnă, am plătit un paracis.

Al doilea lăncier:

Gândul ăsta-l aveam și eu, că tot caut să găsesc,
Nu cumva voi da de sacul cu blestemul părintesc?

Primul lăncier:

Vrei să le trimieți ștafetă?...

Al doilea lăncier:

Să întrebe, una două,
Unde-s vechile blesteme, că ne-ar trebui și nouă.

(Sună din bucium. De departe se aude alt sunet.)

Se apropie!... Acuma ce-ar mai fi să te trezești
Că încep să tragă 'n oaste focuri de pe la ferești?

Primul lăncier:

Dar de ce întârziară?... Au ținut pe semne sfat?

Al doilea lăncier:

Nu știi? Pe bietul Buteanu, Hatvani l-a spânzurat!
Vestea tristă o aduse adineauri Cotișei,
Iar ai noștri se opriră să se roage pentru el.

(Abia se deslășește în depărtare acordurile muzicii pentru rugăciune.)

Primul lăncier:

Oleoleo, măicuță. Doamne, pe Buteanu l-au ucis?
D'aia mi-a vorbit atunceă bietul moșu-meu în vis!

(Face un gest de amenințare.)

Și pe Molnár și pe Dobra chiar aici i-a doborât...
Colea 'n piață.

Al doilea lăncier:

Asta-i, vere, că de ce ți-e rânduit

Orice-ai face, orice-ai spune, niciodat' nu poți scăpa

Chiar în gaură de șearpe să te pituli dac'ai vrea.

Da-i păcat, mă, de Buteanu, ce omul lui Dumnezeu!

Ăla n'a făcut în viață nimăruia nici un rău.

Lângă Baia, mai o lună, i-adusesem niște prinși,

Cu-al lor căpitan în frunte, cam vre-o douăzeci de inși.

Aprinseseră prin Butium casele, iar noi pe sus

Să le facă judecată la Buteanu i-am adus.

Omoriseră, și pradă adunaseră din sat,

Batjocoritori, și 'n casa Domnului au fost intrat.

Judecata?...

Primul lăncier:

Sigur moartea!

Al doilea lăncier :

Nu, fârtate, ești greșit!

Căpitanul, lui Buteanu-i spuse că e logodit,
Iar Buteanu prieteneste îi răspunse: »Poți plecă;
Te-am iertat, nu pentru tine, ci pentru mireasa ta!«

Primul lăncier :

Cine eră căpitanul?... De pe unde?...

Al doilea lăncier :

Unii zic

C'ar fi fost taman un frate al lui Hatvani, cel mic!

Primul lăncier :

Și răsplata i-am văzut-o.

Scena II.

(De pe strada din dreapta vine Silvia cu un bărbat tânăr, îmbrăcat cu o saricoă lungă. Amândoi au câte o lance în mână. Se vede bine că au căutat pe cineva.)

Bărbatul :

Cum se poate?... Asta 'nseamnă că-i prea bun la Dumnezeu,
Cum să nu dăm peste dânsul nicăiri, nici tu, nici eu?
Răscolii de-avalma satul, însă nu dădui de el.
Știu că și acuma Dragoș e 'n Abrud, chiar Cotișel,
Ăla cu ochiri de vultur și cu miros de căpău
L-a văzut. O fi pe-aceia, tănuț în făgădău.
Și mi-a spus apoi chiar mie Hatvani, când a fugit:
Ei, te-am ascultat!... Pe Dragoș Moșilor l-am dăruit,
De l-or prinde deci Valahii, pielea facă-i-o cimpoi,
Să-l învețe ce-i respectul regulelor de război!

Silvia (Ștergându-și ochii):

Unde s'a ascuns păgânul?...

Bărbatul :

Geaba eu mă străduiesc,

Par'că-i un făcut, căci nu pot nicăirea să-l găsesc...
Stai aici! (O duce mai în umbră lângă ușa bisericii.)

Și nu mai plânge, dac' așa îți fuse partea!

Mângăie-te, că pe lume toți suntem datori cu moartea!...

Eu mă duc de nou să-l caut făgădău de făgădău.

Pe-un păgân ca Dragoș, fată, crede-mă că nici cel rău

N'ar dori să-l ia sub scutul și sub ocrotirea lui!... (O sărută.)

Mă ascultă?...

Silvia (Retrăgându-se):

Voi sta aicea. Dacă zici tu, mă supui!

(**Bărbatul** pornește pe stradă în sus, simulând umbletul unui om beat. Se oprește la răstimpuri, trage cu urechea și fredonează):

Abrudean cu țundra sură

Ziua bea și noaptea fură,

Ziua bea benchetuește

Noaptea fură și plătește.

(Se oprește la cârciumă. Aceasta e închisă, dar vede înăuntru o licărire de lumină. Bate și strigă tare):

Hei crâșmare, vine ziua, scoală mare, ado vin,

Adă vin cu vadra, frate, adă vin că banii vin.

Hei, crâșmare, hai deschide, lasă somnul, nu mai sta,

Adă vin cu vadra mare, că-ți dau bani cu chivăra!...

(Dă cu căciula de ușe. Atunci i-se vede părul frumos de femeie.

Își pune repede căciula.)

Hei crâșmare, hai, deschide că-ți scriu ochii pe perete,

Și pârjol îți dau dughenei. Adă vin, că mor de sete!

(În acest timp, vin de pe străzi alți lănceri spre piață. Fac gesturi, cari arată că și ei au căutat. Din cârciumă iese cârciumarul ovrei cu o cană de vin. Când se deschide ușa, cel care a strigat, vede pe cineva acolo și face un gest de satisfacție.)

Scena III.

(Aceiași, Cârciumarul.)

Cârciumarul:

Na, și lasă-mă în pace. Da, de vreme mai porniși!

Bărbatul (În cana, se face că bea):

Apoi de, sunt de departe, tocmai dela Cărpeneș.

Trebuie să plec de vreme ca s'ajung la casa mea... (Zăbind.)

Da din galbenii lui Bradi, vrei jupâne? Uite, na!

(Îi arată un pumn de galbeni.)

Cârciumarul (Cu lăcomie):

Ai mai mulți? Dacă ți-e teamă, eu ți-i pot schimba ușor.

Bărbatul:

O comoară! (bea) strașnic vinul! Ia mai dă de-un gălbior!

(În acest timp cârciumarul se duce să aducă altă cană. Bărbatul bagă capul pe ușe și zice apoi vesel):

„ E aici! Știam că n'are aripi de sburat prin nori.

Silvia (Dela locul ei):

Blestemat întreg să-ți fie neamul tău de vânzători!

Bărbatul (Fredonează):

Iancule, Măria Ta,
Lasă Turda, n'o prădă,
Că noi banii ți i-om da:
Aurul cu ferdela
Și argintul cu mierța!

(În acest timp cărciumarul se întoarce cu vinul.)

Cărciumarul:

Iaca! Da să pleci acuma și să vii mai (către ziuă!

Bărbatul:

S'A FĂCUT ZIUĂ, jupâne, nu mai bate apa 'n piuă!
D'apoi eu, (imitând pe bețivi)

cum crezi, adică, pe cât vine, sunt creștin,
Nu mi-e haznă să beau vinul și să n'am cu cin' să 'nchin;
(Deschide ușa. Către cel dinăuntru.)

Hei, măi domnule, de colo! Nu m'auzi? He! Ia poftim!
Fă-te 'ncoace, că scăparăm de honvezi, să ne cinstim!

Cărciumarul:

Nu sbieră, că chem lăncerii, nu știi, Iancu porunci
Douăzeci și cinci pe seama cui se ține de drăcii!

Bărbatul:

Ia să vie să 'nchinăm, vreau acum să ne 'mpăcăm.
(Cărciumarul pleacă. Se întoarce îndată.)

Scena IV.

(Aceiași, Dragoș.)

Cărciumarul:

Vezi, te-a ascultat boerul, a venit să bea cu tine!

Bărbatul:

Să trăiască! Dă-i păharul.

Dragoș (Ciocnind, cu ochii în toate părțile):

Să trăești și tu, creștine!

Bărbatul:

E de-ai noștri? De-ai lui Iancu?

Cărciumarul:

Nu, el e d-ai lui Axinte!

Bărbatul:

Apoi să trăiască și el! Hai!

(Ciocnește cu sgomot, vărsând aproape tot vinul din păhar.)

Dragoș:

Ajută, Doamne sfinte!

Bărbatul :

Dar de ce stăteai acolo?

Dragoș :

Eu de Unguri m'am ferit!

Cărciumarul :

Iar acum, vezi, se teme de Români. S'a nimerit
Ca să n'aibă alte haine, și Românii s'ar putea
Să-l ucidă poate, dacă l-ar vedeă 'mbrăcat așa!
N'ai voi să-i faci un bine și să-i dai hainele tu?

Bărbatul :

Să-i dau hainele? Atâta? Să-i fac bine? Ți, ba nu!
I le dau. De... (Către Dragoș):

Hai cu mine ici sub pod să le schimbăm!

(Il ia de mână și pernește cu el spre biserică.)

Ia. să trecem mai pe colea, bănuială să nu dăm!

(Trec pe marginea drumului și făcând pe bețivul, cântă:)

Pe drumul Feleacului

Merg carele Iancului,

Și mi-s carele 'ncărcate

Tot cu arme ferecate.

(Către Dragoș):

E frumos, hai? Așa cântă. de noroc când e să deie

Omul necăjit, căci altfel el ar trebui să pieie!

Eu am suferit cam multe. Dar tu?

Dragoș :

Crezi că eu puține?

Bărbatul :

Câte am de spus, dar cine dracu minte le mai ține?

(Vin spre biserică. Silvia, văzându-i, tresare și se mișcă dela
locul ei, făcând câțiva pași spre cei doi.)

Scena V.

(In timpul acestei replici, cântă muzica rugăciunea. Silvia aiurită de durere
și oboseală, tresărind la auzul muzicei.)

Silvia :

El a zis atunci: »Să-i spuneți c'am murit gândind la ea«.

El a zis atunci: »De poate, să ia arma și să dea«.

Asta i-a fost cea din urmă vorbă, cel din urmă dor,

De l-oi împlini, Stăpâne, liniștită pot să mor.

(Lăncerii se apropie tot mai mult. Se aud buciune.)

Scena VI.

(Cei doi lănceri.)

Primul lăncer:

De-acum vin. Eră și vremea. Uite că se luminează...

Al doilea lăncer:

Da... Abia mai licărește dela stele câte-o rază...

De-ar veni... Că mi-e o sete... Mor după un strop de vin,

Aș sorbi Bucerdea 'ntreagă...

Primul lăncer:

Dar eu !...

Al doilea lăncer:

Cănele hain,

A plecat și el? Amarnic al tău sânge când te vinde...

Primul lăncer:

Și de ne-o scăpă acuma, mai târziu noi tot l-om prinde...

S'o fi dus și el încolo, cu-ai lui Hatvani devale.

Mult aș da ca chiar Andreica să mi-l întâlnească 'n cale!

Al doilea lăncer:

Par'că dac'ar da pe mâna ăstuia, lui Mureșanu,

Nu i-ar plânge, crezi, de milă până și 'n mormânt Buteanu?

Dar pe semne și Axinte e cu dâșii împreună!

Primul lăncer:

Și-ăla-i om și jumătate!... Când vorbește par'că tună.

Scena VII.

(În timp ce cu toții se apropie de biserică, Șilvia, aiurită de durere și oste-neală, tresare la auzul numelui lui Buteanu. În timpul acestei replici cântă muzica rugăciunea.)

Silvia:

Odihnește 'n pace sfântă, dacă n'ai avut norocul

Tu, cel bun și drag și mândru, să vezi cum s'aprinde focul
Biruinței câștigate între-ai tăi legionari...

Odihnește 'n pace sfântă, tu, cel mare 'ntre cei mari!

Tu, cel plin de îndurare și 'nțeleghător de dor,

Tu, cel iertător, cu tine n'a fost nime iertător!

Tu, care atâtor mame și mirese le-ai fost scut,

Răii de a ta mireasă îndurare n'au avut.

Tu, ce-ai înțeles o lume, cel viteaz și cel ales,

Numai focul tău din suflet, cei răi nu l-au înțeles.

Ochii tăi îi văd în nopțe și mă doare focul lor,

Ochii tăi de foc îmi chiamă sufletul rățacitor.

Scena VIII.

(Bărbatul, oprindu-se cu Dragoș în fața bisericii.)

Bărbatul :

Uite colea, în tindută, într'o clipă faci ce faci,
Fără să te bage 'n seamă nimenea și te desbraci.
Haide... Iată vin lăncerii tot mai mult și nu e bine,
De te-or bănuî, atunce... de... s'a isprăvit cu tine.

(Incepe să se desbrace, oferindu-i hainele bărbătești. Pe măsură ce se desbracă, rămâne în haine femeiești și se vede că-i Cătălina. Dragoș primește hainele, fără să observe cine i-le dă, fiind cu ochii plecați. Mai mulți lănceri cari l-au căutat și ei pe Dragoș, vin în piață vorbind.)

Scena IX.

(Mai mulți lănceri, Silvia.)

Un lăncer :

S'o fi dus de bună seamă cu-ai lui Hatvani!

Altul :

De unde?

Moldovan ne-a dat de știre, că pe-aicea se ascunde.

Altul :

Zmeri 'n irimă să-i ture, ca un Iudă, ne-a vândut,
Și pe urma lui, pe dragu de Buteanu l-am pierdut.

Silvia (Aiurită de durere și oboseală, tresărind la auzul numelui lui Buteanu):

Sus, în vârful Detunatei, să-i săpați frumos mormântul,
Negurile să-l tămăie și duios să-i cânte vântul,
Să-l cădelnițeze brazii în cântări tânguitoare,
Să mi-l străjuiască cerul și cu luna călătoare.

Sus, pe vârful Detunatei, așezați-mi-l străjer,
Sfântul soare cu lumina când se 'naltă sus pe cer,
Cu întâile lui raze mângăios să-l încunune
Și mormântu 'n foc și aur să-l îmbrace, când apune.
Ingropați-mi-l acolo, răsvrățiți când tună norii,
Din mormânt să le 'mprumute trăsnetele și florii.

Când din slava lor vulturii vor voi să se-odihnească
La mormântul lui, din sborul îndelung să se oprească!...

Ingropați-l sus, în fața dulce-a Răsăritului
Ca să-mi pară că răsare soarele de dragul lui,
Și de dragul lui s'arată stelele pe ceruri seara,
Și de dragul lui se 'ntoarce înflorită primăvara.

Primăvara, când spre munte turmele pornesc cu dor,
Spre mormântul lui păstorii să-și îndrepte ochii lor...
Sus, pe vârful Detunatei, sus aproape de Lumină
Că i-a fost Lumina dragă, dați-i locul de hodină!...

Alt lăncier:

Trebuie să dăm de Dragoș, să-l trimetem la plimbare,
Lui Buteanu și lui Dobra să le ceară, știi, iertare!...

Silvia (Apropiindu-se tot mai mult de locul unde e Dragoș):

Blestem pe tine, hula străbunilor mei mari!

Blestem, blestem pe tine, nemernic cărturar!...

Un lăncier (Arătând spre Silvia):

E mireasa lui Buteanu.

Alt lăncier:

Știe că i l-a vândut!

Par'că-mi vine poala hainei să mă duc să i-o sărut...

(În acest timp Cătălina s'a desbrăcat. Dragoș abia acum când se aud
buciumele tot mai tare, ridică ochii în sus și o vede pe Cătălina
în falșul bețiv.)

Dragoș (Disperat):

Tu erai?

Cătălina:

Unde-i Buteanu, Dobra și cu Molnár?

Silvia:

Unde?...

Cătălina:

Dă-ți acum socoteala!...

(Lăncerii se grămădesc în jurul lui cu lăncile ridicate.)

Dragoș:

Ce vreți voi?

Lăncerii:

Ce taci? Răspunde!

Dragoș:

N'am să stau cu voi de vorbă ei cu Iancu.

Cătălina:

Cu ei, da!

Ei căzură 'n val de sânge pentru mișelia ta.

Lăncerii:

N'ai să scapi!

Dragoș:

Fugiți!

Cătălina:

În lături! Nu voi!

(Cătălina dă la o parte pe lăncerii cari se repeziseră la Dragoș, și face loc Silviei, care e și ea cu lancea ridicată, și-i zice):

Haida, nu mai sta!

Ce-a' șoptit murind Buteanu?

(Tare și poruncitor):

Dă pe moarte!

Silvia (Lovind pe Dragoș cu lancea):

Câne! Na!

(Dragoș cade. Mulțimea murmură. În acest timp s'a luminat bine. Cetele lui Iancu înaintează spre piață, pe toate trei străzile, în mare regulat, în frunte cu Iancu, Vasile Moldovan și Andreica. Ele cântă):

Cetele-s române,
Ce 'nviară azi,
Și cu ele-i Iancu,
Iancu cel vitea.

(Cortina cade).

~~~~~

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O viață.

Soare dulce! Aer calduș. Primăvară.

La casa jitarului din Lunci a început să curgă din nou viața. Măguri de sături de atâta somnolență, au aruncat cât colo jocul de iarnă. Își întind la soare cămășile lor verzi. Ici un gândac a ieșit din pământ și umblă molatec, ca pe moșia lui. Dincoace' o scorbura de copac își deșartă oaspeții de iarnă. Spânzul a trecut, ghiocelii se rădesc. Dediței vineți și galbini împodobesc culmile. Picioarul cocoșului își răsfășă petalele albe la tulpina unui copac, îngrădit în gard.

În crepătura unei grinzi au așteptat căldura primăverii, la un loc, ouă de paianjen și de muscă. Cele mai multe s'au prăpădit în viforința iernii. Din cele câte au înfruntat gerul, au ieșit, după fel, paianjeni și musculițe. De unde să știe bietele, că s'au născut sub un acoperiș cu dușmanii lor cei mai năprasnici.

Musculițele, dacă le-au dat aripile, s'au repezit în casă și-au năpădit la picurii de lapte, care au ajuns pe jos la strecurat. Surorile mai bătrâne le învățau cum să dea târcoale

vaselor cu demâncare, cum să facă zâmbre unei oale cu zmântână.

Paianjenii au ieșit toți la soare, care pe unde a apucat. Pirotesc la căldură și de plăcere se șterg pe bot cu lăbuța de dinainte. Merg înainte, tragându-se ca o căruță, odihnesc în răstimpuri, apoi ca și când ar fi văzut ceva rău, vin repede înapoi.

Unul, cel mai voinic, a luat-o razna în sus și în jos. A ajuns prin curte. Drumul cam greu. N'apucă bine să treacă peste o piatră și dă de alta. În drum găsește o sfărmitură de pâne, ce a căzut din ciocul unui puiu de găină. A mozolit-o el o vreme până a muiat-o, apoi a supt-o cu lăcomie. De când a deschis ochii pe lumea asta, nu gustase nimic.

Noaptea ce a urmat și-a găsit sălaș sub treptele căsii. N'a închis toată noptica un ochiu macar. Una, că-i eră frică în locul acesta necunoscut și fiind și singur; de alta, o stărpitură de greer, răznit de pe fânaț, tot într'o țărăitură a dus-o până de cătră ziuă.

Dimineața când să iasă din culcuș, altă pacoste. O namilă de broască a leșit laba tocmai pe paianjen, de eră să-l deșele. El s'a încovoiat cât a putut, până și-a mutat broasca laba. Când a scăpat abia își mai putea trage suflarea.

După năpasta asta a luat-o la picior fugulița. Trece el de cumpăna fântânii, ajunge la un gard și acolo dă cu botul într'un furnicar. O droaie de furnici se năpustesc asupra lui, ca asupra unui hoț. El își adună lăbuțele își pleacă capul în piept și se face mort. Dar poți prosti pe sgripsuroaicele ălea. Mi-l înhățară, care de unde apucă. Într'o clipă eră învăluit tot de furnici, de gândeai că acolo nu-i altceva decât un ghemuț de furnici, să-l dai de-a dura. Înțăpături și mușcături pe bietul paianjen, de să-i plângi de milă. Atunci paianjenul și-a adunat toate puterile și-a sărit trei degete dela pământ cu furnici cu tot. Multe au rămas gură cască la una ca asta.

Paianjenul mai ușurat a prins la pas. Greu de tot, că se țineau răgăliile de furnici cu fălcile încheștate în piciorușele lui. A ajuns la un loc neted, a prins la pas mai binișor, a mai lăsat câteva furnici în urmă, dar tot mai erau și încă de celea mai rele. [Nu eră mersul lui mers de paianjen, căci nu pășiă,

ci îmblăteă pământul cu picioarele și furnicile nu se lăsau odată cu capul.

Ele voiau să-l opăciască cât puteau, să le vie soațe de ajutor și să-l ducă pe paianjen cu puterea înapoi la furnicar. Ce carne gustoasă, fragedă, gândeau ele. Pe paianjen îl luă când călduri, când fiori reci. El trăgea înainte, dușmanele înapoi. Se acățau cu picioarele lor de câte un gătej, de câte un paiu ori un grunzuleț de pământ, ce se întâmplă să fie în cale, și atunci paianjenul trebuia să întindă, de gândeai că se frânge în două.

Mai la urmă rămase să se lupte numai cu una. Paianjenul s'a întors la ea s'o muște, dar așa n'avea ce-i face. Trânțeă piciorul de pământ, furnica eră înălțată și izbită jos, dar de lăsat, nu se lăsa.

Dacă a văzut în sfârșit, că e în deșert încăpăținarea, tot n'are ce-i face, singură, și-a descleștat fălcile. Paianjenul ușurat, a prins nebun la fugă, de gândeai că nu se va mai alege nimic din el. Furnica rămase mult înapoi fluerând a pagubă.

Bietul paianjen, când s'a simțit la adăpost de rele, a stat în loc. După o noapte nedormită și după atâta sbucium se cuvenea o clipă de odihnă. S'a lăsat stârcit la pământ, iute l-a cuprins somnul și a adormit sub o așchie de brad.

Când s'a deșteptat simțea o mâncărime în spate, apoi a început să-i tremure picioarele și svâcnea din tot trupul. Deodată i-a crepat pielea în spate, apoi pe la coaste s'a făcut tot fleanduri. Și-a frecat paianjenul picioarele unul de altul, cași când și-le-ar spăla, și se miră cum se duce pielea de pe el. De spaimă să nu-i se întâmple mai rău a plecat de unde eră. Pospaiele de piele au rămas în urmă. Le-a luat vântul, și le-a împrăștiat.

Acum, după năpârlire, paianjenul nostru, se simțea mai tare, mai voinic, mai bărbat. I se făcuse o poftă nebună: să ucidă, să facă jaf, să sugă sânge. Alergă în toate părțile, și nu se putea astâmpără. A trecut pe lângă el o muscă, s'a repezit după ea, mai altfel cași când îl pișcau furnicile. Vorba aceea: linge-te pe buze. Cum tu un târător pe pământ să prinzi muscă din sbor.

Parcă cineva îi spunea ce să facă, că s'a luat frumușel

de unde eră, a dat de treptele căsii, le-a suit pe toate cinci, a trecut pragul, a pătruns în tindă, dar s'a întors repede de acolo, că eră larmă și umblet de coplii. Foarte primejdios loc pentru el.

A luat-o în sus pe părete, pe din afară. După multă umblare încoace și încolo a ajuns la grinda de unde plecase în copilărie. Acum eră bărbat în toată firea. Ce vreți înfruntase atâtea primejdii, ca Alexandru împărat pe lumea cealaltă.

Pe aici eră o căldură nădușitoare, muștele sburau în voie, chiar pe la nasul lui.

A simțit căldura așa ca o dulceață, cum se strecură prin trupul lui. I-a venit să scuipe, și mare minune, apa asta băloasă, afară, la aer, se învărtoșă și se făceă un fir lung ca de bumbac mai subțire ca mătasa.

Paianjenul ca să-i cerce țaria s'a lăsat pe fir în jos, eră bun, și apoi adunând firul sub picioare a venit iar în sus. De-a dragul să faci așa o călătorie. Ca la hotele mari pe ascensor.

»Imi Țes o pânză, ca un rociul, o întind în calea muștelor, și care va da pe aici, se va izbî în pânză, își va împleteci picioarele, nu va mai puteă sbura. Atunci mă duc la masa pusă.» Acesta eră planul.

S'a apucat de urzit. A lipit firul de strașină, s'a lăsat pe el bălăbănindu-se la grindă, a lipit firul și aici, apoi s'a dus undă făceă grinda colț cu strașina și a Țântuit firul și aici. De aveă cuie și ciocan ce nu puteă face!

Și fără asemenea unelte să vedeți meșteșug, nu glumă. Lipește firul pe o margine îl duce până la mijloc, îl aduce apoi în altă parte și tot așa până a dat gata o năvădeala cum nu se mai pomenise în părțile acestea. Acum se apucă cu suveica. Așa o poartă printre fire, de gândești că de când e lumea învățase numai Țesutul. In loc de brâglă, bate pânza cu picioarele.

Toată ziua a lucrat. Peste noapte a durmit bine. Nici nu se puteă altfel, după atâta sdroabă. Dimineața următoare, pe la prânzul mare, mai la o parte, în colț, eră gata și o colibioară, unde să steă la pândă.

Aici în colibioară s'a așezat cu botu pe labe, ca un craiu în palatul lui. Așteptă prada. Nici n'a întârziat. Pacostea a adus-o pe o musculiță, și cum zbură orbiș, s'a bufnit de pânza

paianjenului. Așa a venit de repede, parcă anume a așteptat să fie gata pânza, și să se vâre cu voia în cursă. A început a zumzăni așa de jalnic, de te tăia la inimă. Umblă să-și scoată picioarele dintre firele de pânză, dar din ce se căsneă mai mult, dinăceea se incurcă mai rău. Bâzăia și [se căină cu amar.

Paianjenul n'a așteptat mult, s'a repezit la ea ca un lup flămând. I-a sucit grumazul, i-a spintecat pânțele și, lacom, i-a sorbit sângele. A supt-o până a lăsat-o lată.

Azi așa, mâne așa. Mare prăpădenie pe capul muștelor din pricina acestui paianjen.

Se puse paianjenul nostru pe trai, nene. Ducea o lume albă cum nici nu visase. Odată, numai, ia așa, a fost o întâmplare. O năroadă de rădașcă i-a luat pânza în coarne. Eră de cătră seară, tocmai se pregătea de culcare, își lingeă buzele după o pradă bogată ce fuse în ziua aceea.

Își putea el pune caru'n petrii cu namila aceea de rădașcă pentrucă i-a distrămat casa? Hotărît că nu.

A avut puțin năcaz până și-a clădit iarăși casa și încă acum a încheiat-o mai trainic. De aici încolo zilele curgeau senine. Ieșiă în arșița soarelui, când îl răsbea căldura se trăgea într'un colț umbros. Hrană avea berechet. Se prăsisse o muscărie, de nu birujă cu câte prindea.

Așa a dă-o până pe vremea când dau merele în copt. Atunci au început nopțile a fi mai reci și au început și muștele a se mai rări. Muște mai erau ele, nu-i vorbă, dar parcă eră făcătură. La pânza lui nu se abătea nici una. Se adun cu grămadă pe creanga mărului din curte, unde eră coaja lucie. Le mirosiă acolo merele coapte.

Paianjenul se dă frumușel jos, deunde eră, se sue în măr. Plănuește, ce plănuește, și cu mare zor se apucă de lucru, adecă, mai bine zis, de țesut.

În două zile a dat gata o pânză mare cât un cearșiaf, dintr'o creangă în cealaltă. Așa mai prindea câte ceva, dar îi ajungea numai pe o măsea, cum eră el învățat din plin.

Vremea se țrecise de abinele. Pe sus se învăteau în stoluri rândunele, în sboruri line se pierdeau în zări. Berzele se ridicau și plecau și ele în drumul lor de toamnă cu vâtav

în frunte. Privighitorile, mierlele plecau cu părechea, prepelița cu familia, cucul singur.

Paianjenul căscă ochi mari pe sus, se miră de atâta forfoteală, dar a priceput și el ce înseamnă. Sgriburise toată nopțica și acum simte că-l trec fiori reci.

Ce-i umblă prin cap nebunului, să se călătorească și el. Țara aceea cu căldură vecinică acolo trebuie să fie.

Tese o pânză deasă, deasă. Se înveșmântă în ea. Haina are fire lungi, lungi, chipu aripi de sburat.

Când a fost gata, ca Noe cu corabia s'a lăsat în voia vântului. Suflarea repede de vânt l-a luat, l-a înălțat, l-a purtat peste vârfuri de copaci peste turnul bisericii din sat.

Creanga unui plop înalt a oprit pe călător. Vântul a înfășurat firele celea lungi după lemn, ținuturile eră nenorocită.

Intr'o noapte, pe un frig au început să-i dărdăe dinții în gură, să-i tremure lăbuțele. L-a cuprins un somn lin cu visurile celea mai frumoase. Visă zilele când se prăjea la soare. Și dacă nu s'a deșteptat, visează și astăzi.

Toma Cocișiu.

Sonet

Cum stam aseară singură 'n grădină
De sub copaci cu frunze'ngălbenite
Ce'n susur lin cădeau pe nesimțite,
Am auzit un plânset în surdină.

Apoi un svon de câteva clipite ...
Eră o floriceică de sulcină
— Brumată'n zori de zi lâng'o tulpină —
Gemea'n amurgul toamnei liniștite.

„De-acum și frumusețea firii moare“
— O mângăie o gingașă surată —
„Că tinerețea-i floare trecătoare ...

„Și, dacă mori — de ce ești supărată? ...
„Nu simți că-s reci și razele de soare
„Și oameni-s mai răi ca altădată? ...

Aurelia Pop.

Arta țărănească la Români.

Într'un ciclu de conferințe asupra Țărei și Poporului român nu se putea să nu se vorbească despre arta noastră țărănească. Această manifestare colectivă și susținută timp de mai multe secole a produs toate minunile de cusătură, de alesătură, de creștături, de țesături, de olărie de care e plină țara și cari sunt unul din produsele tipice ale acestei nații.

Dar astfel de subiecte tratându-se de obicei în săli de muzeu, ne dăm seama de greutatea încercării noastre. Va trebui la tot momentul să facem apel la memoria și imaginația cetitorilor, în loc să le punem sub ochi obiectul la care ne raportăm. Afară de aceasta, domeniul în care intrăm a fost până acum puțin cercetat. Deși admirată, arta populară n'a prea fost studiată, iar chestiunile foarte importante în legătură cu ea lăsate fără un răspuns satisfăcător.

Cu excepția articolelor înțeleghătoare ale D-lui Tzigara-Samurcaș¹⁾ și a câtorva recenzii și constatări ale D-lui Iorga²⁾ care, cu intuiția unică ce posedă, pătrunde în miezul lucrului și dă soluția cea mai plauzibilă, restul publicațiilor sunt superficiale, insuficient formulate, pline de idei preconcepuate și eronate, de cele mai multe ori îngreuiate de un patriotism rău înțeles, care alterează observația și întunecă judecata.³⁾

Iar de am căuta să pricepem arta română la lumina cercetărilor relative la arta vecinilor noștri și ne-am adresă stu-

¹⁾ *Tzigara-Samurcaș. Arta în România. Vol I. Minerva 1909.* Cuprinde articole publicate în *Convorbiri literare* până la această dată. Articole și recenzii în *Convorbiri* de la 1909 până azi, nepublicată încă în Volum.

²⁾ *N. Iorga. Portul popular românesc. Vălenii-de-Munte 1912,* în afară de tot ce este răspândit, în legătură cu acest subiect, în vasta opera a ilustrului profesor.

³⁾ În privința aceasta este caracteristică prefața ce însoțește admirabilul album de broderii al Dlui *D. Comșa*. În ea găsim afirmațiuni ca următoarele: la Români, afară de Mănăstirea Curtea-de-Argheș (pusă în sec. al XIV-a în loc de al XVI-a) »cu excepția a 3—4 biserici vechi, întâlnim totală sau aproape totală lipsă de artă«, când știut este de toți că Muntenia și Moldova sunt pline de fondațiuni domnești și boierești, admirabile specimene de artă religioasă. Sau încă: »arhitectura profană din secolii trecuți, nu știu să existe la Români.« (pag. 4).

Apoi multă entuziasă naivitate: »tricolorul, în care vedem întrupată

diilor apărute dincolo de hotare — cea ce, din nefericire, nu prea s'a făcut până acum — încă n'am avea motiv să fim deplin mulțumiți. Deși găsim acolo uneori metodă superioară celei întrebuițată la noi și o mai bogată experiență, suntem totuși departe de acea concepție sigură în privința întregului și precisă în a detaliilor, singură în stare să pună ordine în haosul unor produse așa de felurite în aparență, dar reprezentând în realitate numai fețele multiple ale aceleiași dispozițiuni naturale.⁴⁾

treimea armoniei culorilor»; »ornamentica va găsi cu timpul mănoasă aplicare în câmpul industriei... haine, și pălării de cucoană, ghete etc.«

Nu mai vorbesc de desconsiderarea, cu nimic justificată, a artei orientale.

Tot această prefață, cred, e vinovată de zăgrăveala de pe zidurile unui mare număr de biserici ardelen: »Tărănimea cuprinsă va fi de mândră induioșare văzând casa Drumului împodobită cu figuri și motive pe care însăși le aplică cu drag la cămași și broboade, la cingători, etc.« (pag. 5).

⁴⁾ Din marele număr de publicațiuni în l. germană, ungară (pe cari le-am consultat mai ales pentru planșe, necunoscând limba engleză, ori în limbele slave, mi se par în special recomandabile:

Dr. M. Haberlandt: Oesterreichische Volkskunst aus den Sammlungen des Museums für öster. Volkskunst. Wien 1911.

Vom avea des ocaziune să utilizăm constatările dlui Haberlandt cu deosebire în partea generală a lucrării de față.

E. Sigerus. Siebenbürgisch-sächsische Leinenstickerei. Hermannstadt 1906.

Dr. Karl Bücher. Die Entstehung der Volkswirtschaft (dritte Auflage). Tübingen 1901.

Das Bauernhaus in Ungarn. Herausgegeben vom ung. Ingenieur- und Architekten-Verein. Toldy Lajos. Budapest.

The Studio, London. Numerile speciale:

Peasant art in Sweden, Lapland, Inland, (1910).

Peasant art in Austria and Hungary (1911)

Peasant art in Russia (1912)

Peasant art in Italy (1913).

Malonyay Dezső. A magyar nép művészete. Budapesta 1907 (bine făcută, cu admirabile planșe).

Huszka József. Magyar diszítő stíl. Budapest 1885.

A székely ház. Budapest 1895.

Ethnographia (A magyar nemzeti muzeum néprajzi osztályának értesítője.)

Archiv für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt.

Zeitschrift für öster. Volkskunde, Wien.

Korrespondenzblatt des Vereines für siebenb. Landeskunde.

St. Badjov et St. Kostov. La broderie nationale bulgare. Sofia 1913) excelentă publicație prin planșele sale, îngrijită și eficientă).

Pricinile acestei stări de lucruri trebuiesc căutate pe de o parte în lipsa de tradiție științifică serioasă în niște cercetări relativ recente, pe de alta în însuși obiectul de studiat. Nu trebuie să uităm că *poporul* a intrat de puțină vreme în istorie: manifestările lui literare au părut interesante numai după Revoluția Franceză, pe vremea curentului romantic, iar cele artistice și mai târziu. Nu se creiază o disciplină așa de vastă, cum eră studiul artei populare, în câțiva ani, și mai ales când totul eră de făcut.

Apoi o mulțime de chestiuni aveau nevoie de o prealabilă lămurire: Ce e arta populară? Unde începe și unde sfârșește domeniul ei? Este ea o manifestare cu totul deosebită de arta burgheză, un curent străvechiu, desvoltat alături de cellalt, influențându-l și lăsându-se influențat de el, sau numai o formă întârziată a celui din urmă?

Fiindcă la aceste întrebări suntem datori cu un răspuns, credem că nu greșim considerând — cu Haberlandt — ca făcând parte din arta populară orice obiect de îmbrăcăminte sau de întrebuințare casnică, ori în legătură cu preocupările sufletești ale țaranului, (inclusiv casa și chiar biserica lui de lemn, când ea a fost construită de mâna lui, după concepția lui), la fabricarea căruia s'a avut în vedere nu numai folosul, ci și procurarea unei plăceri prin forma sau împodobirea lui, fie că a fost făcut de țaran însuși, fie că a fost făcut de un meșteșugar de sat, pentru uzul și după gustul țaranului.

Originea acestei tendințe de a infrumuseța lucrurile utile este felurită. În primul rând e cerința organică, darul înăscut, care face că ochiul nu e mulțumit de cât de anume forme, de anumite combinații de culori, »bunul gust«, cu care natura a dotat pe unele popoare mai mult de cât pe altele.

Acest gust este el însuși inviorat, ațâțat, de un sentiment puternic, adesea ori de iubire: Cu gândul la cineva drag, mâna execută broderii admirabile, creștături în lemn, ori alte obiecte, cari se vor schimba la hora din Duminica următoare. Dar și dorința de a face plăcere printr'un dar deosebit, sentimentul religios, nevoia de a lăsa o amintire urmașilor, sărbătorile și ceremoniele (în primul rând cele unice în viața omului ca:

nunta, înmormântarea și botezul a unor ființe scumpe) sânt și ele puternice stimulente în crearea artistică populară.

Cum sentimentul joacă un rol precumpănitor, vârsta în care el va fi mai viu, va fi și cea mai favorabilă pentru această creațiune. Tânărul e mai înclinat să o facă de cât cel matur, femeia mai mult de cât bărbatul. Și cum fie care din obiectele acestea au nevoie de timp spre a fi executate, bătrânii, mai puțin ocupați, nu rare ori se improvizează artiști și se indeletnicesc cu fabricarea lor.

Efectuarea se va face, după împrejurări și felul obiectului, când după norme cari s'au menținut în popor din timpuri străvechi și s'au transmis din tată în fiu, când ca o reproducere, cu mijloace de multe ori imperfecte dar cu un simț decorativ incontestabil, a unor produse ale artei culte similare. A ne pronunța exclusiv pentru una sau alta din acest ipoteze ni se pare nedrept. Ambele se pot susține.⁵⁾

Dacă privim pe o hartă Țara Românească vedem că ea se găsește tocmai la întretaiera drumurilor cari merg de la Nordul la Sudul și de la Răsăritul la Apusul Europei.

E de așteptat deci ca toate influențele să-și dea întâlnire pe pământul nostru, și ca el să fie terenul celor mai interesante experiențe etnografice.

Pe fondul primitiv de sentimentalitate, de impresionabilitate și sensualitate tracă — eră poezie până și în beția Tracului, a spus Renan — și de echilibru și armonie romană, se adăogă multiple influențe posterioare, unele mai profunde, altele mai neînsemnate, cari fac din manifestările noastre, mai ales artistice, lucruri așa de prețioase și demne de studiat.

---

⁵⁾ D. Haberlandt crede (op. citat) că ar fi cam acelaș raport între arta populară și cea burgheză ca între limba populară și cea cultă. Această comparație ne spune prea puțin nouă, la care deosebirea dintre cele două »limbi« nu e așa de manifestă ca la Germani. Poate că o asemănare cu literatura cultă și cea populară și cu raportul dintre ele ar fi mai sugestivă. La prima vedere această analogie ne satisface prin simetria ei, deși am impresia că legenda și poezia populară au influențat lit. cultă mai mult de cât au fost influențate, pe când în artă ar fi mai de grabă invers. (olăria populară evident influențată de ceramica burgheză; troițele; de arta bisericească, etc.)

De aici însă și greutatea de a putea da răspunsuri limpezi și hotărâte asupra acestei chestiuni. Toată arta noastră populară trebuie studiată alături și în comparație cu arta vecinilor noștri și, deși luată în totalitate ea reprezintă o inflorescență de o bogăție și varietate fără pereche la cele mai multe dintre neamurile ce ne înconjoară, în anume detalii și în devenirea ei nu va putea fi pricepută, dacă e considerată în mod izolat. Pentru aceste motive e nevoie de mult tact, ori de câte ori se face o afirmare.

Materialul e imens. Mult s'a pierdut, a fost răspândit de oameni necunoscători sau doritori de câștig, dar cea ce a rămas, chiar după jaful german ⁶⁾, constituie un tezaur artistic de o bogăție uimitoare. În special se vorbește mult bine de colecțiile neexpuse ale muzeului etnografic din București.

E de remarcă că obiectele ce posedăm trec rar de începutul secolului al XVIII-a, iar cele mai numeroase ne vin din a doua jumătate a sec. al XVIII-a și din sec. al XIX-a.

Ne-au rămas: cămași și ii, fote, mintene, marămi, concieri, batiste și ștergare, ciorapi și mănuși, scoarțe, chilimuri, desagi, alesături în lână și de pânză, lunga serie a obiectelor de lemn, mobile, casa însăși, poarta și gardul, olăria, troițele, ouăle încondeiate, etc.

Ne vom ocupa de fiecare categorie în parte.

G. Opreșcu.

⁶⁾ Un funcționar german în măsură să fie informat mi-a declarat, în timpul ocupațiunii, că valoarea obiectelor de artă țărănească transportate în Germania trecea de 12,000.000 mărci. E de notat că pentru unele din ele valoarea s'a insușit.

Reputația ce se trage din părinți e înșelătoare și în curând se consumă, dacă nu o însoțește virtutea proprie. *Macchiavelli.*

Plăcerea este acordul de armonie ce naște din combinațiunea sufletului și a corpului. *Mantegazza.*

Spiritul de contradicție e stupid, pentru că, spre a contrazice pe alții, cel ce-l posedă se contrazice aproape în tot-dea-una pe sine însuși.

Cel mai mare merit al societății este că ne face să prețuim singurătatea.

Meditații în mijlocul naturii.

Eram în societatea unui prieten bun, al cărui nume îl retac, pe vârful Pietrei Roșii din satul nașterii mele. Ne ispitiseră presărite pe coastă stâncile cărunte ale Runcului, — mai ales Piatra Roșie: masivul calcaros așezat călare pe șeaua muntelui, — să ieșim la larg, să ne desfătăm privirile în priveliștele frumoase ce ni se deschid de acolo spre Ciahlău și ceilalți munți ai Moldovei, ai noștri acuma cu adevărat, din dragostea nemărginită a fraților, cari ne-au eliberat din robie grea milenară. Urcușul fusese cam greu, mai ales când trebuise să ne încordăm mușchii să putem lua cu asalt însuși reduta nebiruită a Pietrei Roșii, și ne prindea așa de bine, acuma, odihna pe platoul mic din vârful Stâncii. O boare dulce adia în jurul nostru, mângâindu-ne fețele înferbântate și răcorind aerul aprins de vâlvătaia soarelui.

Privirile ne alunecau spre bătrânul Ciahlău: tata Cronos, de fulgeri purtătorul, purtătorul vremilor de furtună și ceață, cu turnuri și turnulețele sale ca o catedrală gotică. Eră senin și blând, luminat de un suris așa de fericit. Maestos în făptura-uriază, rășboinică de alte dăți, părea potolit acum, pătruns de fericire nemărginită în sufletu-i de granit. A fost rănit, și încă greu, în războiul cel mai crâncen din câte a purtat pentru colțul acesta fermecat de țară. Se văd bine urmele șuvoaielor de sânge scurse valuri, valuri din rănile largi. Însă jertfele nu i-au fost zadarnice. Rănile i s'au cicatrizat, s'a vindecat în curând luând vlagă din izvoare nesecate de sănătate ascunse în adâncul firii sale. S'a vindecat, văzând rezultatul fericit al efortărilor sale supraomenești, fericirea unui neam întreg prins în hora largă a frăției dela Nistru până 'n șesurile Tisei bălae, din Hotin până la mare. Fericirea adâncă nu e sburdalnică; și adâncă eră și fericirea moșneagului veșnic tinăr. De aceea potolit eră și nemîșcat, parecă, însă cu splendori de lumină cerească pe fața-i sfântă de mucenic al neamului.

Un bob de lacrimă fierbinte mi se furișă printre genele ochilor, și-l ștersei repede să nu mi-l zărească prietenul tovarăș mai cinic ceva la fire.

Dela Ciahlău privirile îmi alunecau în jur spre ceilalți

munți: pigmei pe lângă Ciahlăul falnic, și-i zăriam și pe dâșii cufundați în aceeaș mare de lumină.

Fericirea adâncă e așa de comunicativă! Fericirea Ciahlăului se reflectă deci, și pe fețele lor răvășite de ani, și mantalele lor verde de brad aveau reflexe vii de smarald.

Ce sublim peisagiu nu ne îmbie văile adânci și munții aceștia ne nfrânați în avântul lor vitejesc... Iată ideile năvălesc asupra-mi deavalma!... Le redau așa cum s'au succedat... Dela neam gândul îmi sboară la Dumnezeu...

Avea! Nimic nu-ți oferă o idee mai plastică despre puterea dumnezeirii, decât tocmai munții și văile. Prin prisma lor vezi în mod pipăit puterea uriașă și nemărginită, care plăsmuie energiile naturii, cari au scorjit fața pământului, au umflat ca un vifor sau uragan uriaș, pânza globului terestru, formând văi și munți, și încremenind, mai apoi, în forme aproape imobile, așa cum le zărim astăzi. Nu-mi trebuie nici o dovadă despre existența unei ființi atotputernice, care toate le-a zidit și cârmuește lumea. Munții îmi vorbesc un limbajiu foarte elocvent!

Dar sărmanul de mine! La cem'am și gândit! La Dumnezeu, care cârmuește lumea, care a plăsmuit toate energiile naturii, a dat suflare de viață tuturor ființelor. Uitasem de prietenul tovarăș de lângă mine, care nu voiă să creadă în Dumnezeu, într'o cârmuire a lumii printr'o ființă supremă și mă luase de atâtea-ori în bătae de joc. Ce ar zice dânsul despre aceste excursii extravagante ale minții mele dacă mi-ar putea ceti gândurile? Nu m'ar râde în față? Nu-mi vorbise el tocmai în ajunul excursiei noastre ca un materialist convins? Ca un adept al lui Haeckel, pe care nu-l putea admira deajuns? Totul se explică prin materie și puterile înăscute aceleia. Nebun este cel ce caută în nori și stele și deasupra lor o cauză infinită ce toate le-a creat!

Mă întorc deci cătră prietenul meu tovarăș, părăsind brusc contemplarea naturii, și-i zic:

Iubite prietino, tu afirmai adineauri, că materia și puterile ei pot explica totul în natură? In și prin ele a evoluat totul, în proces lent multisecular. Nu-i nevoie de Dumnezeu, Iehova sau

Alah, să ne dăm seamă de ființa și rostul lumii!... Ești convins de ceeace-mi spuneai?

Te mai îndoiești? — Îmi răspunse grabnic prietenul, smulgându-se și el din brațele visărilor sale. O afirm cu toată tăria. Dumnezeu vostru nu se află cu microscopul și telescoapele de azi. L'au căutat în măruntaele pământului, în tainița firii lucrurilor de pe pământ, și 'n adâncurile cerurilor, a lumilor siderale, și... nu l-au aflat. Deci experiența nu ne arată decât materie, energie, evoluție și nimic altceva.

Nu cumva ai fi aplicat, să mă ascuți cu puțină răbdare, ripostez eu, și să-mi urmărești o excursie ceva mai lungă pe cărările largi ale naturii, care ne poate fi așa de folositoare, și, eventual, poate să-și schimbe părerea, silindu-te să renunți la ideile tale?

Cu plăcere! — Ți-ași fi chiar recunoscător, dacă m'ai putea converti pe mine ateist, panteist, materialist — nici eu nu mai știu ce sunt azi — și mi-ai putea redă fericirea copilăriei, care credea într'un Dumnezeu, tatăl nostru carele este în ceriuri, și veghează asupra sorții tuturor oamenilor și ființelor toate. Ce vrei! Vârtejul lumii m'a răpit cu sine, mi-a răpit credința, și azi nu mai cred în poveștile băbești ale credinții voastre și ale mele de odinioară, ripostă dâtsul cu jumătate glas.

Sărmane prietene! Te compățimesc din adâncul sufletului. Mă voiu nizuî să-ți dovedesc contrarul celor susținute de tine. Înainte de toate însă lasă-mă să fixez anume fapte din împărăția naturii, făr' de-a mă mărgini la cadre prea strâmte, cari vor servi de temelie concluziilor ce le voiu trage la sfârșitul expunerii! Fă cum știi mai bine! Mă supun orbește voinței tale. Ai libertate deplină, încheie prietenul.

*

Și așa, iubite cetitor, iată-mă că mi s'a deschis un câmp larg de-a dovedi unui prieten, ceeace ni este mai scump nouă creștinilor și adevăraților învățați, *existența ființei supreme din contemplarea naturii*. Permite-mi să reproduc firul ideilor împărtășite dânsului. Poate vei profita și tu din cetirea lor. Voiu fi nițel mai prolix, însă iartă că reproduc întocmai ideile depănate și expuse, cum ziceam atunci, pretinului scump.

*

Dacă privim, iubite amice, — începui eu — împărățiile vaste ale naturii, ni se umple inima de admirație adâncă. Nu poate exista om cât de cât simțitor, care să nu fie mișcat.

Oprește-ți înaintea de toate privirile asupra regnului mineral. Aci găsești, cum zice învățatul Bricarelli, ființe pe cel din urmă fusc al scării ființelor, mulțimea substanțelor, cari compun scoarța globului nostru pământesc, cari formează masa compactă, îi pătrund măruntaele până'n adâncul abisurilor și ni se arată uneori, ni-s reperate chiar, înaintea ochilor de furia subită a vulcanilor. Sunt masse imobile, rigide, fără viață, fără simțire, cristalizate: ar putea să se desintereseze de restul lumii, destinate fiind a stă nemișcate acolo unde un destin necunoscut le-a stătornicit dela început.

Dacă însă vei examina, mai deaproape structura lor, vei observa anume fațete șlefuite, ca oglinda, grupate cu anume sistem, cu simetrie, ce nu pot fi combinate la întâmplare, fiindcă revin aceleași în substanța de aceleași feluri; și dacă va smulge unei minți neexperiate întrebarea spontană: cine le-a lustruit? altciva îi va descoperi numai decât o așezare chibzuită de molecule, cari își caută în anume forme geometrice tăria echilibrului, stabilitatea odihnei. Figura deci simplă externă e semn de armonie internă de puteri, e manifestarea unei forme particulare de-a fi, ce se cuvine materiei ne'nsuflețite și-și are pe treapta aceasta frumusețea și desăvârșirea sa.

Ne'nsuflețită fiind, forma aceasta a substanței materiale nu e lipsită totuși de activitate.

Prin cristalii limpezi cari se ascund în măruntaele munților, raza albă a soarelui îmbracă culorile cele mai splendide; în smarald emulează cu verdele vesel al livezilor, în rubin roșește ca un cărbune aprins, iar trecând prin diamant raza se schimbă într'un mănunchiu luminos, ce cuprinde varietatea multicoloră a curcubeului. Nici nu ne putem închipui varietatea și noutatea fenomenelor luminoase, cari se furișează prin prisma lamelelor și grăunțelor cristalelor de mineral; cari, în complicatele inflexiuni și colorații, la cari supun razele luminoase ce se strecoară prin ființa lor, au dat în mâna științei firul cel mai sigur de a putea dovedi firea acestui întâi agent

natural, plăsmuit, — după credința noastră, — de Dumnezeu prin cuvântul atotputernic: *Să se facă lumină!*

*

Mărginindu-ne tot la lumea ne'nsuflețită, iată că pot admira și varietatea anotimpurilor și a climelor. Câte schimbări în cursul unui an, câtă deosebire de viață pe suprafața globului! Și care-i în definitiv, motivul mulțimii acesteia de efecte așa de profund disparate? Unul foarte simplu, necrezut de simplu: că osia pământului nu e perpendiculară pe planul orbitei descrise în jurul soarelui, ci se abate cu aproape $23\frac{1}{2}^{\circ}$. Aci e toată enigma, și cheia atâtor minuni.

Uită-te apoi la apele râurilor noastre continentale, ce curg liniștite spre mare. Întreabă-le de unde vin, arătați-vă biletul de drum. Ne scoborîm din munți, își vor răspunde — din ghețarii Alpiilor. — Foarte bine: și unde erați mai întâi? — Am fost zăpadă și ploaie ce cădeă din nori pe celea culmi. — Și mai înainte? — Eram vapori în regiunile superioare ale atmosferei. — De când? — Nu de mult. Din massa imensă a Oceanelor tropicale căldura soarelui ne-a fost absorbit în formă de vapori, luându-ne în slavă: de acolo am pornit-o la drum. Vânturile veșnice, ce suflă pieziș dela ecuator spre poli, ne-au adus în regiuni mai stămpărate: aci ne-a apucat frigul, pregătindu-ne pe culmile munților în formă de zăpadă și ploi, în apă. Ne odihnim iarna când e ger; apoi același soare care a făcut să ne evaporăm, ne scapă de lanfurile ghețurilor de cristal, și de pe culmi scoborîm la vale formând râulețe gureșe, cascade spumegătoare, lacuri liniștite, râuri potolite, maestoase, fecunde, îndrumându-ne necurmat unde ne mână panta firească a terenului, sau ne chiamă mâna omului, care ne deschide cale în canaluri săpate prin șesurile verzi. Pe acestea le udăm din belșug, și ceeace ne rămâne, se'ntoarce în matca râurilor, iar' prin acestea în mare. Din mare am eșit, în mare ne'ntoarcem: mișcarea circulară este desăvârșită.

*

Dacă treci apoi, în lumea vegetală și o privești mai de aproape, te vei vedea, iubite, în mijlocul unor minuni din ce în ce mai mari, răpit din frumusețe în frumusețe. Vei admira florile câmpului împodobite cu caliciuri grațioase, cu corole vii, cu

catifele delicate, mirositoare, menite să umple aerul cu valuri delicioase de mirezme; întocmai cum admirai așa surprins adineaori — florile plâpânde ce s'au cățarat sus pe stânca asta: clopotei, frânge piatră, cuișoare, mărgărite, cari ne surâd așa de grațios.

Fecunditatea ingenioasă a naturii în a ghici porturi noi, în a se acomoda căldurilor tropicale, și asprimii Alpilor sau zonelor reci, n'a fost încă strâmtorată prin clasificările botanice: de pe clinurile Anzilor americani, de pe grebenii imenși ai Himalaiei noi specii de plante, necunoscute mai înainte, vin să îmbogățească patrimoniul Florei. Câte odată țeseturile cele mai complicate, organele cele mai desăvârșite stau în serviciul unor plăntișoare smerite, unor floricele de câmp, cari ocupă rangul întâiu în ierarhie în ceea ce privește structura anatomică. Alte dăți apoi structura mai simplă are drept compensație o vitalitate, o voinicie strașnică, cum se întâmplă cu pinii și brazii, cari au țesătură mai simplă, însă mai puternică, și resistă influenței stricăcioase a elementului umed, prin secrețiunea rășinii: — îmbalsamare naturală pentru conservarea fibrelor arborelui — și s' s potrivite să apere de furia vânturilor coastele munților, țărmurii oceanelor.

Să ne scoborîm, și la un amănunt interesant. Simple, însă cu atât mai minunate, sunt meșteșugurile naturii de-a împrăștiia departe și a da în mâini bune sămânța plantelor, cari își duc viața legate de țărîna ce le-a născut.

Oricine a deschis un tratat de botanică, — și tu amice poți vedeă cu ochii în codrul nostru de brad dela spatele Pietrii Roșii — știe că'n familia numeroasă a coniferelor sunt două specii de brazi: molizii și brazii. Intre alte deosebiri, ce există între acestea două varietăți, se constată, că la brazi, conurile (cucuruzii), ce poartă semințele între solzii (bracteele), fructului, sunt întoarse cu vârful în sus; și astfel, fiindcă semințele ar putea ieși cu greu când sunt coapte și n'ar putea să se împrăștiie, firea s'a îngrijit să se desfacă întreg conul, să se depărteze bracteele unele de altele și, sprijinite de aripioare ușoare, să sboare departe de trunchiu, spre a produce în codru noui vlăstări de brazi. La molizi în schimb, conurile sunt îndreptate în jos, și astfel semințele cad de sine, bracteele sunt persistente, conul rămâne acățat de ram și cade mai târziu,

golit de semănțe și întreg. — Ce potriveală minunată între mijloace și scop! Au doară nu?

Alte plante își dau semințele ușoare în grija vântului, să le poarte el la destinație și să le împrăștie pe câmpuri. Unele, ca bunăoară pădădia, le prevăd cu penișoare, cu puf, spre a sbură și a pluti mult în aer. Și călătoresc micile semințe, ce ascund în interiorul lor un sâmbure de viață, susținute de firioșoare delicate, fine ca mătasa, moi ca bumbacul, — călătoresc peste câmpii, preste păduri, călătoresc cu sutele, cu miile, departe de tulpina mamă, până când ajung la pământ și acolo încolțesc și-si sporesc — noui coloniști îndrăzneți ai împărăției Florei — specia, varietatea vegetației, a florilor, a rodului.

Alte dăți vor fi culeși micii perișori de păseri, spre a-și face un cuibușor moale puilor; cuibul, cu trecerea anotimpului, va fi părăsit și stricat de vijelii, și micii perișori vor cădea la pământ cu sămânța lor, bucuroși de a fi servit două scopuri în armonia finalității, avută în vedere de natură. Dar să nu anticipăm nimic din concluzie; să trec la alt fapt.

Uită-te la *bucsău* cu strugurașii (racemii) săi de flori aurii. E o plantă modestă ce trăește pe țăncuri și locuri seci; acolo-și colorează corolele, își coace rodul în păstăi lungi și subțiri. Când aceștia sunt copti și coaja e aproape uscată, valvele se deschid brusc cu sunet mare, iar' firioșoarele de semănțe ce stau în lăuntru aruncate de puterea exploziei, se împrăștie căutându-și un teren mai depărtat, spre a nu absorbi și ele hrana plantei mame. Nu e minunată întocmirea aceasta? Și câte altele nu mai sunt pentru a servi la propagarea semințelor și conservarea diferitelor specii. Fie-ți destule și acestea ca un fel de pregustare. E timpul suprem să trecem și'n alte împărății, deși împărăția Florei mi-e așa de simpatică.

*

Urmează la rând împărăția Faunei. Nu știu, într'adevăr, la ce să mă opresc, pentrucă să te fac să admiri minunățiile ce ți le descoperă marea imensă a ființelor apărținătoare Faunei. Sunt puțin cam încurcat. Voiu urmă însă inspirația cea momentană, și-ți voiu înșiră ceeace-mi vine mai la îndemână. Nu vei așteptă, de sigur, să-ți înșir tot ce-i vrednic de notat. Ar fi să umplu volume.

Uită-te, scumpul meu, la un ou orișicare. Ce se 'ntâmplă în interiorul lui în timpul ce-l clocește păsarea? Se formează o mașină vie într-o închisoare strîmtă, despărțită de lumea din afară prin înveliș de nepătruns, și totuși câte adaptări nu se pregătesc la viitorul mediu înconjurător (ambient), care n'are încă nici o influență asupra ei! — Afară strălucește lumina, și acolo înlăuntru, cu tot întunericul, se plăsmuesc instrumentele optice, cari se numesc ochii; ... afară există vegetale, animale cari vor putea sluji de hrană, și acolo în lăuntru se fabrică tuburi, retorte, aparate complicate, cari vor servi pentru digestiune, pentru asimilare; afară sunt »milieu«uri variate: pământ, aer, apă, și acolo înlăuntru se construiesc deja organele de locomoțiune terestră, aquatică, aeriană... Este, cum vezi, o desăvârșită armonie prestabilită și e atât de perfectă, că nimic nu lipsește, nimic nu e superfluu...¹⁾

»Oricine reflectează, zice și Grassi, cum naște dintr'un ou un pui, simte o admirație adîncă; biologul cunoaște cele mai mici detalii ale acestui proces evolutiv, însă această cunoaștere nu scărțează mirarea lui, fiindcă vede sub ochii săi verificându-se o minune puțin deosebită de ceea ce ar fi evoluție spontană, — făr' de intervenție din partea vreunui muncitor, — dintr'o masă de var și cărămizi a unui palat foarte frumos, deschizându-se încetul cu încetul ferești, porți, și alcătuiindu-se geamuri uși, balcoane, mobile.« (Grassi, *La vita, Ciò che sembri ad un biologo*, Regia Accademia dei Lincei, ... seduta solenne del 3 Giugno 1906).

Sau, dragă, uitatu-te-ai cu luare aminte la vre-un fagure de ceară construit pentru miere de albinele harnice? Imi vine în minte fagurul, căci tocmai acumă îmi sbîrîne pe la ureche o albină. Are fagurul, pe toată suprafața sa celule egale, pururea hexagonale. Ca și cînd ar fi o casă-tip pentru lucrători și ateliere, studiată odată pentru totdeauna cu multă chibzuială, și nu s'ar mai fi schimbat de atunci. Umblă toată lumea veche, și nouă: albinele își construiesc atelierele după același model făr' de a ști pentru ce. Dar celulele acestea au fost supuse din partea omului unui examen, unei inspecții matematice, chiar economice; și rezultă că pentru exagon că dintre toți poligonii

¹⁾ Saint-Ellier, *L'ordre du monde*, p. 190.

cari închid spațiul din jurul unui punct, el închide suprafața cea mai mare într'un perimetru (contur) mai mic. Cât pentru adâncitura (fundul) fiecărei celule, ea este un unghiul triedru format de trei fețe rombice, înclinate cu astfel de unghiuri între sine, încât rămânând volumul neschimbat suprafața este minimă, care va să zică cu o cheltuială minimă de ceară se cuprinde cantitatea maximă de miere: magazii ideale, ce ar face cinste ingineriei celei mai moderne! Drept are Darwin, când scrie, c'ar fi nebun cel ce ar examina formațiunea delicată a unui fagure, așa de minunat potrivit pentru scopul său, fără de a fi răpit de admirație.

Albinele îmi aduc apoi aminte de-o altă întâmplare curioasă din lumea insectelor. Vei fi cunoscând poate cantaridele, eventual șvabii, sau cărăbușii. Ei bine! Iată un procedeu foarte curios urmat de larvele lor pentru ași asigura conservarea speciei. De abia ieșite din oul, pe care mama lor îl ascunsese în pământ, ele umblă să afle vre-o floare; și cățărându-se sus pe tulpină se ascund în corola florii și așteaptă. Abia sosește albina să culeagă miere și larva sau larvele, dacă's mai multe, se cațără de picioarele albinei, sau chiar de trupul ei, fără ca albina să vădească neliniște. Isprăvind și lucrul albina se 'ntoarce acasă; ducând în cărcă dușmanul, care cu acest salvconduct pătrunde în stup. Aci așteaptă momentul când albina pune mierea într'o celulă pentru hrana pușorului, ce se va naște din oul depus de regină. Acolo, lângă ou, se strecoară pe furiș și micuța larvă; care, astupându-se celula, își are asigurată hrană în prima perioadă a vieții. Aci măncă înainte de toate oul și hrana, și 'n curând se schimbă în crisalidă groasă, spre a deveni mai târziu șt eși la lumina zilei cantaridă desăvârșită. Are minte micuțul animal? Știe combină mijloacele spre scop? Ar trebui atunci să fi cunoscut de când s'a îndreptat pașii spre floare, să fi cunoscut, zic, mierea, stupii, albinele, datinele lor și sute de alte lucruri. De toate acestea micuțul șvab de abia născut nu poate avea nici o cunoștință: n'a văzut nici când albine sau stupi, sau alte larve cari să fie executat mai 'nainte manevra aceasta. Ii lipsesc, deci, elementele de a-și putea și numai închipui ce i-ar putea folosi cățărarea pe flori și alipirea tocmai de trupul albinelor,

și nu de trupul unui viespe sau muște aurii, pe cari le întimpină așa de des. Deci nu-i inteligență și pricepere, și *totuși de veacuri, în mod constant, în chipul acesta* și-au asigurat micile larve conservarea speciei. Cine le-a dat acest instinct?

Sau uită-te iarăși — n'ași voi să te plictisesc prea mult, cu aceasta termin excursia în regnul Faunei — la pânza de paiangen. O vezi tocmai înaintea ta. A plăsmuit-o paiangenu l epeira. Câtă varietate și numai într'o singură pânză de aceasta clasică. Firele nu sunt egale în ce privește grosimea lor: ci — ca și funiile unui laț — sunt mai groase cele principale, cari sprijină întreagă rețeaua, și din ce în ce mai fine cele secundare până la celea mai interne: și întregul în proporție cu lungimea întinderii și rezistența firului însuși. Mai mult! Nu există două pânze ale aceluiași paiangen cari să repete același desen, în afară doară la centrul pânzei, ceea ce face opera și mai complicată și efectul mai minunat. Ori de câte ori inginerul nostru se hotărăște să-și rețese pânza, se schimbă și toate condițiile problemei: distanța și poziția relativă a celor patru puncte cardinale, alese după împrejurări pe vârful ramurilor, pe colțuri eșite de piatră, sau alte obiecte potrivite: și punctele au de a fi alese în așa chip, ca cele două fire (coarde) principale să zacă în acelaș plan, ca pânza să nu fie sucită, întortochiată: variază și numărul și lungimea lanțurilor; și variază prin urmare grosimea firelor puse în lucrare.

Variația, nu e mai mică aci decât variația ce o zărim în asalturile, retragerile, prefecătoria, vicleșugurile de cari se folosește paiangenu l spre a împresura adversarul încurcat în pânză, mic și slab uneori, puternic și pornit la luptă de altădată. Cine a înzestrat această insectă simpatcă cu astfel de instinct, care presupune cunoștințe fizice temeinice, și ne dau ca rezultat o formulă matematică frumoasă, sublimă și fecundă, încât, paiangenu l nostru, dacă ar publică-o ar fi proclamat doctor cu (aplaude) și distincție? ¹⁾ Nu te miri, scumpul meu?!

*

Dar' mă feresc de a deveni sentimental. Imi înfrân pornirea inimii. Mă voiu opri la om. Da! Omul însuși este un abis

¹⁾ Francesco Salis Seewis. S. J., *Le azioni e gl'istinti degli animati* Preto 1896, p. 53.

de taine și minuni, și 'i dureros, că le purtăm pururea cu noi, făr' de a ne da seamă de ele, câtuși de puțin. Stai, ascultă și și te minunează.

Încep cu cuvintele renumitului Monsabré, care-mi vor servi de introducere la ceea ce vreau să expun. Treci, deocamdată, preste aluzia ce o face la dzeire. Vei vedeà la urmă dacă 'i justificată.

»Greșiți, Domnii mei, dacă nu v'ați examinat nici când pe voi înșivă, căci o singură privire la arhitectura minunată a trupului nostru și la legile sublime ale sufletului nostru, ne arată, că Dumnezeuul universului nu e chiar departe de fiecare din noi: *Non longe ab unoquoque nostrum*. Întrebați oasele voastre, dacă nu sunt alcătuite de așa încât să serve de platoșă pentru edificiul mobil însufleșit de-o viață atât de intensivă. Solide prin firea lor, mulțumită mlădioșiei articulațiilor pot lua poziții variate fără număr: ¹⁾ le acoper tendoanele și mușchii, spre a servi de resorturi pururea supuse orbiș poruncilor voinții: fibre delicate străbat carnea în toate direcțiile, spre a împărtași în afară, ca și fire electrice, poruncile din lăuntru, și înlăuntru impresiile din afară: un șuvoiu roșu, împins prin bătăile regulate ale inimii, curge și circulă prin toate membrele, re'ntorcându-se la punctul plecării, după ce s'a purificat în celulele tainice, unde se descompune aerul pus în slujba lui: un alambic viu re'noește substanța noastră ce se consumă (uzează). Cine a făcut toate acestea? O forță lipsită de inteligență? Dar' nu știm noi, că noi înșine, cu ingeniul nostru, nu putem produce decât unele chipuri grosolane și palide ale acestor minunății? Și să nu fi cunoscut optica cel ce a plăsmuit ochiul nostru? Nici legile sunetului cel ce a plăsmuit urechea noastră?» ²⁾

Iată! Monsabré pomeneste de *sângele* nostru. Cine nu știe ce reprezintă în organismul nostru sângele? O singură picătură de sânge omenesc cuprinde milioane de elemente. »Partea lichidă a sângelui viu, ce se chiamă plasmă, conține în fiecare milimetru cubic, cam cinci milioane de globule roșii (hematite) șase până'n opt mii de globule albe sau leucocite și douăsutepatruzecișicinci de mii de corpuscule de a lui Hayem

¹⁾ Gândiți-vă la gimnasticii și acrobații din circuri.

²⁾ Monsabré, *Esistenza di Dio*, 1873. Torino 1912, I. pp. 194. 195.

și Bizzozzero, pe cari cel dintâiu le numește ematoplaste, al doilea plachete de sânge. Globulele albe sau leucocitele disprețuite oarecând, fiindcă nu li-se cunoșteă funcțiunea, sunt de câțiva ani încoace obiectul unor studii nesfârșite.

»Astăzi știm aievea, că leucocitele constituie una din apărările cele mai vajnice ale organismului în contra boalelor infecțioase¹⁾; știm mai departe, că schimbările pe cari le înfățișează în cursul multor boale oferă indicații prețioase pentru diagnosă și prognosă; și, în sfârșit, că activitatea lor în starea normală a organismului este indispensabilă pentru conservarea acestora...

Leucocitul este un individ complet, neatârnat, viu, care lucrează de sine: posedă mișcări proprii, strânge și-și lungeste substanța, se întinde, se concentrează în sine, emite prelungiri de protoplasmă — adecă *pseudopozii* — pe cari le poate împinge înainte în mod minunat și apoi retrage iarăși. Mulțumită acestor *pseudopozii*, el se târâie ca un mielc și 'i succede chiar, înșinuându-se (strecurându-se) din celulă în celulă, să străbată țesăturile cele mai dese, să iasă din oase prin porelele lor epiteliale și musculare, să intre iar, sau să meargă în orice parte a corpului, unde prezența lui e folositoare... Acest mod ciudat de-a călători se chiamă *diapedesă*.

¹⁾ Fisiologii le place să zugrăvească o luptă vie între leucociți și infecția microbică. Mulțumită unei răni oarecare a pielii sau epiteliei intestinale unui microb s'au introdus în corp; locul ce l-au luat în primire li se pare foarte plăcut: găsesc căldură, hrană destulă, se opresc deci și sporesc... Înșă înșei produsele lor toxice îi tradează. Stârniți, conduși de chimiotaxie leucociții se aruncă grabnic asupra locului de invasiune, unii transportați de curentul circulației sângelui, alții strecurându-se prin diapedesă. Mișcarea, cu toate acestea, nu e încă generală; mononuclearii mari, macrofagii nu se sinchisesc, lăsând primele ciocniri în seama polinuclearilor, a microfagilor. În ce privește pe micii mononucleari, linfofagii se mulțumesc să privească încăerarea, așteptând, ca proporțiile luptei și vrâsta să le dea onoarea de a lua parte activă în luptă! Polinuclearii ajung deci la front în șiruri dese și înghit microbii. Dacă aceștia nu s'au prea numărași, victoria microfagilor e repede și sigură, dacă însă dimpotrivă sunt foarte numeroși lupta devine crâncenă. Microfagii trebuie să înghită mulți și să se ghiftuiască cu microbii, pe cari îi digeră foarte cu greu, dat fiind că microbii se apară născând pușori cu o rezistență fulgerătoare! În împrejurări favorabile un singur microb, împărțit și subîmpărțit în descendenții săi poate crea într-o singură zi 4772×10^9 de microbi: 4772 de miliarde.

În sfârșit printr'o manevră ciudată a pseudopozilor săi pe cari îi lungeste, îi desparte și-i reunește între sine, leucocitul poate să mai introducă în massa sa corpuscule, rămășițe de celule, molecule alimentare, microbi, pe cari îi întâlnește în drum... Aceste molecule pe cari le înghite, sunt digerate mulțumită fermenților ce-i fabrică el însuși, și în sfârșit distruse și schimbate în substanța proprie. Insușire mai ciudată decât toate celelalte căreia i s'a dat numirea de fagocitosă.

Importanța extremă ce le-o conferă leucociților diapedesa și fagocitosa, le-a atribuit un al doilea nume: când sunt socotite din punctul de vedere al acestei funcții speciale celulele respective sunt cunoscute a avea sub numele de fagocite.¹⁾

Dar vino, să trecem repede la alte particularități nu mai puțin minunate. Ia aminte numai un moment rogu-te, la ceea ce va să zică expresia așa de comună: a vedea, a auzi.

La această, pare-mi-se, se referă și învățatul Monsabrè. Nu-i așa?

Vastă e marea, nesfârșită întinderea cerului și a pământului, ce ți-se desfășură înaintea ochilor: munți, văi, coline, câmpuri înflorite, păduri umbroase, orașe și sate, orizontul multiform: iată toate acestea ce-s în afară de tine, când ți-se înfățișează pupilei ochiului, pătrund într'o formă oarecare în tine — spre a face parte oarecum din ființa ta, — prin imaginea exactă ce se zugrăvește pe fondul ochiului tău prin apertura fină a pupilei.

Examinează-ți auzul! Iată cincizeci de instrumente cari sună într'un concert: asta înseamnă mii și milioane de vibrațiuni, de oscilări a aerului, cari se produc și se încălesc în fiecare secundă prin elementul fluid al atmosferei: și aerul le primește pe toate, se potrivește și supune tuturor, transportă pe una fiecare spre membrana întinsă în interiorul urechii, care la rândul său le reproduce în interiorul său cu o esactitate atât de minunată, cât tonul fiecăruia din cele cincizeci de instrumente se deosebește bine de toate celelalte, păstrându-și individualitatea în armonia generală.

Nu e destul: iată o altă particularitate a auzului legată de memorie. Poți petrece o sută de ani, în mijlocul tumultului

¹⁾ Lefebure, Sângele pp. 10, 14, 16, 47. Louvain, Polemis et Centerick, 1904.

tului oamenilor și lucrurilor: nici când urechea nu va schimba un glas prietenesc, să zicem glasul mamei, sau va confunda accentul, care pe calea unei vibrațiuni fizice primite în urechie, s'a schimbat într'o vibrațiune caldă a inimii.

Și această este numai o desăvârșire a simțului extrem. Neasemănat mai minunate sunt facultățile simțirilor interne, a închipuirii și aducerii aminte. Înaintea acestora nu există distanța de timp și spațiu: poți să-ți înfățișezi orișice după plac. Poți să rechiemi lucrurile auzite și văzute, în anii fericiți ai copilăriei; poți anticipa chiar timpurile și să te adâncești în viitor, însoțit de cortegiul fericit al nădejdlor: poți conversa cu cei ce sunt departe, poți să-i vezi, să-i simți, să-i zugrăvești într'o imagine vie, grăitoare. Memoria și închipuirea, ce facultăți frumoase nu sunt ele! Au fost date, aievea, omului ca însoțitoare pentru viață, ca o îndulcire a golului și izolării, pe cari le crează timpul și moartea în mod ne'ndurat în jurul nostru.

Și după toate acestea, par'că văd, iubite prietene, că mă previi însuși, și deduci cât trebuie să ne minunăm de facultatea minții noastre, superioară tuturor acestora: suverană absolută. Îți dau deplină dreptate.

Omul reflectă, se corege pe sine, compară, se îndreaptă pe sine: omul *progresează*. Minteă lui lucră cu agilitate, imaterializează, reprezintă tot ce-i în noi și 'nafară de noi, descopere raporturi, compară, judecă, măsură, distinge, prevede, își aduce aminte, lucră ne'ncetat și nu se obosește nici când. Ce n'a izbutit să îndeplinească gândul omului! Ce n'a făcut omul ca să scruteze tainele naturii, să pună puterile aceleia în slujba sa! Vaporul e strîmtorit în căldare între tuburi de aramă în închisori metalice, de unde nu poate eși decât consumându-se pe sine, și prin căldura și energia sa, iată că mișcă pistoanele și roțile, și carele grele și lungile convoiuri, făcând să străbată vertiginos sute de persoane și munți de mărfuri continentele noastre dela un capăt la celalalt. Electricitatea e scoasă din tainicile sale adâncuri unde eră ascunsă de mii de ani, și-i făcută solitoare a cuvântului, a gândului sau prefăcută în braț vânos care împinge carele, sau în lumină, care luminează nopțile, străzile, piețele, încăperile noastre.

Însăși lumina e silită să servească omului, să-i zugrăvească lui pe plăcile fotografice, să destăinuiească tainele cerului în telescop, și 'n microscop tainele pământului, firea intimă a celulelor, măruntaele vieții. Omul știe face să iasă din culcuș, știe prinde, îmblânzi, stăpâni dobitoacele aerului și a le apei chiemându-le toate în slujba sa. O da! Omul e făptură minunată. Nu vezi, că nu găsești nici doi oameni să-și semene deplin? Ce deosebire mai e apoi între neam și neam, între o rasă și cealaltă, între oamenii unui și altui veac, între cei vechi și oamenii evului modern! Nu ți-ai cugetat nici când la toate acestea? Și 'n sfârșit numai omul e capabil de moralitate, el are înăscute principii de morală, sădită în dânsul pornirea binelui și a răului, și astfel numai dânsul simțește turburare în suflet când vatămă ordinea morală, numai el simțește remușcare, părere de rău, rușine, nevoia de a repara ordinea morală și îndemnul de a se îndreptă. Iată tot atâtea lucruri cari ne arată cât de complexă este natura, câtă ordine, înțelepciune, bună rândueală este în toate! Că în toate e un plan, sunt scopuri bine definite!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Îmi vei permite deci ca din toate acestea să scot o concluzie logică ce se impune ori cui are mîntea nepreocupată? Să-ți spun, că ordinea aceasta minunată a făcut-o, a plăsmuit-o o minte nespus de înțeleaptă, o cauză pe care noi o numim Dumnezeu?

Par'că îți citesc în față, că vrei să-mi răspunzi, că toate lucrurile acestea, minunate s'au ivit întâmplător numai, fără nici un plan mai înainte chibzuit.

Dă-mi voie să-ți replic la această afirmare în următoarele.

Cu tot dreptul ai rîde de cel ce ar voi să te convingă, că șinele de fier, cari strătaie străzile și piețele orașelor n'au fost așezate cu scopul ca să treacă deasupra-le tramvaiele, ci s'a nimerit întâmplător să se afle piesă de piesă parelele, față în față, lângă olaltă în șiruri lungi; și că întâmplător numai găsindu-se deasupra lor, la aceeași înălțime, un fir gros de aramă întinsă, și iarăși, din întâmplare, înșfăcând o căruță de asta cu roatele sale șinele, iar' cu drugul lung sârma de asupra, s'a nimerit, iacă așa, să alerge în fugă nebună; și lumea vă-

zând iarăși că eră mai comod de a urcă și a se lăsa trasă, decât a merge pe jos, întâmplător carul s'a oprit ca lumea să se poată urcă: combinație pururea atât de norocoasă și atât de potrivită gustului, încât dacă cineva locuște, să zicem, la halele centrale din București se oprește chiar dinaintea lui o căruță de acestea răcăcită pe acolo te miri cum, iar' dacă locuște lângă Gara de Nord momentan se află altă căruță care să-l ducă după dorul inimii sale. Nu rizi? Ei bine dacă întâmplarea oarbă e exclusă aci, și e reclamată imperios o minte, care le-a combinat toate cu judecată multă, mai mare minte, mai profundă judecată se recere pentru a chibzuî și pune în mișcare infinit mai complicata mașină a universului, din care ți-am arătat de abia un mic colțisor.

Întâmplarea! Imi vine în minte următoarea istorioară autentică povestită de Paul Janet: »să ne transportăm cu toții în salonul baronului Holstein, în cetatea unde fiecare se nizuia să întreacă cu ateismul propriu, ateismul vecinului, scandalizându-l chiar și pe Duclos, și s'ascultăm acolo pe abatele Galiani, improvisatorul atât de spiritual, atât de prieten al paradoxelor, fără de a se teme să apere pe Dumnezeu în fața pretinilor săi, a enciclopediștilor. Iată scena descrisă nouă de abatele Morellet.

După prânz, după ce-și sorbise cafeaua, abatele Galiani se așează într'un fotoliu, încrucișându-și picioarele ca croitorii, cum îi este obiceiul; și, fiindcă eră cald, apucă c'o mână pe ruca sa, iar' cu cealaltă gesticulând, începù cam astfel: Domnii mei, îmi închipui pe acela dintre voi pe care-i mai convins, că lumea este efectul întâmplării, pornit să joace zaruri, nu într'o speluncă, ci în casa cea mai bună din Paris, și pe antagonistul său nimerind de două, trei, patru ori după olaltă, în mod stabil, numărul șase. Dacă jocul ar țineă cât de puțin, prietinel meu Diderot, care-și perde în chipul acesta banii săi, ar zice desigur fără esitare și umbră de îndoială: zarurile sunt false, am căzut în cursă. Ah! filosofule, cum? pentrucă zece sau douăsprezece lovituri de zaruri au eșit din colț, în așa fel încât să pierzi șase franci, tu crezi că aceasta se datorește unei manevre abile, unei combinații artificiale, unui viclesug bine chibzuit; și văzând în univers un număr atât de extraordinar

de combinații, de mii și mii de ori mai grele și mai complicate, mai constante, mai folositoare ș. c. l., nici nu presupui că zărrurile naturii sunt falsificate și ele, și că este în înălțimi un înșelător care 'și bate joc de tine! ¹⁾ Da are dreptate Goliani. »Dacă am cercă, zice Farges ²⁾ să calculăm numărul atomilor cuprinși numai în globul pământesc (cam 30 milioane de milimetru cubic) și numărul combinațiilor cu puțință ale acestora, toate edificiile cunoscute în cele cinci părți ale lumii n'ar fi în stare să cuprindă manuscriptele de cari ar avea nevoie matematicienii. Și dacă adăugăm, că globul nostru nu e decât un punct nesfârșit de mic în imensitatea cerurilor, putem concluce, că numărul total al combinațiilor atomilor universului poate fi socotit în practică ca infinit. » Așadară, a susține, că mișcările tuturor materiilor acestora, împrăștiate în mod arbitrar, dau ca rezultat ordinea, este o nebunie, — zice cu tot dreptul De Coster. Și cred, că nu te vei mai gândi nici tu serios la întâmplarea oarbă, dragă amice! Nu-i așa?

* * *

Pretinul tăcū, aprinzându-și a lene țigareta, și scoțând suluri de fum pe nări. Părea că meditează, că ochii lui fixează depărtările fumurii. Intr'un târziu, mi-se adresează cu întrebarea:

— Întâmplarea nu va putea explică existența lumii, a universului de acum. Dar' nu e destulă materia, și puterile înăscute aceleia, nu e destulă evoluția, cum ți-am mai spus și altă dată?

— Nu, dragă amice.

Și înainte de toate materia cu evoluția ei nu poate explică originea vieții pe globul nostru. Știința naturală ne-a dovedit două adevăruri.

Întăiu, că viața a început să existe pe globul nostru. Știința ne asigură, că o fost o vreme când nu erau nici oameni, nici animale, nici vegetale, nu eră ființă organică: epocă *azoică*. Ne asigură chiar, că fū o vreme, când vieța organică nici nu eră cu puțință, pentrucă planeta noastră a trecut printr'o fază

¹⁾ Le cause finali pp. 420. 431.

²⁾ Ideia lui Dumnezeu, p. 171.

de incandescență incompatibilă cu existența ființelor viețuitoare, cari o locuiesc astăzi.

Iată ce ne spune un adânc cunoscător: »Cu toată ne-siguranța câtorva chestii particulare, Geologia ne arată ca un fapt incontestabil transformările (schimbările) cărora a fost supus globul nostru dela starea sa primitivă, când nu eră cu puțină existența nici unui organism chiar a celui mai rudinentar, până la această stare finală, când viața se deschide pe suprafața pământului în toată splendoarea varietății sale nesfârșite.« De'Lapparent, *traité de Geologie*, p. 21. »Geologia și paleontologia au recunoscut și fixat o fază telurică primitivă în care viața nu există de loc și nu putea exista. Științele acestea susțin cu hotărîre, că au fost epoce *azoice*, o suprafață *azoică* (gneis, granitord, micașist, granit. gneissic, prima schițare a continentelor).« Duilhé de Saint-Projet, *Apologie Scientifique*, 4 ed. 1897, pag. 224.

Al doilea, că viața a început nu prin naștere (generațiune) din alte ființe organice, cari încă nu existau, nu prin generațiune spontană din materia organică, desmițită azi de o serie întreagă de observații și experimente, cari nu lasă nicio îndoeală. Așadară dacă nu voim să admitem existența vreunui efect fără cauză, nu ne rămâne decât să recunoaștem intervenția unui act creator.

În ce privește generația spontană a avut toată dreptatea să reflecteze Floureas în Academia franceză că nimeni nu mai cutează s'o susțină azi, după experiențele lui Redi relativ la insecte, a le lui Van Beneden relativ la viermii intestinali, a lui Balbiani relativ la infusorii, sau orice altă vietate, fie fermenți și microbi, ale lui Pasteur. Pasteur însuși a enunțat într'o lecție ținută la Sorbona, în prezența celor mai renumiți învățați (Cfr. *Etudes rel. April* 1889): »Nu există o singură împrejurare cunoscută azi în care să se fi văzut venind în lume ființe fără părinți. Cei ce afirmă aceasta au fost jertfă iluziilor sau cauzelor pe cari nu le-au putut descoperi sau n'au vrut să le evite.« Lucrările, experiențele acestui mare bărbat au fost confirmate prin experiențele lui Schultze, Schwann Milne Edwards, de observările lui Payen, Quatrefages, Claude Bernard, Damas, astfel că Academia Științelor a putut enunța această *lege fun-*

damentală a științei biologice: Ființele organice în starea actuală a globului nostru primesc viața pururea din partea corpurilor vii; mari și mici toate se nasc din părinți» cfr. I. Guilbert S. S., *Les orgines* c. 2. Imi vei da voie să-ți citez și cuvintele învățatului celebru și materialistului Virchow: »Nu cunoaștem un singur fapt pozitiv, care să confirme, că o masă anorganică s'a prefăcut în masă organică. Inșă dacă nu vreau să cred în existența unui Creator special, trebuie să recurg la generația spontană: lucrul este evident, *tertium non datur*. Când se zice: nu admit creațiunea și vreau o explicație a originii vieții, atunci se enunță o întâie teză; dar, vrând-nevrând, trebuie să ajungem la a doua, la așadară: eu admit generația spontană. Inșă n'avem nici o probă: n'a văzut nimeni o producție spontană din materia anorganică: *n'o resping teologii, ci oamenii de știință*. Trebuie să se aleagă între generația spontană și creațiune, și, ca să vorbim deschis, noi învățații (*materialiști*) am fi avut nu puțină simpatie pentru generația spontană. Ah! de s'ar fi adus o singură dovadă ori cum... Inșă ca Bathybius-ul a dispărut pentru totdeauna nădejdea oricărei dovezi.»¹⁾

Sărman Bathybius, de care face pomenire Virchow, și care ar fi fost să fie primul germen al oricărei vieți. L'a descoperit lumii științifice profesorul Huxley în 1868. Partizanii generației spontane au erupt în entusiasm nemărginit din prilejul acestei descoperiri, care, mai târziu, trebuia să le producă o desiluzie atât de amară. A avea în anul 1868 descoperi dânsul cel dintâiu un fel de mucoasă amorfă, extrasă din adâncimile mării, un mâl vâscos, gelatinos care putea fi fără îndoială un produs spontan al protoplasmei, elementul primordial și universal al organismelor vii. I-a dat numele tainic de Bathybiu (cel ce trăește în adâncime) și-l dedică prietenului său Haeckel care avea mare nevoie de dânsul.

Unsprezece ani după asta în 1879, același profesor Huxley asistă la Congresul Asociației britanice ținut în Sheffield.

Prezidentul, Allmann, în cuvântul de inaugurare avu ideea nenorocoasă de a aminti descoperirea Bathybiului. Huxley ceru cuvântul și fragmentele ce urmează, pline de spirit, vor face cunoscută mai bine decât a-și putea-o face eu istoria și

¹⁾ Revue scientifique 8 Dec. 1887.

destinul fatal al celor mai cunoscute monere. »Cer voie, Domnilor, să vorbesc în chestie personală. Preziđentul nostru a făcut aluzie la un anumit... lucru — nu știu într'adevăr dacă trebuie să-l numesc *lucru* sau... altfel (*ilaritate*) — el vi l'a numit *Bathybiu*, zicând — și e foarte exact — că eu am fost acela care l-am făcut cunoscut; cel mult sunt eu care l-am botezat (*nouă ilaritate*) și'n anumit înțeles sunt eu prietenul său cel mai vechiu (*ilaritate mare*). Anumită vreme după ce importantul *Bathybiu* fù lansat în lume, multe persoane stârniră mare sgomot în jurul lucrușorului aceluia. Toate mergeau foarte bine și eu credeam, că prietenul meu *Bathybius* îmi va face cinste, dar mă doare s'o mărturisesc că cu vremea nu s'a ținut de cuvântul dat în tinerețe (*ilaritate mare*). Înainte de toate, cum v'a spus preziđentul nostru, nu ne succedea nici când să-l găsim unde trebuia să fie, și când se găsea auziam zicându-se despre dânsul tot soiul de istorioare. Ca s'o spun sincer mă doare că trebuie s'o mărturisesc: unii au îndrăznit să afirme că nu este altceva decât un precipitat *gelatinos de sulfat de calciu ce trage cu sine în căderea sa și materia organică (ilaritate)*¹⁾

Iar' Milne-Edwards resumă astfel cercetările făcute pe bordul năii *Travailleur*, cu gândul de a nu intrelăsa nimic spre a afla și studiă *Bathybiul*: »Adeseori am văzut în mâl această substanță enigmatică; am supus-o cercetării microscopice, și am crezut, că trebuie să recunoaștem, că nu merită cinstea ce i s'a dat, nici paginile ce i s'au consacrat. *Bathybius*-ul nu e altceva decât o masă de mucoasă pe care o strecoară sponghiile și alte zoofite când țeseturile lor sunt iritate prin atingerea instrumentelor de pescuit. *Bathybiusul* care a preocupat atât de mult lumea științifică trebuie deci să se scoboare de pe pedestalul său și să scoboare în neant.» (Ședința Institutului din 15 Octomvrie 1882).²⁾

* * *

Firește, că lumea sburdalnică nu s'a dat bătută nici după atâtea experiențe nereușite. În 30 Iunie 1906 doctorul Iohn Butler Burke dela Cavendish-Observatorium din Cambrigde a reușit — se spuneă cu mare elan — să creeze viață prin

¹⁾ Le ragioni della mia fede Card. Manning, Roma 1906, p. 52.

²⁾ Idem, Ibidem.

radiu. Corpurile vii (!) astfel create fură numite »radiobi.« Inșă vine Williams Ramsay, fisicianul celebru, cunoscut pentru lucrările sale asupra radiului, și dovedî, că aceste pretinse ființe vii nu erau altceva decât bescuțe moarte de gaz, înfășurate într'o membrană de albumină. Emanățiile radiului aveau însușirea de a coagula (închegă) soluția de albumină, dând iluzia unor corpuscule elementare vii.

Nu mai puțin succes avu și doctorul Bastian cu soluțiile sale saline, care în 1905 ar fi obținut bacterii, vibrioni, micrococi, mucegaiuri, combătut cu succes în revista »Nature« (2 Maiu 1907) dar' mai ales de criticul Carazzi,¹⁾ așa că azi nu se mai vorbește de generație spontană. S'a trecut la ordinea zilei, cu atât mai vârtos, că numitul Bastian nici n'a îndrăznit să ne explice dacă numitele microorganisme și forme ale sale sunt vii a avea.²⁾

Văd apoi și cetesc din fața ta, că vrei să-mi vorbești de experiențele lui Herrera și Leduc, de plasmologie, care a reușit să ne reproducă celule. Polimorfismul extraordinar al silicatelor o dovedește aceasta, zice Renaudet. Ei bine, nu, dragul meu. Pieron, martor nesuspect zice anume: »Iată o țesătură a cărei celule cu nucleul și membranele lor îmitează destul de bine celula vie. Inșă perfecțiunea înșasi trebuie să ne facă prudenți spre a nu le acorda o valoare prea absolută. Și astfel și celulele sunt capabile de a se divida în segmente: inșă analogia e numai superficială și vor fi a avea, să pretinzi prea mult, să împingi asemănarea mai departe.«³⁾

Într'adevăr nu e destulă numai asemănarea în structura externă. Nucleul celulelor vii are nu numai o structură, ci și o compoziție chimică, și *funcțiuni proprii*, (*ciclu de procese vitale*) albuminoizii, cari-l compun sunt deosebiți de aceia ai protoplasmei. Dar toate acestea lipsesc în imitațiile celulelor vii obținute de Herrera.⁴⁾

Prin astfel de proceduri n'a izbutit nimeni să obție, să zicem, o adevărată *reproducere* celulară.

¹⁾ Cfr. Dottore Agostino Gemelli «L'enigma della vita» vol. I. p. 261.

²⁾ Carlo Salotti, *Le crisi della Società contemporanea* Roma, 1920. p. 118.

³⁾ Cfr. Gemelli, *Enigma della vita*, vol. II., p. 366.

⁴⁾ Gemelli, *ibidem* p. 3701.

Dar', vei ripostă, n'a reușit Leduc să producă în mod artificial, prin sulfat de cupru, sulfat de zinc sau de fer, combinate cu alte soluții, plante vii? Nu, iubite amice. Charrin și Goupil, ca să nu lungesc vorba, au dovedit, că 'n plantele lui Leduc lipsește cu desăvârșire schimbarea de greutate caracteristică proceselor de asimilare ce se petrec în plantele vii. Ei au cântărit sâmburele artificial¹⁾ și terenul său de hrană în care a fost semănat, și au constatat, că terminată fiind creșterea avem același pond total, nu s'a pierdut nimic din cupru, sodiu, clorură, cianură de fier, zahăr, gelatină și nici chiar din apă, dacă experiența s'a făcut de așa cât să se împedice evaporarea. Nu există apoi în plantele lui Leduc, observă D'Halluin respirație și circulație activă cum există în plantă. Ar trebui, va să zică, — ceeace de fapt nu se verifică — să consume oxigen, să degajeze anidridă de carbon, să producă apă, și asta în măsură cu atât mai mare cu cât mai repede li-e creșterea. În locul unei circulații active apoi nu se observă decât o simplă deplasare de lichid, cum o găsești în orice osmometru. În sfârșit în plantele lui găsim organizare adevărată, celule ce au formațiuni (structură) deosebită după țesuturile pe cari le formează, și funcțiunile, pe cari le isprăvesc. În formațiunile lui Leduc avem ce-i drept produse, cari se aseamănă foilor, rădăcinilor, trunchiurilor de plante, examinând însă sub microscop singuraticile părți aflăm o structură uniformă. Nu găsim diferențiere de țesături, nici vre-o urmă de celule, sau diferențiere de organe în raport cu diversitatea funcțiunilor ce ar fi să le incumbă.

Vom zice dară cu Guelfo Cavanna²⁾: »despre trecere dela regnul anorganic la cel organic, despre această aliogenesă sau generațiune spontană lipsește încă orice dovadă experimentală, fiindcă nici un organism nici chiar cel mai elementar, nu s'a putut obține dacă din experiențe s'au eliminat în mod efectiv germenii ce existau în materiile folosite pentru experiență, și dacă s'a împedecat strecurarea de germenii ce existau în materiile folosite pentru experiență, și dacă s'a împedecat strecurarea de germeni în recipient în decursul experienței...« Dacă

¹⁾ din care se dezvoltă planta ce ar fi să fie vie

²⁾ Nozioni di biologia animale, Firenze 1917, p. 245.

un evoluționist convins judecă așa, deși i-ar plăcea să susțină teoria contrară — fii sigur, că nu greșești urmându-l pe marele Pasteur, și pe cei'alți oameni de valoare, cari nu se sfiesc să spună adevărul proclamând teoria creațiunii fără înconjur, din necesitate științifică inexorabilă. Și'n sfârșit vei primi, cred, cu bucurie observația marelui botanist Reinke¹⁾: »Sunt de părerea, că ipotesa unei generațiuni spontane corăspunde de câțiva ani încoace *în mod puțin precis ideii ce o avem despre causalitate*, ca și când am voi să admitem ipoteza, că *într'un milion de ani apa ar avea să urce de sine munții*.«

Însă, ce n'au mai inventat oamenii și n'au încercat ca să dovedească derivarea vieții din regnul anorganic!

Dacă ți-aș însiră toate tentativele n'aș sfârși în curând. Avea-vei totuși răbdare să mă mai asculți puțin?

Prietenul dădu afirmativ din cap.

Ei bine! Biologii moniști, bătuți pe toată linia au încercat să dea generației spontane o dovadă indirectă. Au susținut, așadar, că nu celula este unitatea elementară a vieții, ci între ea și materia neorganică este o serie de forme intermediare, cari au fost inelul de tranziție în cursul evoluției. Iată deci, că viața derivă, totuși, din materia anorganică!

Să fie adevărat, că nu celula ar fi unitatea elementară a vieții? Până 'n ultimele vremi se credea într'adevăr, că ar fi existând organisme constituite numai din chiag de protoplasmă fără de a fi nevoie și de nucleu, nucleol etc. Haeckel credea c'a dovedit existența lor și le numiă *monere*, când trăesc libere și *citode* când fac parte dintr'un țesut, spre a le pune față în față cu celula și cita.²⁾

Însă aplicarea metodelor celor mai riguroase la studiul biologiei și mai ales folosirea substanțelor colorante în tehnica microscopică, au făcut cu puțință dovada, că astfel de organisme fără nucleu nu există.

În câteva vegetale inferioare: alge și bureți și 'n câțiva protozoi vampirele, politalamii, mixumicefi, cari erau socotite mai 'nainte ca dovada existenței unor organisme lipsite de

¹⁾ Einleitung in die theoretische Biologie, Berlin 1901.

²⁾ Haeckel, Generelle Morphologie der Organismen 1866, Lebenswunder Bonn 1904, Die Welträtsel Bonn 1899.

nucleu, s'a arătat încetul cu încetul existența unui nucleu după cum scrie apoi Hertwig,¹⁾ decând și 'n celulele-ou mature a fost dovedită existența unui nucleu, de atunci putem spune că 'n întreg regnul animalic nu există de asemeni celulă fără nucleu, sau și dacă e lipsită de el, e lipsită numai vremelnic, cum se 'ntâmplă în globulele roșii a le sângelui. Tot astfel s'a dovedit că au nucleu și microorganismele: microbii. S'a fost ivit îndoiala relativ la oscillariacee, cianoficee și bacterii. În oscillariacee însă dovediră existența unui nucleu difus, fragmentat și 'n chip diferit distribuit, Butschli, Zacharias și Schewiakoff (Acromatium), iar' în bacterii preste tot Raymann, Kruis și Verdowsky și mai ales englezul C. C. Dobell prin lucrările sale asupra microorganismelor: dovedind existența nucleilor în toate organismele acestea, și arătând că sunt polimorfi, nu numai în diversele specii, ci și 'n cadrele aceleiași specii după deosebitele faze a le desvoltării.

Fie și așa, vei zice tu. Inșă admițând chiar, că nu există nici *celule libere* mai simplu organizate decât celulele (monere), nici *celule în traiu comun cu altele*, formând țesături mai simplu organizate decât celulele (citode),²⁾ admițând zic toate acestea te vei întrebă, dacă celula este aeeva unitatea elementară a vieții sau nu mai vârtos unitatea elementară o constitue *oarecare din părțile sale constitutive*, oarecare din împărțirile sau subîmpărțirile multe ale celulei înseși închipuite de imaginația fertilă a autorilor?

Și eu îți răspund, întrebându-te la rândul meu, dacă aceasta contribuie doară la rezolvarea problemei vieții, a originii vieții? Îți dovedește doară generația spontană? Sau nu e mai vârtos numai o deplasare a chestiunii?

Nu este oare adevărat, că împărțirea și subîmpărțirea celulei, și a părților aceleia, bună oară a protoplasmei, cum au împărțit-o în mod fantastic autori ca Nägeli, Darwin, Spencer, De Vries, Haeckel, Maggi, Weismann, în miclele gemule, unități fiziologice, pangeni, plastiduli, biofori, nu e adevărat, repet, că acestea, cum observă Raffaele,³⁾ nu au dus nici cu un pas

¹⁾ Allgemeine Biologie, (Die Zelle und Gewebe, Jena 1906)

²⁾ Cfr. mai sus Haeckel

³⁾ L'individuo e la specie, Palermo 1906.

înainte problema capitală a înseși esenței vieții, crezând greșit, toți aceștia, să surprindă taina vieții în aceste părți sau elemente ipotetice? Nu găsim, neschimbată problema vieții, când o aflăm în animalul mare sau mic, în plantă sau sămânță, în om sau amebă, în produsul alor nenumărate celule sau într-o singură celulă, cu părțile sale puține sau multiplicat la infinit? „Au nu rămâne deschisă întrebarea, dacă viața poate derivă din materie, și atunci când ea înmagazinată, s'a refugiat într'un firisor subțire, într'un atom minuscul, sau invisibil de materie? Dar' e bună reflexia învățatului Gemelli, și acumă își răspund direct, că, bunăoară, singuraticile părți a le cromatinei, — cari, după Nägeli, ar fi să fie »micelle«, va să zică unități (elementare) a le vieții, nu-s decât *părți a le nucleului celulei vii*, și astfel e cu neputință ca un cromosom să trăiască și subsiste fără o parte corăspunzătoare de protoplasmă vie. Această observare poate fi generalizată și trebuie generalizată cum face același Gemelli la locul citat, și o dovedește până la evidență prin experiențele de *merotomie* a le lui Grueber, Nussbaum, Verworn, Balbiani, Lillie, Klebs. Să luăm, spre pildă, un infusoriu și să-l tăiem în trei părți de așa, cât în două fragmente să fie numai protoplasmă, pe când în al treilea să fie și nucleu. Ei bine! Pe când cele două dintâi nu-s capabile de viață autonomă, și nu pot da naștere la doi indivizi noi, și cad în curând în brațele morții, al treilea fragment trăește și se reproduce. Ce urmează de aci? Urmează, că pe când diferitele părți ale celulei sunt părți diferențiate necapabile de viață autonomă, numai celula însăși (protoplasmă și nucleu) e partea infimă a organismului capabilă de viață autonomă. Numai celula este unitatea infimă biologică.

Așadară teoreticianii susținători ai generațiunei spontane s'au înșelat când pentru unplerea abisului dintre materia anorganică și organizată au admis c'ar fi existând unități de ordine diversă subordonate celulei. Astfel de unități n'au existență reală și astfel primul organism în care s'a ivit viața este celula. Deci dacă teoreticianii generațiunii spontane vreau să dovedească posibilitatea formării unui adevărat organism viu numai prin forțele curat fizico-chimice, trebuie să ne dea, sau

să plăsmuiască o celulă vie. Iar' asta n'au reușit să ne-o dea.¹⁾

* * *

Nu-ți voi pomeni în sfârșit, pe lung, de încercarea curioasă a acelor, cari ar fi dorit să ne înfățișeze *cristalele* ca și substanțe vii, conchizând de aci, ca Schrön, că nu există în natură materie anorganică. Totul trăește sau, cel puțin, a trăit. El, von Schrön este convins, că tânărul cristal este un individ viu, care se nutrește, se mișcă și reproduce, iar' cristalii bătrâni sunt indivizi morți. Mulțumește-te să-ți reproduc iarăși ca dovadă contrară apodictică cuvintele lui Gemelli: »Să observăm, zice dânsul, o soluție salină în care se formează cristali. Vedem, că particulele cari se depozitează, se adaugă la celea deja depositate, fără de a se substitui de loc acelor. Cristalul se mărește prin adăugare din afară, prin alăturare, cum se întâmplă în construcția unui zid de cărămizi, pentru că depozitele (sedimentele) noulor molecule se 'ntâmplă lângă și 'n afară de particulele ce-s la margine, și nu în interiorul cristalului, a cărui masă este nepenetrabilă.« Sunt destule și numai cuvintele acestea să te facă să vezi adevărul și să constăți că e distanță infinită între procesele vitale și plăsmuirea cristalelor.

Ar trebui să-ți pomenesc, firește, și de încercarea celor ce au voit să interpreteze viața prin *ferment* (enzime), anunțând că ea nu-i decât o serie de fermentații, sau prin *coloizii* organismelor (proteine) din cari, mai vârtos, se compune protoplasma, însă pasagiile ce-ți voi cită din autori de seamă mai târziu, îți vor arăta zadarnicia și acestor încercări. Fie-ți destul să pomenesc aci pe renumitul Luigi Luciani profesor de fiziologie la Universitatea din Roma, mort în 23 Iunie 1919, a cărui carte despre fiziologia omului a fost tradusă în limbile principale moderne. Tesei lui Iacob Moleschott, olandes, înaintașul său la aceeaș catedră, care cercă să explice toate fenomenele vieții, chiar și actele psihice cele mai înalte, prin legile fizice: a chemiei, el opuse o țesă diametral opusă conformă cu tradiția glorioasă a școalei italiene, dovedind din experiență că

¹⁾ Fr. Reinke, Die Welt u. als Tat, 1903, Reinke, Philosophie der Botanik, 1905, Driesch, Der Vitalismus, Leipzig 1905, Le Dantec, Philosophie biologique, Paris 1907.

fenomenele somatice, mai ales vitale, prin cari viețuitoarele se deosebesc de corpurile inorganice, nu se pot explica prin cunoscutele legi ale fizicii și chimiei și că fenomenele psihice (ale simțirii, și conștiinței) cari constituie punctul culminant al vieții, se subtrag oricărei explicări mecanice, reclamând o cauză superioară, deosebită de cea ce se leagă de procesele naturale.¹⁾

* * *

Prietenul devenise și mai tăcut. Din când în când vedeam că nervos își mușcă buzele, încruntă ochii, și 'nghite în sec. Par'că treceau la răstimpuri nouri grei de furtună pe fruntea lui încrețită, atât de întunecat îmi părea în anumite clipe. Își schimbă mereu poziția trupului pe platoul unde stăteam și par'că evita anume privirile mele. Eu îl lăsam în pace, nu-l turburam. E bine să dai oamenilor uneori răgaz să mediteze, să matureze ideile la dogoreala soarelui convingerilor ce străbat ceața groasă a prejudecăților. Tăcui deci și eu uitându-mă îndărăt spre codrul verde și ascultând șoaptele tainice ce năvăleau în spre mine din afunzimile codrului drag. Câte povești și amintiri din copilărie nu-mi înprosperă el. »Heu, fugaces labuntur anni!« Am intrat la tinerețe am eșit la... Parcă era numai eri alaltăeri când, copil sglobiu, străbăteam culmile acestea toate. Și acumă sunt-om în vrâstă matură, care alerg cu pași repezi înainte spre bătrânețe. Fi-vor bătrânețe binecuvântate pline de fapte folositoare neamului, și bisericii? Să nădărdim! Una însă regret, o spun sincer, că n'am lucrat până acumă cu și mai mare râvnă pentru binele public. Dar' clipele perdute nu se mai re'ntorc nici odată... nici odată.

Nu știu cât vom fi stat așa fiecare, ocupați cu gândurile noastre. Știu însă că a trecut timp binisor. Intr'un târziu iată că-mi ating urechea cuvintele prietenului. Mă întorc spre dânsul. Il văd mai neliniștit ca oricând, și fără de a-mi da răgaz să abat vorba în vre-o altă direcție, mă acostează pripit cu întrebarea:

— Ei bine, dragă amic, soț scump al copilăriei mele, spune-mi, rogu-te, ce crezi tu despre mine? Rătăcit-am așadară

¹⁾ Cfr. Carlo Salotti, *Le crisi della società contemporană*, Roma 1920 p. 120.

dela calea adevărului, atunci când am urmat doctrina materialistă a lui Haeckel, Büchner, Moleschot, De Domenicis, Negri, și alții? Trebuie deci, să admit cu tot prețul o cauză externă, un principiu în afară de lume, care să fi produs viața, ordinea din acest univers? Materia veșnică cu puterile sale, energiile înăscute nu poate, repet încă odată, explica totul?

— Nu scumpul meu, fi-o mai spun odată, materia nu poate explica totul. Ai văzut deja! *Viața* nu poate deriva din materie și energiile sale. Îți citez, numai de dragul tău, și cuvintele renumitului Hirn în opul său: »La vie future et la science«. »Intregul universului nu se poate explica decât prin intervenția unei voințe libere, anterioare oricărui fenomen, capabilă nu numai să porunciască simplaminte elementelor, cum s'a zis adeseori, — și omul le poruncește într'o anumită măsură —, ci capabilă de a da ființă chiar acestor elemente cu toate calitățile și însușirile lor. Realitatea acestei intervenții ne apare ca un adevăr matematic. Afirmatiunea acestui adevăr se poate socoti ca ultimul cuvânt al științei moderne pentru orice minte dreaptă și neafărnătoare.¹⁾

Dragul meu prieten! Până și materialistul Du-Bois-Reymond, în renumitul său discurs ținut înaintea Academiei din Berlin la 8 Iulie 1881 a trebuit să enunțe: »Ne fiind *mișcarea esențială materiei*, (înseamnă-ți-o bine), nevoia causalității reclamă sau veșnicia mișcării, și atunci un om cu mintea sănătoasă nu mai poate pricepe nimica; sau un impuls supranatural, și atunci trebuie să admitem existența minunii: dificultate ce face să dispereze pozitivismul.«

Iar' Rousseau în cartea sa (Emile, tom III.) vorbește astfel: »Eu văd materia acuz în mișcare, acuz în repaos; de unde deduc că nici odihna, nici mișcarea nu țin de esența ei. Însă mișcarea, fiind o lucrare, arată a fi efectul unei cauze... A o concepe ca producătoare de mișcare, înseamnă, evident, a concepe un efect lipsit de cauză... Nu este evident, că dacă mișcarea ar fi esențială pentru materie, ea ar fi nedespărțită, s'ar mențineă pururea la același grad, pururea aceeași în fiecare parte a materiei, n'ar putea nici sporii nici scădea, și că nici nu ne-am putea închipui materia în repaos!?... Când mi se

¹⁾ Prof. Iosif Ballerini, L'esistenza di Dio, Firenze 1918, pag. 228.

spune că mișcarea nu este esențială materiei, ci necesară totuși, atunci vreă-lumea să mă îmbate cu cuvinte goale, pe cari ar fi mai ușor să le combatem, dacă ar avea ceva înțeles. Căci sau că mișcarea materiei derivă din ea însuși, și atunci ține de esența ei; sau îi derivă dela o cauză streină și atunci nu e necesară materiei, ci numai întrucât, cauza motrice lucră asupra ei.¹⁾ Chiar și profesorul Brofferio susținător al teoriilor materialiste, ține să replice răspunsului materialiştilor, că materia nu e inertă, ci dimpotrivă în mișcare continuă: corpurile în mișcare de translațiune, atomii de vibrațiune, în chipul următor: »Răspunsul materialiştilor nu mi-se pare îndestulitor. Când se spune, că materia este inertă, nu voim să spunem, că ea nu se mișcă, ci că nu se mișcă dela sine; nici un corp ne'nsufleșit și'n repaos nu se pune în mișcare dacă mișcarea nu îi este împărtășită din partea altuia; nici un corp ne'nsufleșit în mișcare, nu se oprește dacă nu există un altul să-l oprească. Și nimic nu servă a răspunde, că un corp e împins pururea de un alt corp și oprit de un alt corp; căci ne rămâne să răspundem la acest argument: dacă un corp nu se mișcă dela sine, și dacă mișcarea în lume a început, prima mișcare a trebuit să fie imprimată de ceva ce nu eră corp.«²⁾

Să vorbesc și mai limpede și mai amplu amicul meu? Voiu face-o! Legile cari guvernează ființele împărăției organice, și anorganice *sunt diametral opuse*; deci cum vrei să derive acelea dela acestea! Aruncă o privire asupra originii, constituțiunii, conservării, duratei, activității unora și altora, și vei vedea pururea o opoziție fățișă și stabilă între ele. Unele au *obârșie* prin naștere, altele prin compoziție sau soluție chimică; unele au constituție organică, altele anorganică; unele cresc prin asimilare, internă a părților, altele prin simplă suprapunere a părților: unele au durată nelimitată, altele limitată; unele operează prin lucrare trecătoare (din afară), altele prin lucrare immanentă. Cu un cuvânt, ne 'ntoarcem tot la argumentul de mai sus, caracteristica regnului anorganic este inerția materiei și pornirea puterilor sale spre echilibru, — motiv în urma căruia nici un corp nu se mișcă dacă nu e im-

¹⁾ Ballerini op. c. p. 248, 249.

²⁾ Prof. Angelo Brofferio, Manuale di Psicologia (Milano 1889) p. 296.

pins. Caracteristica regnului organic în schimb este mișcarea spontană (automișcarea) capacitatea de a se mișcă dela sine, fie cu mișcare intimă sau internă, ca și 'n funcțiunea generațiunii, nutrițiunii sau creșterii, fie cu mișcare externă sau locală, ca atunci când ființa vie se transportă de sine dintr'un loc într'altul. De aceea zicea Vacherot:¹⁾ »Cum a putut face evoluția să se nască din materie ființe, cari au însușiri foarte deosebite de ale materiei? Cum a putut operă aceste minuni de efecte fără cauză?»

Dragă amice nu te dai încă bătut? Nu te convinge puterea argumentelor?

Amicul meu, văd că șovăe, și dă din cap trist. Apoi îmi răspunde cu jumătate voce, cu mai puțină ostentație și încredere:

— În descompunerea substanțelor organice se găsesc aceleași elemente cari funcționează în substanțele organice: însă acestea se combină între ele în puterea puterilor fizice și chimice; prin urmare acelaș lucru și 'n organismul viu. Mai mult: noi vedem, că la alcătuirea și conservarea organismului contribue fenomenele fizice ale căldurii, luminii, electricității și altele; și fenomenele chimice ale arderii, digestiunei, și altele: fenomene pe cari noi le reproducem în retortele laboratoarelor noastre. Deci viața nu este decât o sinteză, sau resultanta forțelor fisico-chimice.»

Argumentul acesta, dragă amice, reflectez eu iarăși, este egal între toate cu argumentul celui ce ar judecă în chipul următor: În edificiul acesta nu găsesc decât piatră și var; însă aceștea materiale sunt rezultatul puterilor naturii; deci și-acest edificiu nu e în definitiv, decât resultanta puterilor naturii.

Dacă într'adevăr viața n'ar fi decât sinteza sau resultanta puterilor fisico-chimice ce se combină în formă nouă, de ce, oare, voi, cari puteți să ne dați compusul chimic, nu ne puteți da și pe cel viu? E drept, că unii au nădejde să le succedă vreodată, fiindcă nu le-a succes să facă produse organice și chiar și celule artificiale: Dar' nu bagă de seamă că au obținut prin aceasta numai un cadavru, fără de a le succede să aprindă în el și schinteia vieții. Asemenea statuei lui Moise, despre care povestea spune că Michelangelo iar fi zis: vorbește! și ea face

¹⁾ Revue des deux Mondes, 15 dec. 1878.

încă și va tăcea pentru vecie, și produsele voastre nu vor putea da nici când vreuna din lucrările în cari apare viața, și astfel nu vor fi în stare nici când să se reproducă.

Apoi, să mă erți dragă pretine, dacă-ți voi contestă că în organismele vii funcționează numai energiile fisico-chimice ale materiei brute. »Numai cunoașterea nedesăvârșită a forțelor anorganice, zicea renumitul Liebig, e motivul pentru care mulți oameni neagă existența unei forțe active și particulare, care-și manifestă efectele în ființele organice; de unde rezultă, că puterilor anorganice se atribue efecte ce-s contrare firii lor, întrucât contrazic legilor ce le cârmuesc pe ele.«¹⁾ Tot astfel profesorul Delfino, una din gloriile botanicei italiene spunea în *Annuario scientifico* în a. 1888: »Puterile moleculare, puterile fizice ale polarității, atracțiunii, repulsiunii, osmosa și altele (cu cari unii voire-ar să explice fenomenele regnului vegetal), nu sunt decât jocuri splendide de fantazie, pentru a deghiza ignoranța noastră.«²⁾

Și pentruca să nu mai rămână nici cea mai mică îndoială în sufletul tău amicé îți voi cită alți doi autori, pe Wallace și pe lordul Kelvin. Judecă însuși dacă aceștia nu merită crezământ.

Wallace, deși evoluționist în capul XV. al operei sale »Pозиțiunea omului în univers« scrie: »In evoluția lumii organice sunt cel puțin trei perioade, în cari e necesar să recunoaștem intervenția activă a unei alte cauze, sau puteri în afară de aceea a evoluției. Primul period este trecerea dela anorganic la organic, când întâia celulă vegetală sau protoplasma din care ești, apărū pentru întâia dată. Al doilea e introducerea sensațiunii. Al treilea este existența în om alor diferite facultăți, dintre cele mai caracteristice și nobile, cari îl deosebesc și ridică deasupra dobitoacelor... Aceste facultăți nu ar fi putut evoluă nici când prin aceleași legi cari au hotărît desvoltarea progresivă în lumea organică generală, și a organismului fizic al omului.«

Lordul Kelvin, care se bucură, o știi, de renume mondial, om foarte versat în astfel de studii, asistând la una din con-

¹⁾ (Epistole despre chimia aplicată).

²⁾ Fisiologia vegetale p. 551.

ferențele profesorului Henslow care spuneă că știința nu poate nici afirmă, nici negă crearea vieții, luă cuvântul și zise:

»Sunt deplin de acord cu profesorul Henslow în ce privește părțile fundamentale ale conferinței sale, dar' nu pot să admit, că în ce privește originea vieții, știința n'afirmă, nici nu neagă puterea creatoare. Știința afirmă puterea creatoare în mod pozitiv.

»Nu în materia moartă trăim, ne mișcăm și ne desfășurăm existența noastră, ci în puterea care creiază și poruncește și pe care știința ne silește s'o primim ca încheietură de credință. Noi nu putem ocoli această concluzie, dacă studiem esența fizică și dinamica materiei vii și moarte ce ne înconjoară.

Biologii moderni, cred eu, sunt pe cale de a veni din nou la credința neclătită în ceva ce întrece puterile chimice, fizice și de gravitațiune: și acest lucru necunoscut este *principiul vital*.

În știință găsim în fața noastră un obiect necunoscut; gândindu-ne la acel obiect noi cu toții suntem agnostici. Noi cunoaștem pe Dumnezeu numai în operele sale, dar' suntem siliți în mod absolut din partea științei să credem, cu deplină încredere, într'o Putere Directivă, într'o influență deosebită de forțele fizice sau dinamice, sau electrice. Cicero, căruia din partea unora i se atribue publicarea operelor lui Lucrețiu, negă că oamenii, plantele și dobitoacele ar putea deriva existența lor dintr'o combinație întâmplătoare a atomilor. Între credința absolută și științifică într'o Putere Creatoare, și primirea teoriei unei combinații întâmplătoare de atomi, nu este cale de mijloc. Inchipuiți-vă puțin milioane de atomi cari se pun de acord să formeze un cristal, o ramură de mușchiu, un animal viu!

Deșigur expresia lui Cicero, »o combinație întâmplătoare de atomi« nu e cu totul nepotrivită să indice dezvoltarea cristalului. Dar' oamenii de știință moderni sunt de acord cu dânsul în a-o condamna ca absurdă în privința obârșiei, dezvoltării, continuării combinațiilor moleculare, cari se manifestă în corpurile ființelor vii. În acest punct gândul științific e constrins în mod pozitiv să accepte ideia unei Puteri Creatoare.

Acum patruzeci de ani, preumblându-mă eu cu Liebig pe câmp, îl întrebai dacă credea dânsul a fi cu puțință, ca ierburile

și florile în jurul nostru să crească numai în puterea forțelor chimice. Și el îmi răspunse:

Nu, numai puțin decât a-și putea să cred, că o carte botanică, care le-ar descrie, ar putea fi produsă numai din partea puterilor aceloră.

Orice activitate datorită liberului arbitru este o minune pentru științele fizice, chimice și matematice.

Admir în toată conferința profesorului Henslow gândul sănătos și liber ce transpiră din dânsa. Nu vă temeți de-a fi cugetători liberi! Dacă vă gândiți destul de tare, însuși știința vă va sili să credeți în Dumnezeu, și această credință este temelia tuturor religiilor. Voi veți afla, că știința nu este în antagonism, ci este sprijin religiunii.¹⁾

*

Cu aceasta am terminat, dragul meu. Ce zici în fața unor dovezi așa de hotărâtoare? Îți mai susții părerile și acum? Oh! cât te compătimesc, dacă te încapăținezi și stărui și de aci încolo să admiri materia și puterile oarbe care lipsită de minte ar produce, iată, un lucru cuminte, oarbă ar naște armonia, neprevăzătoare, ar prevedea pentru toate, capricioasă ar crea ordinea, neconștientă ar produce conștiința, fatală, s'ar regula totuși ca și când ar avea voință, ne'nsuflețită, ar produce suflet și viață; fără minte, fără inimă și simțiminte, ar crea minunile geniului și ale dragostei. Nu vezi cât e de absurd?

Prietenul meu, vădit emoționat îmi strânse călduros mâinile, și-mi răspunse:

»Pare că ai dreptate scumpul meu. Roagă-te însă pentru mine către Dumnezeu să-mi lămurească ca aurul și inima. Mi se pare, — sau doară greșesc? — că de acolo mi s'a tras tot răul. Patimile m'au răpit în vârtoarea acestei lumi stricate, și făr' de ajutor mă simt slab să mă întorc spre lumina ce mi-ai arătat în cuvinte așa de simțite.

Da, prietene, adăogai eu, emoționat de sinceritatea vorbelor sale, mă voi ruga la acest Dumnezeu pentru tine. El doară este, cum zice părintele Lacordaire, ființa cea mai populară dintre toate. În mijlocul câmpului țeranul răzimat de unealta

¹⁾ »Minerva« Iunie 28, 1903. a Revista Internațională Nov. 1903, p. 444 ss.

sa de lucru își ridică ochii spre ceriu, și-l arată pe Dumnezeu fiilor săi cu o mișcare simplă cași sufletul său. Pe el îl chiamă săracul, pe el îl invocă moribundul, îl teme cel fărădelege, îl binecuvântă omul cinstit; lui îi oferă Regii ca omagiu coroanele lor, pe el îl pun oștirile în fruntea legiunilor; victoria lui îi mulțumește, înfrângerea în dânsul caută ajutor; popoarele cu dânsul se înarmează în contra tiranilor; nu este loc, nici timp, nici prilej, nici sentiment în care Dumnezeu să nu se arate și să nu fie pomenit... Ce va să zică cuvântul: Jur?! Nu cuprinde, este adevărat, decât un nume; însă e numele lui Dumnezeu, numele pe care l-au adorat toate popoarele, căruia i-au înălțat temple, i-au sfințit preoți, rostitu-i-au rugăciuni, numele cel mai înalt, cel mai sfânt, cel mai puternic, cel mai popular, pe care îngăduit le-a fost buzelor să-l roștească în har.« Ar fi prea dureros să-l perzi pe acest Dumnezeu, Tatăl din ceriuri, care te așteaptă cu brațele deschise...

Da! Ce să faci tu cu materia, — mă 'ntorc iar' la dânsul — care n'aude, nu răspunde, căci nu se gândește, nu iubește? Ai fi redus la tăcere absolută, neputând vorbi decât cu tine însuși; n'ai găsi doară în univers o ființă *pietosa è spettatrice*, ar zice Leopardi, care să răspundă, să fie ecoul sufletului tău. Materia, natura sunt surde și mute; tu, așadară, neexistând Dumnezeu, ai fi pustnicul, anacoretul universului. Lumea, natura frumoasă, crede-mă, n'are fără Dumnezeu, nici un rost.

Oh da! Mă voi ruga pentru tine, din tot sufletul meu!

Prietenul îmi strânse încă odată mâinile și ochii i-se umplură de lacrimi.

Apoi, fără de a mai schimba vre-un cuvânt, ne-am ridicat amândoi deodată par'că am fi fost înțeleși, și am scoborit încet, încet la vale. Intr'un târziu, — trecuse de amiazi de mult — am sosit acasă. Ai noștri se uitau cu mirare la fețele noastre schimbate. Noi însă ne-am păstrat cu scumpătate secretul. Îi dau în vileag acum, crezând că prietenul nu se va supăra pe mine. Servi-va, poate, și altora mulți, rătăciți în labirintul vieții.

Roma 1920.

Dr. Alexandru Nicolescu.

Un copil se roagă.

Tăticu-i dus de-un an în foc
Tu Doamne bun ești și ești mare,
Aruncă ochii Tăi din zare
S'adune-un codru de noroc.

Apoi pe Taica nu-l uită,
Căci vai i-acum sătul de sânge
Și maica toată ziua plânge —
Trimite Doamne mila Ta.

De două luni nu ne-a trimis
Din alte țări nici o scrisoare
Și maica'n orice sărbătoare
Necazul nostru i l-a scris.

Și vezi Tu Doamne »Mița« iar
Intreabă tot mereu de taica
Și-o mângăie cum știe maica,
Dar vai, căci toate-s înzadar.

Acum n'avem făină 'n sac
Și Doamne Taica nu mai vine
Și cine ne-o aduce pâne —
Ah, rău e să trăiești sărac!

De mine, io-s mai mărișor
Ș'aș mai răbdă, dar »Mița« cere
Și maica plânge de durere
Și eu mă sting de-al taichii dor.

Și-i frig de-acum și-i vânt și-s ploii
Și lemnele ni-se gătară,
Iar colo când e cătră seară
Ni-e frig ades — căci suntem goi.

Ah taica, taica unde-o fi —
Trimite-l Doamne ca să vie,
Căci vai ni-e inima pustie
Și n'avem cu ce mai trăi...

Justin Ilieșiu.

In chestia feminină.

Valurile ridicate pe terenul așezărilor sociale în epoca ce străbatem a atras în val vârtejul lor și chestia feminină, la toate popoarele.

Cu mai multă, sau mai puțină competență, s'a discutat aceasta problemă de un interes netăgăduit, de mare importanță, pentru prezent și viitor.

Crâncenul război a scos la iveală, ca factor, femeia, la toate națiunile beligrante.

S'au văzut efectele forței, ce dețin femeile în mâinile lor, pe toate terenele.

S'a manifestat toată puterea lor așa de intensiv, încât trebie să se țină seamă de tăria lor.

Trebie să amuțească toți scepticii, cari admiteau un rol secundar, sexului femeiesc, în societatea omenească.

S'a arătat femeia superioară tuturor așteptărilor, și faptul acesta îi asigură un rol vrednic în prefacerile sociale.

Special la noi Românii, valoarea femeilor noastre, s'a declarat într'un chip, care ne îndreptățește la o legitimă mândrie și ne îndatorește să cultivăm cu adevărată sfințenie rostul lor în viitor.

În faptul întregirii neamului nostru în unitatea sa fericită de acum, revine o strălucită parte mamelor, cari au dat jării eroi legendari, cari au eluptat eliberarea noastră a tuturor, de sub jugul streinilor. Apoi soțiilor și fiicelor române, cari au adus toate jertfele și abnegațiunile suportate cu o bravură fără seamăn, numai și numai, ca să oțelească brațele acelora, cari erau duși la lupte năvalnice pentru eliberarea neamului.

Și oare aceasta generațiune de femei, care au partea lor strălucită în marele eveniment istoric al unității noastre, au fost ele crescute într'un mediu, care se intenționează să se creeze acum în societatea noastră românească?

Fie țărancă, fie intelectuală, femeia română, în toate timpurile a fost un model al căsniciei; pentru ai săi a trăit și murit, cu o nobilă ambiție de-a fi pentru familia ei soarele, care încălzește atât vatra căsuțelor umile, cât și căminul mai pretențios.

Aceasta generațiune de femei, are la activul său un merit care trebuie fixat pentru toate timpurile, ca pildă, negrăit de frumoasă a virtuților lor de cetățene, mame și soții române.

Primejdia mare, tragică, în care s'a aflat țara întreagă, dela un colț la altul, atât în țara mamă, cât și în provinciile alipite, a înarmat sufletele femeilor noastre cu o armură, scoasă din arsenalul tradițional al iubirei de patrie și neam.

Sigur, că un teoretician, al dogmelor moderne, va taxa poate de sentimentalism și romanticism învechit, aceasta apreciere a unei vremi, care a produs nemijlocit rezultate pozitive de o importanță impunătoare. Va încerca să deplaseze și micșoreze meritul femeilor, care au născut și crescut tării viteji admirați de o lume întreagă. Va încerca să îndrumeze generațiunile viitoare, spre alte căi, cari să le scoată din proverbiala căsnicie, îndreptându-le privirile sus, către parnasul luminos al emancipării, ca cetățeană independentă, îndreptățită la completă rupere cu toate tradițiile din trecut.

Admit, că spiritul vremii își reclamă drepturile sale pe toate terenele, țin însă de-o mare nenorocire pentru un popor tânăr, în formațiune, dacă sguduim sanctuarul familial și încercăm să scoatem pe mama și soția română în arenele luptelor sociale și politice.

O mamă și soție, are o așa putere, în domeniul casei și familiei ei, încât ori câte drepturi i s'ar dà, nu egalează cu forța, cu care a consacrat-o Dumnezeu atunci, când a înzestrat-o cu cea mai sfântă dignitate de mamă și soție.

A crește generații nobile și viteze, a le îndruma, spre tot ce e bun și frumos, a crește caractere oțelite și cinstite, unde trebuie un rol, un program mai înălțător?

Mama e primul educător al omului.

O, nu-i smulgeți aceasta dignitate, împingând-o în labirintul luptelor de toate zilele!

Istoria ne dovedește, că sistemul Corneliilor, Veturiilor și a Penelopelor române nu a dat greș niciodată și a condus acest neam prin toate vicisitudinile vremilor, spre îndeplinirea chemării mărețe, ce destinul i-a rezervat în istoria popoarelor. Și acum, când eroismul, martiriul și abnegațiunea nobilă a atâtor generații crescute în atmosferă de moravuri severe a sanctua-

relor familiare românești, unde mamele și sofiile erau paznicile și cultivătoarele virtuților, care nasc și cresc eroi, au ajuns la înfăptuirea celui mai sfânt ideal, datori suntem cu toții, să reținem și transplantăm în viitor, credințele lor, care ne-au condus la mărire și unire națională.

I se impune statului, bisericei și școalei să aibă toată grija și osârdie bună, ca pe aceasta structură de granit, dovedită invincibilă, să clădească și așeze creșterea mamelor și sofiilor viitoare.

Să învețe generațiile de fete tinere, sigur, carte multă, să fie la nivelul cultural al altor femei aparținătoare celor mai culte și alese popoare, dar totdeauna să se aibă înaintea ochilor a le crește de mame și sofi vrednice de cele din trecut.

Pedagogia noastră, trebuie se fie, în raportul său de educațiune feminină, nu numai modernă dar și națională, străbătută în toate fibrele sale de evlavia trecutului binecuvântat.

Tradițiile unui popor ca al nostru, căruia Provedința vedea i-a sortit un viitor mare, trebuie menținute și transplantate în veacurile ce au să vină.

Precum salturile în natură, se răzbună, tot astfel se întâmplă și în viața națională.

Dela modele fixate și dovedite, ca exemple vrednice de urmat și dela străbunele noastre clasice, nu putem face salturi de sufragette cari bombardează portalele parlamentelor, reclamând lărmuitor intrare, într'un mediu, impropriu firei și vocațiunei femeiei.

Căci Dumnezeu, când a învrednicit femeia, să îi fie de ajutor, a procrea generațiunile omenești, i-a dat altă menire mai sfântă de cât să meargă să țină discursuri parlamentare și să lase planta plâpândă a copilului încredințat grijei sale, pe mâinile necompetente ale unei străine plătite.

Dar apoi bărbatul, exponentul adevărat al timpului de prefaceri sociale și politice, cari s'gudue lumea întreagă, când vine trudit și obosit la caminul său, ce căsnicie găsește când soția și mama nu o păzește aceasta, ci umblă în club și parlament sau alte întruniri?

Chiar și carierele pur științifice și artistice, să fie rezervate numai și numai talentelor extraordinare și nu la toate cele de duzină.

Căci dacă mergem pe cărarea pe care am apucat, când cu îmbulzeală, aproape bolnăvicioasă, se îngrămădesc fetele noastre la cariere independente, azi, mâine, dacă se admite cu atâta ușorință aceasta, vom avea, un proletariat feminin și veștele familiare vor deveni pustii, în dauna incalculabilă a statului și neamului.

Ca să asigurăm viitorul națiunii noastre toți cei chemați, trebuie să vegheze, ca educațiunea tineretului nostru femeiesc, să fie condus conștient, în cadrele adevăratei lor chemări.

Mame și soții culte și evlavioase, gospodine harnice și luminate ne trebuesc, care să crească și îndrumeze generațiunile viitoare spre mărirea patriei întregite, și soții, care să împartă, ca tovarășe adevărate de viață, greul cu bărbații mult încercați și trudiți ai timpului nostru.

Elena Pop Hossu-Longin.

Câteva relațiuni și considerațiuni cu privire la granița noastră de Nord-Vest.*) Cluj

Invitat de Comitetul central al »Asociațiunii« să fac o conferință pentru această adunare generală a ei dela Orade, am socotit că n'ar fi cu totul lipsit de interes și chiar de actualitate dacă ași da binevoitorilor mei ascultători din aceste regiuni bihorene, fugitiv și fără de nici o pretenție, câteva relațiuni și considerațiuni de ordin politic (dar nu militant) și cultural cu privire la granița noastră de Nord-Vest, pe cât de nedreaptă în simțămintul nostru, pe atât de echitabilă, foarte probabil în conștiința, celor ce-au așezat-o.

Căci dacă e fireșc ca noi, cei ce știm, mai bine decât ori care alții, cât de păgubit a fost neamul nostru, cu deosebire la periferiile sale etnice, prin violentul proces de maghiarisare la care am fost supuși de puterea fostului Stat ungar, să avem simțămintul nedreptății ce ni s'a făcut prin fixarea acestei granițe, — e tot așa de fireșc, zic, ca cei ce s'au răzimat în lucrările lor, cum se va arăta îndată, pe raporturile etnice actuale,

*) Conferință ținută la adunarea generală a Asociațiunii în Oradea mare la 18. Oct. a. c.

fără preocupare mai deosebită la împrejurările prin cari s'a ajuns la ele, să aibă și ei conștiința c'au săvârșit, pe cât cu putință, în delimitarea făcută, o operă de echitate politică.

* * *

Într'adevăr, onorat auditoriu, prin acțiunea de maghiarizare a fostului Stat ungar, pătrunderea elementului maghiar, sprijinit de toate mijloacele organizate în acest scop ale puterii de Stat, în masa românească, redusă la slabele mijloace de rezistență proprie, a fost așa de însemnată, că, încetul cu încetul, s'a creat în aceste părți periferice ale luptei naționale dintre cele două popoare — luptă de desagregare și dominațiune de-o parte, de apărare și conservare de altă — realități, etnice mult deosebite de cele existente aici nu mai departe decât cu 50—60 de ani în urmă.

Prin cunoscutele procedee de falsificare ale Serviciilor ungare de statistică, aceste realități etnice, în continuă prefacere au fost apoi așa fel înfățișate în lumina cifrelor, că, chiar și în lumea streină, nemaghiară, raporturile etnice dela periferia teritoriului locuit de Maghiari fură mult exagerate în folosul lor și în defavorul așa numitelor »naționalități« — pentru cazul în speță: Români — prin hărți și publicațiuni etnografice de caracter științific ori cel puțin prezentate ca atare.

Dacă însă falsificarea statistică se putea denunța și constată, făcându-se în anumite margine, contraoperațiuni de rectificare, — nouile realități etnice rezultate din politica de maghiarizare nu se puteau, din nefericire, decât explica. Și lucrul s'a făcut, pentru ceice nu-l cunoșteau sau îl cunoșteau numai în parte, cu aparatul evident și concludent al paralelelor statistice, în cari datele scoase din tot felul de catagrafii vechi fură puse față în față, spre confrontare, cu datele demografice ale fostului Stat ungar.

S'a arătat bunăoară că:

1. După *Lexiconul comunelor din Ungaria*, întocmit oficial la 1773, de Cancelaria regală ungară din Viena (*Lexicon locorum Regni Hungariae anno 1773 officiose confectum*), — lexicon în care se înseamnă și limba vorbită, predominantă, a comunelor, elementul maghiar din comitatele limitrofe ale Tran-

silvaniei, se constată a fi fost atunci într'o vădită inferioritate față de cel român. Astfel:

a) în com. Maramureș erau față de 50 com. rom., numai 5 maghiare,

b) în com. Bihor față de 338 com. rom., numai 143 maghiare,

c) în com. Arad față de 168 com. rom., numai 11 maghiare,

d) în com. Cenad față de 5 com. române, numai 4 maghiare.

2. După Schematismul diecezei rutene gr. cath. de Muncaci din 1822 (*Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Muncaciensis pro anno Domini-1822*), elementul român eră absolut predominant în Sătmar, unde, din 288 comunități religioase, 132 aparțineau exclusiv Românilor, iar 82 Rutenilor, restul de 74 fiind: 10 ale Românilor și Rutenilor, 31 ale Românilor și Maghiarilor și 33 ale Românilor, Rutenilor și Maghiarilor.

În întreg acest comitat nu există așadar, la 1822, o singură comunitate religioasă exclusiv maghiară. Puținii Unguri ce se găseau atunci în cuprinsul Sătmarului locuiau fie împreună cu Românii, fie cu aceștia și Rutenii laolaltă — ceiace arată neîndoios originea română și ruteană în mare parte a populațiunii actuale maghiare din aceste regiuni.

Ce privește numărul locuitorilor, acesta eră, la acea dată, de 80.000, din cari 53.000 (64% deci) numai în comunele exclusiv românești. Adăogând la acest număr pe Românii din comunele mixte româno-ruteno-maghiare putem afirma că marea majoritate a populației com. Sătmar eră română. După aceasta veneau Rutenii și numai în urmă, în număr foarte redus, Maghiarii.

Dar nu numai că în Sătmar elementul românesc eră predominant, ci chiar și în unele părți ale comitatelor vecine — în regiunea de Sud a com. Sabolci și regiunea de Est a com. de azi Hajdu, dincolo deci de linia extremă a revendicărilor noastre, acea a tratatului dela 4/17 August 1916, el eră destul de numeros. Numai în două din cercurile actuale ale com. Sabolci — în Nyrbator și în Nagykallo — erau după Schema-

tismul citat, la 1822, 36 de comune bisericești în cari se întrebuița la serviciul divin limba română alături de cea ruteană și maghiară, iar în comitatul Hajdu, toate comunele din preajma Debreșinului, Debreșinul chiar, aveau, ca limbă liturgică, și pe cea română.

3. După Schematismul decezei române gr.-cat. de Oradea Mare din 1836 (*Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno 1836*) pretutindeni în Bihor, până în punctele lui de Vest cele mai extreme, unde ultimele statistici maghiare înregistrează foarte puțini Români sau aproape de loc, erau numeroase comunități bisericești de limba românească.

4. După Etnografia Monarhiei austro-ungare din 1857 a lui Carol Czörnig (*Ethnographie der österreichischen Monarchie*), teritoriul etnic românesc în regiunile din Nord-Vestul Transilvaniei era mult mai întins decât e înfățișat astăzi. Căci, în afară de insulele etnice de peste acest teritoriu, Czörnig dă, ca românești, localități (cum de ex. Sătmarul și Careii-Mari) și regiuni întregi reprezentate de obicei, chiar în cărțile etnografice nemaghiare ca fiind deja maghiarizate. În fine:

5. După datele ultimei statistici austriace a Ungariei, din 1867, a lui Adolf Ficker (*Die Völkerstämme der österreichisch-ungarischen Monarchie*, Viena 1869), elementul român din teritoriile de care ne ocupăm era, relativ, mult mai numeros decât e arătat el în ultima statistică maghiară dela 1910. Căci după aceste date, dacă ele ar fi exacte, elementul maghiar din com. limitrofe Transilvaniei, la Nord-Vest, ar fi crescut, în patru decenii, dela 1867 la 1910, cu 88%, adică s'ar fi îndoit aproape, câtă vreme cel românesc — notați bine! — numai cu 1½%.

Constatările aceste, fără a fi rezultatul unei scrutări sistematice a tuturor izvoarelor similare, ci numai cercetarea, mai mult întâmplătoare, a unora din ele, — sunt totuși suficiente pentru ca orice spirit științific onest și obiectiv, să fie obligat să accepte concluziile logice formulate pe baza lor, și anume:

a) că nu mai departe decât în prima jumătate a secolului trecut, Românii alcătuiau elementul etnic de căpetenie pe întreg teritoriul revendicat de ei în Nord-Vestul Transilvaniei până în punctele lui cele mai extreme;

b) că, îndeosebi, dela fondarea Statului ungar dualist (1867), populația românească a acestui teritoriu se constată a fi scăzut într-o proporție care nu se poate explica decât prin efectele politice de maghiarizare și prin falsificările statisticilor ungare.

Revendicând deci teritoriul de care e vorba, până la linia tratatului din 4/17 August 1916, care, e locul a o spune, nu dădea, cel puțin pentru regiunile nord-vestice, o graniță imutabilă, ci numai o limită până la care avea să se fixeze, prin cercetări și discuțiuni ulterioare, frontiera politică a noiei României, departe de a fi făcut pretenții neîndreptățite și exagerate, cum s'ar fi putut socoti numai după simpla privire a hărților etnografice, n'am făcut decât să reclamăm — pentru recăștigarea unei situațiuni etnice distruse prin maghiarizare forțată și denaturată prin mistificare statistică, — o parte a teritoriului nostru național ce ne-a aparținut, cândva, etnicește, aproape în întregime și ne aparține astăzi în destul de însemnată măsură.

*

Reținându-se că, teoretic, cererea noastră e perfect justificată, s'a observat însă, onorat auditoriu, că, practic, ea nu poate fi decât în parte aplicată — pentru că noua ordine politică a Statelor naționale urmează a se așeza pe temeiul realităților actuale, nu a celor trecute și pentru că scopul ei nu poate fi atât restabilirea situațiilor etnice pierdute, cât consolidarea celor prezente.

Sunt, se ziceă, în viața popoarelor, fatalități istorice cu consecințe, mai mult sau mai puțin, ireparabile. O asemenea fatalitate a fost, la poporul românesc de dincoace de Carpați, dominațiunea milenară, prin uzurpare și împilare, a Statului ungar, cu întreg cortegiul ei de nefericite urmări, între cari și impietarea și strămtorarea, cu mijloacele violenței, a teritoriului său etnic și național.

Această fatalitate, ca toate cele de felul ei, nu poate fi însă reparată prin restaurări de situațiuni etnice pierdute, căci ar duce, fatalmente, la aplicarea vechilor sisteme și mijloace de desnaționalizare, pe care noua concepție a politicei de naționalități, impusă lumii prin războiul general, nu le mai admite.

Cu astfel de considerațiuni, evident că granița noastră de

Nord-Vest, singura unde nu aveam o frontieră geografică bine definită — fu, pentru cei chemați s'o așeze — diplomați și specialiști tehnici — mai dificilă de cât celelalte. Mai dificilă, pentru că aplicarea principiului național ca basă nu se mai putea face cu toată rigoarea și pentru că în regiunea de delimitat se găseau câteva mari centre urbane, în cari elementul românesc, în minoritate, nu putea justifica, singur, potrivit aceluiaș principiu, rămânerea lor în total unde aveă să treacă, indiscutabil, teritoriul înconjurător.

Aceasta chiar și pentru unii din cei ce știau că o bună parte din populația maghiară a acestor centre urbane — și anume acea care făcea majoritatea — e de proveniență recentă și de caracter mai mult sau mai puțin fluctuant, dar făceau, cu toate acestea, marea greșeală de a le socoti oare cum definitiv constituite sub raport etnic și de a le considera ca unități independente de mediul în care se găsesc așezate.

Iată de pildă unul din cei mai buni cunoscători streini ai problemei naționalităților din fosta Ungarie și, în acelaș timp, din cei mai sinceri sprijinitori ai revindcărilor politice ale acestor naționalități, care le-a adus, sub acest raport, înainte de război și în timpul lui, cele mai prețioase servicii, într-una din scrierile sale de informație și propagandă, făcând autoritate în lumea politică apuseană, opina să se lase Oradea-Mare și, dacă-mi aduc bine aminte, Sătmarul și Careii, în lotul unguresc.

Și dacă astfel stă lucrul cu un cunoscător al problemei și amic al cauzei noastre, vă puteți închipui ce păreri puteau să aibă și să susțină în această privință cei ce nici nu cunoșteau nici nu înțelegeau problema ca dânsul și aveau, pe lângă aceasta, o concepție națională streină mentalității noastre europene, socotindu-se, cu prezumție, singuri în măsură să rezolve chestiunile în mod nepreocupat și echitabil.

Din fericire însă, față de aceștia steteau ceice, conduși de aceleași considerațiuni, dar mai speciali cunoscători ai raporturilor etnice din teritoriile de delimitat și mai buni prevăzători ai situațiilor politice viitoare, își dădeau seamă că stările din orașele de care vorbim nu pot fi socotite, în privința alcătuirii etnice, ca definitive, ci numai — așa cam de fapt sunt — ca provizorii și că soarta acestor orașe nu poate fi hotărâtă de

cât împreună cu acea a teritoriului în care se găsesc și sub a cărui influență urmează a se desvoltă în viitor.

Aceștia au și hotărît trecerea lor în lotul românesc, îndepărtând, rând pe rând, soluțiile ce se propuseseră mai înainte de a se ajunge la acea pe care o cunoaștem cu toții. Firește că reprezentanții foștilor noștri stăpânitori și vrășmași politici au protestat, afirmând caracterul maghiar al orașelor pierdute și susținând că prin lăsarea lor în teritoriul român s'a călcat principiul de care trebuiau să fie conduși în lucrările lor cei însărcinați cu delimitările noilor state naționale. Dar s'a arătat îndată că, acordând aceste orașe României, nu s'a eludat principiul de naționalitate.

Întâiu, pentru că se găsesc situate în regiuni cari, din punct de vedere etnice, sunt curat românești. Căci, de exemplu, cercul administrativ al Oradiei, are, chiar după statistica oficială ungară: 54,6% Români și numai 40,8% Maghiari, iar cercul Aradului 50,8% Români și numai 25,3% Maghiari.

Al doilea, pentru că procentul populațiunii maghiare din aceste orașe e departe de a fi cel indicat de reprezentanții poporului maghiar, crescut fiind pe deoparte cu populația evree, foarte numeroasă în aceste părți, iar pe de alta cu cea nemaghiară înscrisă, la recensământ, ca maghiară.

Al treilea, pentru că prezența populațiunii maghiare în orașe e în mare măsură, de dată recentă și de caracter fluctuant, adusă fiind, în deosebi după 1867, de necesitățile de organizare, administrare și consolidare a noului Stat ungar maghiarizator, Faptul îl atestă chiar bine cunoscutul sociolog Jaszi Oszkar care, în una din publicațiile sale dinainte de războiu (Buda-pesta 1912) arată că populația maghiară a crescut în orașe numai în douăzeci de ani — dela 1880 la 1900 — cu 85%, câtă vreme cea nemaghiară în acelaș răstimp abia cu 11%.

Astfel procentul populațiunii curat maghiare nu trece de 60% în nici unul din orașele mari de graniță contestate — Sătmar, Oradea-mare și Arad. Căci cei 94% Maghiari din Sătmar nu sunt, în realitate de cât cel mult 57%, — 20% fiind Evrei, iar 16% alți ne-maghiari înregistrați ca Maghiari. Tot așa cei 91% Maghiari din Oradea-mare sunt cel mult 60%, — 24% fiind Evrei, iar 7% alți ne-maghiari înregistrați ca Maghiari.

În fine cei 73% Maghiari din Arad nu sunt în definitiv de cât maximum 60%, — 10% fiind Evrei, iar 3% alți ne-Maghiari înregistrați ca Maghiari.

Dacă deci din numărul *real* al Maghiarilor locuind aceste orașe se scoate acel, considerabil al funcționarilor de tot felul trimiși de Guvernul unguresc după 1867 pentru a efectua opera de desnaționalizare, întreprinsă cu o violență din ce în ce mai mare, ei nu pot rămâne de cât cel mult 40%. Și astfel s'a dovedit, cu evidența cifrelor, că lăsându-se orașele de graniță, în teritoriul acordat României nu s'a călcat, cum s'a pretins, principiul de naționalitate.

* * *

Așa s'a ajuns, onorat auditoriu la granița de Nord-Vest pe care Dv. o cunoașteți și în lăuntrul căreia — cu toată prezența în apropierea ei a orașelor în cari acum, e drept, suntem în minoritate — ne găsim în plenitudinea drepturilor noastre etnice și naționale. Căci cea ce caracterizează sub aceste ambele aspecte pământul acestor părți de loc e impresionant de puternica masă românească care stăpânește, nedisputat, ambele versante ale Munților apuseni ai Transilvaniei — dela Mureș până la Tisa. Impresionant de puternică, pentru că nu odată mi-a fost dat să aud de la învățați streini, geografi și etnografi, că ea pune în afară de ori-ce discuție problema aloge- nilor din Tranșilvania propriu zisă.

Dar, chestiunea orașelor noastre în genere, a celor de graniță în particular, este și rămâne una din problemele de căpitanie ale politicei noastre naționale. Căci, fără a ne declara, cum au făcut unii, cu surprinzătoare pripire, c'am fi un popor nefericit, pentru că nu stăpânim încă orașele, nu putea trece totuși peste realitatea pe care-o înfățișează ele sub raport etnic, ori cât de explicabilă ar fi ea pentru noi.

Intr'adevăr, în situațiunea de inferioritate politică, socială și culturală în care neamurile stăpânitoare și privilegiate ale acestei țări au avut interesul să țină, dealungul veacurilor, poporul român, — acesta, element rural prin excelență, n'a putut trece de cât foarte cu greu peste zidurile și porțile orașelor în cari foștii privilegiați și stăpânitori își țineau și desvoltau deosebit viața lor. Iar când, târziu de tot, obținem și noi așa zisa

egală îndreptăţire, reduşi numai la propriile mijloace de propăşire, n'am putut, fireşte, pătrunde în număr mai însemnat în marile centre urbane, din cari raţiuni de Stat ale fostului Regat ungar tindeau a face fortăreţe ale maghiarismului...

Aşa se explică prezenţa noastră redusă, ca număr şi importanţă în oraşe, în deosebi în cele de la graniţă. Şi ori cât în timpul din urmă situaţiile s'au schimbat, raporturile de populaţie ale oraşelor n'au putut şi nici se vor putea preface cu înlesnire în favorul nostru — pe deoparte pentru că, după războiu, populaţia urbană a fost crescută, ca pretutindene, cu foarte numeroase elemente streine, cari nu se vor putea disloca şi împrăştiia uşor, pe de altă parte pentru că pătrunderea şi aşezarea noastră la oraşe nu se poate face în chip violent, prin lezarea drepturilor altora şi prin înlocuirea silnică a lor, ci numai în chip normal, printr'un mai îndelung dar sigur proces de infiltrare.

Iar dacă n'avem dreptul să forţăm acest proces, avem datoria să înlesnim cursul său. Şi anume: Favorizând dezvoltarea unor împrejurări cari se vor produce dela sine, ca urmare a nouilor stări de lucruri. Marele avantaj al poporului român e că, cu puţine excepţii, el stăpâneşte de fapt, etniceşte, întreg teritoriul său naţional, — teritoriu pe a cărui întindere oraşele din părţile noastre se înfăţişează, cele mai multe, ca centre de mixtură etnică înecată în marea masă românească. Numai privilegiilor de care vorbirăm, cum şi necesităţii de a le păstră, se datoreşte faptul că aceste centre s'au putut menţine până acum ca atare în mijlocul nostru. Cu nouile schimbări politice, ele sunt condamnate însă să se prefacă mult în alcătuirea lor, sub influenţa mediului etnic în care se găsesc.

Transformarea aceasta se va face prin elementul românesc, care va năzuî să-şi întindă rosturile la oraşe, ocupând, cu rezervele sale, disponibilităţile de tot felul ce firesc se produc în toate comunele de activitate orăşenească şi căutând să-şi elupte o situaţie, aci, din ce în ce mai tare şi mai sigură. — E procesul natural de care vorbiam şi pe care ziceam că avem datoria să-l activăm în dezvoltarea lui.

Aceasta prin întărirea poziţiei materiale şi creşterea nivelului cultural al ţărănimii noastre. Cea dintâiu acţiune cade

mai cu seamă în sarcina factorilor de guvernământ. Cea de a doua însă și în a noastră — a tuturor celor ce se simt îndemnați și-și recunosc datoria de-a lucra pentru binele viitor al poporului român. Căci, pe măsură ce aceasta dezvoltare economică și creștere culturală se va face, pe aceeași măsură se va produce și naționalizarea orașelor. Iată de ce nu trebuie să ne neliniștim de situația noastră de azi în orașe și mai ales să ne căinăm, sămânând neîncrederea în sufletele celor necunosători și neînțelegători, ci, lucrând stăruitor în sensul arătat, să așteptăm în liniște și cu încredere viitorul care e al nostru — și la orașe. N'am pierdut noi situația etnică predominantă pe acest pământ în vremurile grele ale uzurpării drepturilor noastre naționale, cum deci vom pierde-o azi, în vremurile norocite ale recăștigării acestor drepturi?

Naționalizarea centrelor urbane nu se va face însă în chip egal. Acolo unde elementul românesc e mai bine situat material și moral și mai bine organizat cultural și național, ea se va produce mai repede. Acolo însă unde, dimpotrivă, poziția sa, sub toate acestea raporturi, e mai șubredă, natural mai încet. Și din nefericire acesta din urmă e tocmai cazul orașelor de graniță — unde acțiunea de slăbire și desagregare a elementului român a fost mai intensă și mai cu efect, unde lupta națională, care, sub noul regim, va încetă în alte părți, va continua e drept, numai sub formă de influențare reciprocă, dar va continua și unde, în fine, ofensiva maghiară, politică și culturală, se va produce și se va susține, cel puțin o bucată de vreme, cu mai multă vigoare împotriva noastră.

Pentru toate aceste motive, silințele noastre de întărire economică și de progres cultural trebuie să fie aci cu mult mai mari — atât din partea Statului cât și din a particularilor. Mai mult chiar. Câtă vreme în alte părți, procesul de naționalizare al orașelor, prin rezervele mediului țărănesc, poate fi lăsat în dezvoltarea lui firească, aci la granițe, el trebuie activat în chip deosebit, prin toate mijloacele, fără ca însă prin aceasta să răpim sau chiar numai să micșorăm drepturile de-a trăi și de a se dezvoltă, sub raport național, a alogenilor aflători în mijlocul și pe pământul nostru.

Dar mai e un motiv, pentru care acțiunea de consolidare națională la periferii trebuie să fie întreprinsă cu puteri înmulțite — și anume, că aceste periferii vor fi chemate să întrețină în primul loc legăturile noastre culturale cu frații rămași dincolo de granițele actuale. Din toate popoarele beligerante victorioase, al nostru e, desigur, acel ce-a trebuit să lase 'n afara unității sale politice mai mulți connaționali de cât ori care altul. Căci, fără a mai număra pe Aromâni, cu cari, din nefericire, nu ne găsim în directe legături, avem, la toate frontierele, — și la Răsărit, și la Miază-zi, și la Apus, — mai bine de-un milion de frați. Și anume: peste 400.000 în Ucraina, numai între Nistru și Bug, aproape 100.000 în Bulgaria, dela Vidin la Șiștov, vre-o 400.000 negreșit în Iugo-slavia, în Sud-vestul Banatului și 'n Nord-estul vechiului Regat sârbesc, între Morava și Timoc, și cel puțin 200.000 peste granița noastră de Nord-Vest, în Ungaria și Cehoslovacia.

Dacă, exceptând pe acești din urmă, n'am revendicat în actuala noastră unitate politică și pe ceilalți Români, trans-Nistrieni, și trans-Dunăreni, e pentru că se găsesc dincolo de teritoriul de formațiune și de dezvoltare etnică și istorică al neamului românesc — Nistru, Dunăre și Tisa — teritoriu peste care înțelegem bine că n'am putea întinde dominațiunea noastră politică, fără a provoca primejdioase conflicte pentru poziția Statului român și pentru că prin pacea din urmă nu s'a întreprins remanierea generală a frontierelor tuturor Statelor sub raport național, ci numai desmembrarea monstruoaselor conglomerate politice din Centrul și Răsăritul Europei.

Dar dacă n'am revendicat politicește pe toți acești frați, cari fac parte din marele grup etnic al neamului românesc de la Dunăre, n'am înțeles firește să-i abandonăm sub raport cultural. Formăm cu dânsii același suflet național și ca atare trebuie să trăim și să ne dezvoltăm împreună — în unitate culturală. Aceasta în puterea drepturilor, înscrise, azi, în pacte internaționale, pe seama minorităților ce n'au putut intra în constituirea Statelor naționale respective, cari drepturi neamurile și-le pot asigura pe bază de reciprocitate. Căci regimul de deplină libertate culturală ce se va acorda pentru conservarea ființei lor naționale Maghiarilor, Rutenilor, Bulgarilor și Sârbilor

— aceștia, e drept, în număr relativ foarte mic — din România, va trebui cu necesitate asigurat și fraților noștri de peste Nistru și Dunăre și celor din câmpia stângă a Tisei.

Ființa națională a neamurilor se menține însă prin cultura lor specifică, iar aceasta prin acțiunea solidară a tuturor factorilor chemați a o promova. Ori, în cazul ce ne preocupă, al Românilor de peste graniță, unul din acești factori, cel mai important poate, va fi puterea de radiare a centrelor de cultură națională ce vom ști să formăm și se întreținem la periferiile teritoriului politic român. Cu cât cultura acestor centre va fi mai intensă, cu atât radiarea lor va fi mai mare și efectele ei mai însemnate. Iată de ce, din acest punct de vedere, e o necesitate absolută a ne organiza, cât mai bine și cât mai repede, în privința culturală, granița.

Paralel deci cu acțiunea de naționalizare a orașelor, care, cum am arătat, se va face, chiar activată în mod special, printr'un proces firesc de mai lungă durată, trebuie să întreprindem o alta — aceea de organizare culturală, cu elementele și mijloacele ce le avem la dispoziție. Natural că această organizare culturală va trebui făcută cu privire la importanța pe care diferitele centre o au și mai ales cu rolul pe care ele vor trebui să-l îndeplinească în viitor, în viața particulară și generală, a culturii noastre naționale. Ori, sub acest raport, Oradea mare are o însemnătate deosebită și va avea la granița noastră de Nord-vest rolul capital.

De altfel această organizare culturală e necesară aci nu numai pentru cerințele speciale de care-am vorbit, ale noastre ci și pentru una a culturii în genere. Căci nu trebuie să uităm, că ne găsim într'un străvechiu centru de tradiție culturală, care, deși nu a noastră, a fost o contribuție de seamă la cultura generală a timpurilor trecute în aceste regiuni. Și nu ne e îngăduit ca acum, când aceasta cultură nu va mai putea fi cea ce a fost, să nu afirmăm o alta în locu-i — aceea a geniului propriu rasei noastre pe care ne-o impune misiunea noastră istorică — de-a fi în Orientul Europei, printre popoarele acestei părți de lumi, streine nouă, ca rassă, ca mentalitate și ca năzuințe culturale, reprezentanții deplini și veritabili ai civilizațiunii și culturii latine.

* * *

Cu aceste, onorat auditoriu, încheiu cele câteva relațiuni și considerațiuni ce am ținut să dau în legătură cu fixarea graniței noastre de Nord-Vest. Teama de a nu fi putut scoate în-deajuns în evidență ceea ce am urmărit cu expunerea lor, mă face să repet în rezumat: Întâiu, că felul nedrept cum ni s'a fixat această graniță e o consecință a prefacerilor etnice ce-au rezultat în aceste regiuni prin politica de violență maghiarizare a fostului Stat ungar și a împrejurării că, din cauza oprimirii noastre 'n trecut, ne găsim în inferioritate numerică în marile centre urbane din apropiere. Al doilea, că pentru consolidarea poziției noastre la periferii și pentru salvarea ființei naționale a fraților rămași peste hotare e nevoie de naționalizarea orașelor, în deosebi a celor de graniță, prin întărirea poziției materiale și ridicarea nivelului cultural a țărânilor, prin ale cărei rezerve se va face aceasta naționalizare și de organizarea cât mai temeinică și mai grabnică, sub raport cultural, a acelorăși orașe. Al treilea că aceste preocupări trebuie să formeze împreună una din problemele de căpitanie ale politicii noastre naționale, pentru Stat ca și pentru particulari, — problemă de care mai ales »Asociațiunea« noastră nu poate rămâne streină.

Alexandru J. Lapedatu.

Școala și lipsa personalului didactic. ¹⁾

De la o bucată de vreme păreri unanime în presă, în public și chiar rostite de personalități conducătoare din ministerul de instrucțiune publică dau alarma, recunoscând că învățământul primar, secundar și chiar universitar nu merge pentru că nu sunt învățători și profesori.

Sate ca și orașe prezintă ministerului sume de bani și-i pun la îndemână toate mijloacele necesare cerând cu înzistență să li-se deschidă școli pentru a putea cuprinde numeroasa populațiune școlară care n'are unde învăța, iar ministerul strânge din umeri, o dă din colț în colț, răspunzând că din lipsa personalului didactic nu poate satisface aceste cereri.

¹⁾ Acest articol a fost scris în Septembrie a. c. dar n'a putut fi tipărit, din pricina aglomerațiunii, decât acum.

Pe de altă parte se constată că rezultatele moralo-educative ale școalei sunt din ce în ce mai slabe, copiii nu mai învață nimic, purtarea lor lasă de dorit sub toate raporturile, iar în unele orașe ca București s'au înființat pe lângă poliție brigăzi speciale de supraveghere pentru elevii școlilor secundare, nealegându-se astfel dintr'ânșii decât numai un fel de umplutură pentru un funcționarism mediocru, reclamat de împrejurări.

Vremurile cumplite în cari trăim ne-au zguduit din așipeala în care căzusem, arătându-ne că o națiune care nu poate țineă pas cu cerințele timpurilor este amenințată de o soartă nu tocmai bună și că înainte de toate lumina cărții trebuie să pătrundă până în cele mai îndepărtate colțuri ale țării, ea fiind singura armă puternică pentru deșteptarea conștiinței ca națiune și singurul sprijin eficace în această luptă și aprigă concurență a popoarelor.

— În acest scop este nevoie să ne dăm seama mai întâiu despre necesitățile și condițiunile societății noastre; trebuie prevăzută sau întrevăzută eventualitatea de mâne, schimbările pe cari trebuie să le încerce formele noastre politice, economice și sociale.

Ori, pentru ca să prevezi transformările sociale și politice, cari se impun pe fiecare zi tot mai imperioase societății românești, nu trebuie să fie cineva mare profet. Evenimentele și zbuciumările poporului nostru din timpii din urmă, semnele vremii, evoluția politică a popoarelor vecine, spiritul democratic triumfător peste tot locul, — toate aceste sunt indicii sigure că în curând, temeliile vieții noastre sociale, politice și economice trebuesc reînnoite, lărgite și edificate pe baze mai echitabile decât cele de azi.

Negreșit însă că aceste regime, oarecum exterioare conștiințelor și caracterelor și democratizarea sinceră a societății noastre prin transformări democratice aduse instituțiunilor de astăzi ar riscă să rămâie fără efectul dorit, în cazul când, pe alte căi nu se va lucra asupra sufletelor, în interiorul conștiințelor. *Școala deci, educația în general este complimentul indispensabil oricărei reforme și cu deosebire ea este esențială pentru reformele democratice.*

»Dar iarăși nu putem zice că luminarea și lărgirea conștiinței poate fi un progres indiferent pentru democrație. Noi susținem contrariul. Dacă o *conștiință* îmbogățită nu este totdeauna *conștiincioasă*, aceasta nu înseamnă că un spirit larg și luminat nu contribuie la formarea unui caracter civic, virtuos. În mare parte viciile, păcatele vieții politice de azi sunt datorite *insuficienței școlii*, care n'a preparat conștiințe și caractere.

Și aceasta este atât de adevărat încât noi nu ne sfiim să afirmăm următorul lucru: pe cât este de imperioasă și de salutară azi pentru viața noastră politică, lărgirea dreptului de vot în sensul votului universal, pe atât ea poate deveni cel mai mare pericol dacă masele populare vor continua să înnoate în întunec și în nepăsare.

Și tocmai pentru că vedem salvarea în democratizarea vieții noastre politice, tocmai de aceea mi-se pare că această schimbare ar fi un dezastru când s'ar adresa unei populațiuni inculte și inconștiente. Cu cât ea, în sine însăși este mai folosită și mai de dorit cu atât este mai dăunătoare și mai de temut când va trebui să fie practică de oameni inconștienți și neluminați.

Prin urmare insuficiența școlii și aici, ca și pe terenul reformelor economice, ne duce la o dilemă penibilă, la un adevărat impas.

Firește și aici ca și acolo o eșire nu se poate deschide decât tot prin mijlocirea școlii.

Dacă acordăm învățământului nostru public toate mijloacele de care el are nevoie spre a face față tuturor cerințelor și spre a se ridica la înălțimea minții sale, prin aceasta chiar am eșit din impasul în care insuficiența școlii ne-a vârit. « *Viața Românească* An. IV (1909) Nr. 1 pg. 86, 91 și 92.

Să mai aducem exemple pentru ilustrarea celor afirmate mai sus?

Dar cine nu știe că incultura care a domnit în Rusia a făcut ca aceste minți stăpânite de întunec să nu aibă nici cel mai elementar sprijin moral care să le stăpânească de a nu cădea în acel fanatism în care se zbate astăzi poporul rusesc? Și cine nu s'a pătruns de adevărul elementar că numai datorită conștiinței fiecărui individ ce formează poporul american și

englezesc, conștiință căpătată prin lumina școalei și a cărții, s'au putut înjgheba acele armate formidabile cari în doi ani de zile numai au întrecut armate cu pregătiri seculare ?

Este oare necesar să mai amintim elementarul adevăr biologic, că plantele crescute în umbră și întunerec sunt lipsite de viața, frumusețea și variabilitatea celor ce-și trag această viață de la lumina și căldura soarelui ?

Dar oare atâtea din relele și păcatele scoase la iveală de războiul pe care l-am purtat cui se datoresc, în bună parte, dacă nu aceleiaș lipse de conștiinciozitate în îndeplinirea datoriei fiindcă la bază n'a existat o educațiune solidă ?

Libertățile date poporului vor aduce ele vr'o îmbunătățire în viața socială și politică a noastră atâta vreme cât lumina cărții, nu se va fi scoborît în satele acestei țări, cari înnoată în întunerec și ignoranță ? Căci doară ne numărăm printre cele mai înapoiate popoare din Europa în privința știutorilor de carte. Și e necesar să mai adăugăm că în această privință ne-a întrecut chiar Bulgaria ?

Și atunci disprețul pe care l-am avut față de unii din vecinii noștri a provenit de cele mai multe ori, sau din prostie sau dintr'o necunoaștere reală a situațiunei.

Nici odată problema învățământului n'a format o chestiune și o preocupare capitală în programele de guvernare ale partidelor noastre politice și nici odată adevărul elementar că numai cultura singură poate să ridice valoarea morală, sufletească și materială a unui popor n'a fost recunoscut și cercetat de politicianii cari s'au succedat în fruntea diferitelor guverne ce-au oblăduit această sărmană țară.

Și aceasta nu trebuie totuș să ne mire când știm cum s'a lucrat la noi și după cari principii.

N'am creiat oare două universități deodată când nu aveam școli primare ? N'am creiat catedre pentru diferite specialități la aceste universități, când n'aveam elementele pregătite și apoi am improvizat ca învățați pe atâția ambițioși nepregătiți ? N'am creiat palate în orașe pentru unele administrațiuni publice, pe când țărani locuiesc în cele mai mizerabile colibi africane ?

N'am făcut expozițiuni mărețe menite să orbească lumea de progresele civilizațiunei noastre dintr'o jumătate de secol

pentru ca a doua zi să izbucnească cea mai cumplită revoluțiune cu caracter social-economic, pe care a cunoscut-o țara noastră? Nu creiem ministere, servicii și organizațiuni noi, cu un aparat de funcționari, care te îngrozește prin numărul și lefurile lor, menite să îmbunătățească lipsurile și haosul dezorganizațiunei, fără ca să vedem cea mai elementară îmbunătățire în vre-o ramură de activitate, iar lumea nevoiașă se zbate și mai departe în ghiarele lipsei și ale speculanților de tot felul?

Și sunt și astăzi atâția oameni politici, miniștri chiar, conduși de părerea că reforma agrară de astăzi nu se poate face deoarece scăzând marea proprietate scade și capacitatea noastră de export, par'că aurul câștigat de pe urma vânzării cerealelor noastre ar aduce vre-un folos cât de mic situațiunei mizerabile a țărănimii noastre, când s'a afirmat stiințificește chiar în Academia română, că țăranul nostru trăește într'o »foamete constantă« și s'a arătat într'o formă care nu suferă nici o desmințire — »nu numai că țărani, în majoritate covârșitoare, se adăpostesc în locuințe mizerabile; nu numai că se nutresc astăzi mai prost decât în oricare epocă anterioară; nu numai că la fiecare doi ani, sau cel mult trei ani într'o regiune sau alta a țării Statul sau județul e silit să distribue porumb țărănimii muritoare de foame; nu numai că pelagra, oftiga și alte boli și mizerii duc la degenerare această rasă altă dată atât de viguroasă etc. .... — dar s'a dovedit că azistăm la un proces economic constant care duce la o ruină desăvârșită gospodăria țărănească, că în treizeci de ani, în mod regulat, din fiecare perioadă de cinci ani în alta scade, *chiar în cifre absolute* cantitatea de porumb consumată de populațiunea noastră de la 99.000 de vagoane, în 1876, până la 82.000 de vagoane în perioada 1901—5, cu toate că populațiunea în acești treizeci de ani a crescut cu cel puțin 2 (două) milioane de suflete; dacă vom socoti cantitatea de porumb consumată pe cap de populație, ea scade de la 230 kg în 1876 numai la 130 kg, în perioada 1901—1905. În acelaș timp numărul de vite, această principală bogăție a țărănilor, scade tot mai mult și constant în gospodăriile țărănești).« (Viața Românească Anul III. (1908) Nr. 1 pg. 99—100).

Și totuși în fața unei asemenea situațiuni mai domnește

părerea că țărănimea e în culmea fericirii și n'are nevoie de pământ.....!!

Procedând așa cum s'a făcut, eră logic ca în fața problemelor puse de vremuri să ne găsim cu desăvârșire nepregătiți, căutând să venim pentru rezolvarea lor cu paliative fără de nici o eficacitate.

Nu ne vom ocupa în acest articol decât de latura problemelor în legătură cu nevoile școalei și în această direcțiune vom cerceta, pe scurt, chestiunea lipsei personalului didactic, și cauzele ei.

Începând cu programul guvernului Marghiloman venit la putere în urma evenimentelor petrecute în iarna anului 1918 și apoi trecând la cel liberal care i-a succedat cât și acel al guvernului Vaida, se vede că chestiunea școlară a căpătat mai multă importanță, de oarece s'a bucurat și ea de o deosebită atențiune în manifestele acelor guverne.

Creiarea școalelor pregătitoare-normale, menite să fie școalele secundare ale satelor, în locul cărora, fiind mai apoi desființate, s'au înființat gimnaziile rurale și sporirea numărului mare de posturi de învățători pe lângă școlile primare din cuprinsul vechiului regat, au dovedit necesitatea schimbării raporturilor straturilor sociale din punct de vedere cultural pentru ca astfel vechiul nostru edificiu social, cu cadre strâmte și învechite, să poată fi reformat și lărgit, coprinzând într'o unitate echilibrată și puternică toți factorii sociali pe cari i-a scos la iveală războiul și pe cari-i aduc cu dănselle nouăle ținuturi românești.

Netezirea diferențelor de concepțiune în diferite ramuri de activitate, a părților cari formează astăzi trupul țării în atâtea privințe deosebite, nu se va face, în primul rând, decât *numai prin școală*.

Și școala trebuie să pornească la o muncă încordată cu puteri înzecite pentru ca să dobândească culturii noastre prestigiul necesar atrăgând în sfera culturii ei populațiuni străine cu vechi și puternice trecuturi culturale, și făcând pe noii cetățeni să aibă încrederea și respectul necesar, pentru ca astfel statul să-și poată menține, în mod indiscutabil și demn, autoritatea sa. Trebuința aceasta de a naționaliza școala noastră acolo unde ea fusese înăbușită de dominațiunea străină cât și aceia de a

pătrunde în toate locurile unde i se simte neapărata lipsă, nu se poate face decât numai având un corp didactic trebuitor, pregătit la înălțimea științei, a cerințelor pedagogice, pentru ca astfel școala să fie în adevăr cea ce timpurile cer de la dânsa.

Creind posturi bugetare, făcând chiar localurile cele mai moderne și înzestrându-le cu tot materialul didactic necesar, modificând programele, schimbând legile și regulamentele, numind inspectori, directori și alți funcționari de control, dând continuu ordine și circulări, ținând conferințe și para-conferințe, nu vom putea zice că învățământul public progresează câtă vreme sufletul școalei, care e învățătorul și profesorul, lipsește. *Căci el este acela care insuflă școalei duhul lui, dându-i ființă din ființa sufletului său, el dă suflul vieții învățătorei reci și seci din carte, făcând ca scânteia luminei să se aprinză și să lumineze în sufletul copilului.*

Și constatările, cele mai optimiste chiar, ne arată că aceste elemente lipsesc.

Din această cauză s'a văzut anomalia, că învățătorii și preoții de sate au ajuns profesori la gimnaziile rurale și la școlile normale, iar în locul lor școala primară are ca luminători și propoveduitori moașele satelor, repetenții și declasații școalei secundare cari, în lipsa altor ocupațiuni mai adecuate situațiunei și culturai lor, au ajuns educatorii tineretului și îndrumătorii satelor noastre ....!!

În învățământul secundar această lipsă nu este mai mică, iar în nouăle provincii numărul cel mare al profesorilor îl formează elemente din alte ramuri de activitate ale organismului social cari neapărat că n'au pregătirea unei asemenea cariere!

Organizarea cursurilor de vară, atât pentru învățători cât și pentru profesori, nu credem că va putea să le dea acestora toate cunoștințele pe cari cineva trebuie să le aibă în specialitatea sa, astfel ca să se poată mișca în toată libertatea, în fața elevilor, cunoștinți pe care un tânăr student le capătă în 3—4 ani de studii continue și încordate și la o vrâstă când grijile vieții nu-l apasă cu atâta greutate și sub continua directivă și supraveghere a profesorului.

Recunoaștem că vor fi și printre aceștia unii cari prin muncă, răbdare și perseverență vor putea ca să devină buni

profesori sau învățătorii! Dar numărul lor credem că este așa de mic și de neînsemnat . . . !

Nu mai insistăm asupra rezultatelor cari se pot obține într'o școală cu asemenea elemente didactice și asupra pesti- giului pe care-l poate avea în fața elevilor și în fața societății un asemenea corp didactic.

Trecând la o altă ordine de idei, în strânsă legătură cu aceeași problemă, toată lumea e de acord astăzi că un — »spirit nou, în adevăr, cere ca școala să fie mai întâiu de toate —, și nu numai în teorie dar și în practică —, un institut de educațiune în care cultura intelectuală, care azi în școalele noastre e absolut preponderantă, nu reprezintă decât o latură. Această nouă și salutară concepțiune cere de la profesor nu numai o activitate *ex cathedra*, dar și o intensă activitate în afară de orele de curs, în legătură cu educațiunea morală, civică și socială a viitorului cetățean. Această necesitate a dezvoltării cul- turei noastre în școală, cere însă un al doilea plus de activitate, care, adăugat la cel reclamat de răspândirea culturai naționale în nouăle provincii, va aduce fără doar și poate, o nouă situațiune în repartizarea muncii membrilor corpului didactic.

»Învățătorul, institutorul, profesorul secundar și universitar, în noua situațiune va trebui să devină *pedagog*, va trebui să-și dedice întreaga sa activitate *numai* frumoasei sale profesiuni, va trebui să fie numai *al școlai*. Și el este gata să-și dea toată această muncă, atât pentru răspândirea culturai naționale unde trebuie, cât și pentru modernizarea și complectarea ei potrivit cerințelor timpului. („*Memoriul corpului didactic cu privire la starea lui morală și materială*,” București 1919, pag. 2),

Iată de ce susținem că față de o asemenea misiune, pe care are s'o îndeplinească corpul nostru didactic, nu avem astăzi elementele necesare în deajuns, ca să facem, într'o mică mă- sură numai, față nevoilor și iată de ce munca care i-se cere e foarte grea, iar misiunea învățătorului și a profesorului e astăzi poate cea mai mare.

Și nu avem în vechiul regat învățători așa cum trebuie, pentru că cele câteva școli normale, pe cari un guvern le înființă pentru ca cel care venea după el să le desființeze, nu puteau să cuprindă elementele cele mai bune cari se prezentau la con-

curs din cauza numărului mic de locuri și deci nu puteau scoate decât un număr foarte restrâns de învățători față de nevoile mereu crescânde ale învățământului primar.

N'avem profesori secundari pentru școalele secundare, de oarece mai înainte numărul foarte restrâns de catedre vacante, făcea ca condițiunile de recrutare ale profesorilor secundari să fie așa de grele, prin examenele de capacitate, încât aduceau o complectă extenuare a candidatului pentru o mizerabilă leafă, care se putea dobândi în alte servicii fără așa multă strădanie și grija.

Căci pe vremuri, după mărturisirea unui fost ministru de instrucțiune chiar, mai ușor ajungea cineva profesor universitar decât secundar.

La ce trebuiau oare studenții să urmeze cursurile facultăților de științe și litere, cari nu le deschideau altă carieră decât aceia așa de spinoasă și grea a profesoratului — căci pe timpuri cu licența în litere și științe nu se primeau nici măcar copiiști la vamă, pe când dreptul — o știință, după părerea unanimă a conducătorilor noștri politici, capabilă să-te facă priceput în toate —, îți dădea puterea să fii numit în cele mai înalte și mai bine plătite funcțiuni?

Pentru ce tânărul râvnitor de muncă, ar fi îmbrățișat această carieră care-i atrăgea numai o mizerabilă considerațiune de interes a părinților elevilor în cine știe ce orașel înfundat de provincie, când politica, linguseala și alte calități mai puțin demne, te făceau să ajungi în cele mai înalte posturi, unde tocmai cel care nu cunoaște mecanismul treburilor era chemat să le îndrumeze?

Ce perspectivă de viitor îl aștepta pe acela, care asudase pe băncile universității și trecuse atâtea examene, decât o mizerabilă gradație venită din vreme în vreme, unită cu o totală lipsă de considerațiune din partea societății pentru care nu era decât un *«belfer»* — în vreme ce colegilor săi, îndreptați spre alte cariere, le surădeau cele mai frumoase situațiuni?

Și atunci e oare lucru de mirare că de la o bucată de vreme, cele mai slabe elemente posibile au început să se îndrepteze către învățământ, trecând pe la facultăți, și eșind din ele așa precum intraseră, pe fiecare an mai slabi, tot mai slabi?

Această situațiune face ca astăzi facultățile noastre de litere și științe să numere elementele cele mai puține, când e o așa mare nevoie tocmai de ele și încă de cele mai bune, pentru că — *cultura nu se promovează numai prin cantitatea de muncă, ci mai cu seamă prin calitatea ei.*

Câtă vreme însă va domni mentalitatea că interesele școalei, ale învățământului și ale educațiunei unui popor valorează mai puțin și au o importanță mai mică decât organizarea brigăzilor de siguranță și poliție și a altor servicii de asemenea natură, pentru cari se găsesc mai degrabă credite decât pentru înființarea de școli și plata acelor cari lucrează în ele; câtă vreme un învățător va fi plătit ca și un jandarm șef de post, iar un profesor secundar va avea în societate o situațiune mai rea decât a unui sublocotenent și egală cu aceia a unui plutonier, ca salariu, ca stimă și alte avantajii; câtă vreme nu se va reglementa și sistematiza erarhia funcționarilor după studiile făcute, după importanța lor socială, după munca pe care o îndeplinesc, fără ca să se mai vadă batjocura care se întâmplă azi ca un inginer tânăr, eșit abia de pe băncile școalei și inferior ca studii și muncă unui profesor; să ajungă într'un an prin avansări periodice din 3 în 3 luni la funcțiunea de director și subdirector de serviciu cu leafa inițială fabuloasă de 1600—2000 lei lunar; câtă vreme bunul plac al celui mai nechemat politician, trecând și sfidând cele mai evidente dispozițiuni legale, va ridica sau va scobori în scara erarhică a valorilor sociale indivizi a căror pregătire și aptitudini sunt invers proporționale cu situațiunea socială în care să află, — nu credem că tragere de inimă, voință la muncă și devotament să mai perziste a fi în mijlocul corpului didactic, și nici cariera profesorală să mai poată fi imbrățișată de elementele cele mai capabile și mai chemate să schimbe educațiunea și mentalitatea unei societăți ca a noastră, care are nevoie de o grabnică și radicală transformare.

Nu am intenția în acest articol să fac apologia profesorului și a profesoratului.

Dar va trebui odată și odată ca această carieră să se bucure de atenția guvernanților și de considerațiunea necesară, pentru ca tinerii ce trec prin școală — sub imboldul și prejudecățile societății — să nu mai plece din ea decât cu amin-

tiri rele și de ocară și câte odată chiar cu un fel de compătimire față de acela care odinioară le-a fost profesor.

«Este de cel mai mare interes ca întreg tineretul nostru să dobândească convingerea că, dacă profesorii ce-l conduc constituie, fără contestare, aristocrația intelectuală, elita sufletească, conștiința superioară a directivelor morale ale neamului, ei au, în acelaș timp, și fațada materială necesară, care dă o formă palpabilă acestei bogății și distincțiunii sufletești, iar nu sunt, cum sunt acum, niște simpli *paria* în mijlocul societății unde cei cari au îmbrățișat alte cariere strălucesc mulțumiți și sfidează. Este de cel mai mare interes pentru formarea și selecționarea generațiilor viitoare ca elevii pe care-i instruiți și a căror educațiune suntem chemați s'o facem, să învețe a ne respecta nu de teama notei și nu numai pe băncile școlii, ci mai cu seamă în societate unde conlucrarea educativă din școală e menită să se consolideze și sub alte forme pentru binele neamului. Aceasta însă nu se poate face dacă acești elevi nu vor ști de pe acum că misiunea didactică nu e o simplă »belferie« ce poate fi desprețuită de politicieni și îmbogățiți, ci o carieră de elită, cea mai de elită carieră, căreia merită să i-se dedice cele mai strălucite personalități intelectuale, artistice și morale ale neamului. Iar această convingere nu se poate dobândi decât atunci când va dispărea cu totul anomalia de azi ca funcționarii biurocrați, financiari, tehnici, industriali, comerciali și agricoli, a căror activitate de cele mai multe ori constă, dintr'o simplă, fericită rutină, ocupă în considerația Statului o mult mai înaltă treaptă, din punctul de vedere al răsplății materiale, decât făuritorii conștiinței naționale, decât antemergătorii culturei, decât producătorii valorilor ce dau mărturie de strălucirea geniului rasei și care în mare parte nu sunt alții decât membrii corpului învățătoresc și profesoral al neamului.

Curentul spre funcționarismul rutinar, spre funcționarismul lucrativ, a răpit multe din forțele ce astăzi ar fi de cel mai mare interes național, dacă s'ar găsi în învățământ. E o crimă față de interesele vitale ale neamului. Acest curent care se mărește astăzi din pricina disprețului cu care astăzi copilul din atmosfera de belșug de acasă, se obișnuiește încă de pe băncile

din școală să privească la sărăcia elocventă a profesorilor săi, — trebuie stăvilit prin grabnica ridicare a prestigiului material al membrilor corpului didactic. Sărăcia cinstită și de atâți desprețuită, cu care își face apostolatul cutare și cutare îndrumător al neamului este, în vremurile de materialism și de răsvrătire de astăzi, o revoltătoare pildă că Statul a înțeles până astăzi prea puțin din marile nevoi culturale ale unui neam care trebuie să se consolideze într-o nouă și mare unitate sufletească.

Statul trebuie să înțeleagă în fine că, în dezechilibrul adus de prefacerile de azi, *ordinea* nu poate fi garantată neconținut cu arma, ci mai cu seamă cu ideia. Ideia este arma nouă a ordinei sociale, iar propaganda este campania militară. Iar reprezentanții de frunte ai acestei propagande este învățătorimea sub toate formele.

Ea este menită să prepare, să garanteze, să consolideze ordinea viitoare, prin necurmata lucrare asupra sufletelor zăpăcite de atâtea curenți subversive. Ea este adevărata armată a păcii, — și ea merită o specială ocrotire din partea Statului, a căruia tărie este tocmai în ideia ordinei. Și cu atât mai mult Statul trebuie să țină seamă de cererile ei cu cât, cum am spus, ea nu reclamă mai înainte de toate decât echitatea. *(Memoriul corpului didactic cu privire la starea lui morală și materială pag. 4—5.)*

Reproducând, aceste rânduri, din memoriul citat, credem a fi arătat că, cele susținute mai înainte, nu formează o părere separată, ci reprezintă nemulțumirile întregului corp didactic față de situațiunea lui materială și morală de astăzi, și, în același timp, a eșit în evidență din cele reproduse cauza adevărată a lipsei personalului didactic, necesar învățământului și a valorilor morale și intelectuale care se simt din zi în zi mai mult.

Și dacă vremurile de astăzi, deșteptând conștiința fiecărei categorii sociale de muncitori a început să-i facă pe aceștia să-și evidențieze și să-și susțină cu îndârjire importanța lor ca producători de valori, la cari munca și pregătirea lor le dau dreptul, atrăgând după sine o mai echitabilă salarizare și o deosebită îngrijire din partea Statului, — putem noi oare să credem că dăscălimea generală a acestei țări nu-și dă ea seama

de starea de inferioritate față de alte categorii de funcționari ai Statului a căror pregătire și misiune îi este mult inferioară?

Și ce-a făcut Statul în fața revindicărilor corpului didactic? Nimic.

El n'a cedat decât acelor revindecări cari aveau ca sprijin anumite amenințări și măsuri menite să-i stângenească mersul lui normal, iar în fața cererilor drepte ce veneau din partea unora cari erau conștienți de misiunea lor și de nevoia imperioasă ca bunul mers al organismului social să rămână neatinș și să funcționeze neîncetat, s'a răspuns cu făgădueli ne-realizate încă și de cele mai multe ori cu nepăsare.

Un om politic trebuie să știe însă că simptomele de decădere ale vieții sociale într'un stat sunt de două feluri: aparente și invizibile. Dacă pe cele dintâiu el le combate prin diferitele măsuri ce le ia împotriva lor, rămân celelalte cari lucrează încet și nevăzute, dar ale căror urmări sunt dezaastroase pentru viața organismului național întocmai ca și în domeniul medicinei unde un doctor necunoscător previne și luptă numai împotriva acelor boli cari se manifestă în mod aparent, pe când neștiința și nepriceperea lui nesocotește tocmai pe acelea cari lucrând la întuneric nu-și trădează microbul și existența lui decât în momentul când organismul subminat în întregime cade pradă morței și descompunerii fără nici o speranță de a se mai reîntoarce spre viață.

Și responsabilitatea cade atunci numai asupra medicului și asupra nepriceperei lui.

Alexandru P. Arbore.

Este o admirabilă calitate a organizațiunii bisericei creștine că servitorii ei sunt răspândiți și prezenți în societatea întreagă, trăind lângă colibe ca și în preajma palaturilor, în contact obișnuit și intim cu condițiunile cele mai umile și cu cele mai înalte; ei sunt consilieri și consolatori ai tuturilor mizeriilor și ai tuturilor măririlor. Religiunea creștină este o putere tutelară, care, cu toate abuzurile și greșelile spre care puterea sau chiar întinderea sa a împins-o, a veghiat de secole și lucrează mai mult ca ori-care alta pentru demnitatea morală și pentru cele mai scumpe interese ale omenirii.

Guizot.

O explicație — nu un răspuns.

Mi-ai cerut încă o contribuție, ba chiar un »studiu« la așa de frumoasă și de bine îngrijită dvoastră revistă, și iată că sunt silit a vă trimite o explicație la învinuirea ce mi se aduce în nr-ul trecut, (3), de un Ardelean într'o revistă ardelenască pentru ignorarea Ardealului în istoria Românilor — poate chiar cu conștiință căci se știe că n'am avut niciodată sentimente pentru Ardeal.

Explicația nu e însă un răspuns. Am motive să nu-l dau cui mă acuză, — ce e drept, în tovărășie, pe aceeași bancă de vinovăție, cu cineva care, la nr-l 1, se chiamă d-l Avramescu Aguletti, pe când, la nr. 2, eu sunt numai N. Iorga.

E vorba de partea redusă ce am făcut-o Ardealului, cu părțile legate de dânsul, în a mea *Istorie a Românilor* pentru școli, care e și pentru popor, carte a cărei ediție a patra iese tocmai acum.

Judecătorul nepriceperii și nesimțirii mele înșiră, cu un perfect metod de contabilitate, câte pagini, câte rânduri am dat Ardelenilor, Bănăjenilor, Crișenilor, Maramureșenilor și ajunge la conclusia că aceste pagini, aceste rânduri sunt scandalos de puține.*) L-aș ruga să facă aceeași socoteală pentru Moldova pentru principatul muntean, și poate că ar ajunge la aceeași conclucie.

Și cu dreptate.

Căci eu am nedreptățit pe toți, și pe Moldovenii din cari mă cobor, și pe Muntenii, între cari trăiesc și pe Ardelenii, al căror sânge îl au copiii mei.

Și anume — pentru cine înțelege întâiu, respectează pe urmă și scrie la capăt, *pentru că eu scriu și acolo, ca și în toate celelalte forme ce am dat aceluiași subiect, istoria poporului românesc, iar nu a provinciilor în care l-a împărțit soarta. Așa fiind, nu e pagină, nu e rând care să nu fie al tuturor la un loc, tocmai pentru că nu e a fiecăruia în parte. Acest lucru-l înțelege și d-l Andrei Bârseanu și harnicul său*

---

*) Un om de bună credință care ar ceti cartea cu același metod de statistică ar ajunge la alte rezultate. Incercați numai!

redactor, d-l I. Georgescu, cari de sigur n'ar fi scris acele rânduri de complicitate a mea cu eminentul autor didactic d-l Aguletti în scăderea importanței istorice a Ardealului.

Mi se dă sfatul — că de sfaturi e plină lumea și tot nu se îndreaptă —, ca altă dată să fac mai bine, să cârlesc cartea cu »petece despre Ardeal«, căci doar nu mai e România veche, ci ne-am unit.

Eu demagogie istorică nu fac, cum nu fac nici altă demagogie.

Sintesa mea e străbătută întreagă de Ardeal, fiecare pagină unde el are rolul unui factor, având însemnarea părții lui — care nu se drămluiește cu rândul. Iar sintesele — știe oricine le-a făcut — nu se refac decât pentru motive *interne*. N'am nici unul pentru a nu schimbă nimic.

N. Iorga.

Bolșevismul în natură.

Nil novi sub sole! — Nimic nou sub soare!

Nici bolșevismul nu este un fenomen nou. În viața popoarelor, cum dovedește istoria, supranumită »Magistra vitae«,

Îl întâlnim însă și în lumea necuvântătoarelor animale, și chiar și în lumea plantelor.

Judecați numai cazul ce Vă istorisesc!

În apropierea satului, lângă drumul de țară, stătea bătrâna noastră pădure, în care hoinărisem de numărateori, încă de copil.

O veche întovășire de plante, cu gospodărie¹⁾ și rosturi bineîntocmite, un stat adevărat de plante eră această pădure. Vlăstarele uriașe ale mobilului neam *Quercus* (stejar) stăpâneau peste toată »suflarea« de vietăți din întinsul codru. Goronul, Stejarul, Gârnița, erau aci stăpâni pe moarte și vieață. Coroana lor întinsă, alcătuită din miliarde de frunze, prindea întreaga lumină cerească ce dă vieață și ajută la hrănit plantele. Lacomé absorbeau aceste frunze razele de soare, utilizându-le — ca niște mari capitaliști, cu organele lor de polip răspândite pretutindenea — pentru opera asimilațiunii, crescând, întărindu-se în fiecare clipă.

¹⁾ În știința geobotanică s'ar zice: oecologie.

Prin cortul des al coroanei abia se strecură puțină lumină în penumbra pădurii. Plantă de dai — Doamne cum să vegeteze în această temniță? Garoafele de câmp au nevoie și ele de multă lumină — pentru a se hrăni. Păpădia și Scăeții câmpului zadarnic încearcă să se așeze în țara Stejarului. Semintele lor duse de vânt nici nu încolțesc, ori răsărind totuși, se prăpădesc cu zile. Stejarul tiran nu le dă hrană, nu le dă teren de validitate, nu le dă voie să trăiască, nu le permite să privească la cer!

Centaurea colinelor cu soare încă și-a încercat norocul sburătorindu-și copiii în țara Stejarului. Și i-a omorât însă și ea.

În sfârșit, nici o buruiană ambițioasă, mândră, muncitoare și folositoare a câmpului nu se putea ferici în domeniul sombru și înfricoșat al Stejarului și a tovarășilor săi îngâmfai!

Dar nici hoinarii de pierde — vară ai lumii vegetale nu făceau țară caldă în pădure!

Batrânișul ¹⁾ și-a jertfit molochului de pădure nenumărați copii zadarnic, fără de-ași putea croi aci un rost cât de modest. Busuiocul ²⁾ n'a reușit nici ea să se înstăpânească pe un petec cât de mic de loc în pădure. Și ce ușor izbutea să cucerească orice alt loc, deschis și cultivat, dela șes până'n grădinile dela munte!!

Negelarița, brusturii, troscotelul, toate au rămas învinse în lupta tragică pentru existență, de copacii mari și deși ai pădurii, care nu sufereau aproape nici o plantă fanerogamă sub cortul lor.

Numai tagma abjectă de robi și paraziți ce sunt ciupercile, eră suferită și favorizată chiar de puternicii stăpâni ai pădurii pe lângă umilii mușchi ce sunt tolerați și ei aici. Unele își încolăceau firele lor molatece în jurul rădăcinilor, lingușindu-se boierului, servindu-l cu apă și sărurile pământului ce însuși s'a desvâțat să și-le câștige singur. ³⁾

Alte ciuperci se lăfăesc vara, după ploi prin locuri cât mai întunecoase, cu corpul lor palid, de saprofiți, ce primesc de-agata hrana, pentru care nu muncesc cât de puțin. Unele își

¹⁾ *Erigeron canadense*, venit din America, cucerind locurile cultivate și inculte din întreaga noastră țară.

²⁾ *Galinsoga parviflora*, originară din Peru, răspândită printre plantele prășitoare.

³⁾ Este fenomenul de simbioză numit: micorrhiza.

pun chiar pălărie colorată și haină împodobită, prețul robiei, surizând rece către stăpânul, din a cărui milă și sub a cărui oblăduire trăesc.

Dar eră să uit! E plină de veselie nefățărită și de sărbătoare și pădurea într'un sezon. Primăvara, când nu s'au trezit încă copacii, din somnul adânc al iernii, se 'ncumetă și o seamă de flori să țină un scurt ospăț în pădure.

Ghiociei și plumănărică, hepatica, viorele, iacint de pădure și grăușor se grăbesc să-și termine periodul lor de vegetație înainte de înverzirea codrului. Cum încep razele de soare să încălzească pământul pădurii, străbătând printre crengile golașe, flori roșii și albe și galbene-aurii aranjează un carnaval, de răsună codrii de chiotele lor mistice, neauzite de om pământean; dar el se termină cu o grabnică lânzezeală — ca orce chef — îndată ce bătrânii stejari și fagi treziți de zgomotul acesta juvenil își îmbracă haina nouă ce le-a croit-o din reservele anului trecut măiastra croitoreasă: Natura.

Oțecere mută se înstăpânește de aci înainte în pădure, unde aer și lumină, pământ și apă în primul rând pe copacii îi servesc, pe arbori îi îngrașă.

Să nu fie deci mare ura tuturor buruienilor împotriva pădurii?! Proletarii desmoșteniți, din lumea plantelor vulgare, să nu fie oare cu drept cuvânt pornite spre răsbunare împotriva pădurii sfidătoare, exploatatoare, egoiste?

Pot însă ele oare, buruieni amărâte, să răstoarne ordinea socială și stăpânirea de clasă nemiloasă din codru?

O schimbare de domnie pare exclusă.

Și totuși!

Nemesis, care conduce soarta popoarelor și a țărilor a hotărât moartea tiranilor. Copacii au fost tăiați în iarna trecută!

Trunchiuri, puternice seculare se răsturnau la pământ sub loviturile securii, ce reprezintă Soarta și Necesitatea economică, ori lăcomia vre-unui negustor de lemne speculant.

Stejarul, paltinul, și ulmul au fost puși în stânjeni, și căraușiți în curțile oamenilor.

Până în Mărțișor, n'a mai rămas nimic din pădure. Chiar și vârfurile crengilor au fost cărate de săteni. Au fost tăiate și

tufele dela marginea pădurii, care formaseră o perdea discretă, acoperind tainițele ascunse.

Nici ghilotina revoluțiilor nu curăță mai temeinic o clasă istorică, stăpânitoare, ca exploatatorii de pădure sărmanul nostru codru.

Dar repede trecură aceste zile de barbară operație și iată că a și sosit dulcea primăvară! O ceată mare de ghiocci își scoate căpșorul candid la chemarea caldelor raze de soare. Nu le vine a crede să fi sosit așa de curând primăvara. Nu-și pot explica, cum s'a și topit zăpada, ce stă altădată până târziu în adăpostul trunchiurilor de arbori. Spânzul se miră și el, cum a scăpat așa curând de cojocul de zăpadă. Grăușorul, iacintul răsar și ei sprinteni și se uită mirați în jur, unde nu mai găsesc pe puternicii protectori și stăpâni de ordinioară. Hepatica¹⁾ delicată, ce-și legase vieața și soarta de existența bătrânilor copaci, caută zadarnic Stejarul ce o adăpostise.

Vioarele, plumănărica, micul rogoz, nu înțeleg nici ele situația.

Lumina și căldura mare a soarelui, care nu le slăbea cu dragostea de dimineața până seara, le indispuie. Și nicăiri o umbră, un paravan, după care să se reculeagă din munca intensă a asimilațiunii.

Un vuet de mirare, de neliniște străbate printre butucii rămași din pădure. Murmurul protestelor trece dela potir de floare la potir. Mușchii scăldați într'atâta lumină scot tânguiuri dureroase.

Toată »pădurea« este în fierbere. Se trezesc de acest sgomot și surioare mai somnoroase, lăcrămioarele, coada cocoșului²⁾, brebeneii, baraboi. Sămânțele răsar cu sutele de mii. Tot ce așteptase »ziua mare a învierii« își reclamă dreptul la vieață. Se trec ghiocci și plumănărica, vestează stelufa³⁾ și brebeneii, dar pământul nu rămâne golaș ca într'alți ani. Pe frunzișul veșted se așterne un covor de verdeață, alcătuit din cotiledoanele, pe urmă din primele frunze ale proletarilor desrobiți.

¹⁾ Anemone hepatica.

²⁾ Polygonatum multiflorum.

³⁾ Stellaria holostea.

Ușor îi gâcești după portul lor pe acești sansculți flămânzi, ce absorb lacom lumina soarelui, nestângeniți acum de nimic, și cresc uimitor de repede.

Ghimpii înțepători tradează aici scalii (*Cirsum lanceolatum*) veniți dela marginea drumului. Colo un grup de flori roșietice se răsfăță pe tulpini înalte, cu frunze de salcie. Este *Chamaenerion angustifolium*, ale cărui semințe mărunte, încărcate cu perișori sburători, răspândite prin toate pădurile, așteaptă pretutindenea moartea pădurii, ca să ajungă ele la »putere«.

Am vizitat în dricul verii pădurea de odinioară. Am rămas adânc impresionat și scandalizat de »societatea« buruenilor ce se instăpâniseră pe acest loc, formând un desiș de nestrăbătut.

Intr'o exuberanță neobișnuită se lăfăiau cerșetorii de odinioară din jurul pădurilor pe pământul virgin, îngrășat de frunzișul (munca și sudoarea) codrului.

Nalba rotundă, urzica, cicoarea, morcovul sălbatec, scaiul voinicului¹⁾ își țineau sus capul pretutindenea, sfidători, poruncitori, terorizând parcă vegetația mai joasă de odinioară a pădurii, călcând pe capul arborilor, ce încercau să dea noi lugere din trunchiul mutilat.

Dictatura proletariatului era în floare. Loboda²⁾ exilată înainte pe gunoae, și-a găsit și ea un loc de conducere în noua organizație bolșevică.

Galeopsis versicolor, ce-și găseă adăpost înainte pe lângă drumuri și în crânguri, crește aci în masse, în forme gigantice, dându-și importanță exagerată în rostul pădurii. Sor — cu fratele³⁾ este și el mare și grozav, cu haine acum pompoase, ce dau parcă o notă de mulțumire și sărbătoare pădurii de odinioară.

Coadă șoricelului⁴⁾ s'a transformat într'un baston de mareșal. Pelinul-bun⁵⁾, ca autohton în aceste părți, își dispută locul cu bătrânișul și luminița,⁶⁾ venetici internaționali din America.

1) *Dipsacus fullonum*.

2) *Chenopodium album*.

3) *Melampyrum bihariense*

4) *Achillea millefolium*

5) *Artemisia absinthium*

6) *Oenothera biennis*

Opaițul¹⁾ și-a făcut și el un loc luminos. Cioloboturi mari (*Centaurea pseudophrygia*, *stenolepis*, *spinulosa* *indurata*). *Serrartula tinctoria* și *Lapsana communis* din familia Compozitelor au luat locul copacilor de odinioară, comunizând toate bunurile lumești: pământ cu săruri și apă, lumină și aer, dar numai între noile plante ce alcătuiesc ciudata republică sovietică.

Și câtă imoralitate poate descoperi ochiul treaz al floristului în această Societate! Iată, chiar aci surprinzi *Centauree*le, cum urmând morala nouă, bolșevică, nu respectă modul *legitim* de înmulțire, reproducându-se adecă indivizi din *aceeași* specie. Tot al doilea exemplar este un *hibrid* ori *bastard*, născut din dragoste liberă, *Centaurea* *indurata* cu *pseudophrygia*, *stenolepis* cu *banatica*, și multe alte combinații nelegiuite.

Ce Sodomă și Gomoră!

Lingușiri, mîturi sunt la ordinea zilei în această lume slobodă.

De trupul semeț al plantelor înșirate mai sus se agață ariviști și lingușitori de un nou tip: *Volbura mare*²⁾, *hrișcă-câmpurilor*³⁾ și *lipiciul molest*⁴⁾ copleșind ici-colo pe sprijinitori și protectori. Zîlnic ajung alfi și alfi stăpâni la suprafață în bizarul caleidoscop al noiei societăți.

Pretutîndenea fierbere, nemulțumire, luptă mârșavă și egoistă, o risipă a bunurilor îngrămădite în pământ, o batjocorire a comorilor cerești.

Armonia (aparentă) de odinioară, ordinea a dispărut cu desăvârșire. Ce s'a ales din cele trei pături sociale distincte: copacii cu coroana lor, mai jos tufele, și lipite de pământ florile de primăvara, mușchi și ciuperci?!

Acum *toate plantele sunt la fel*, care de care mai împopoțonată, mai colorată, mai îngâmfată. Cine se mai gîndește afară de plăcerile desfrînate ale vieții la munca productivă! Lemn de foc nu dă nici un bolșevic cu trupul »ierbos« al asociației noi. Ciuperci comestibile nu cresc nici ele. Pămîntul se săcătuiește. Iarba

1) *Melandrium album*

2) *Calystegia sepium*.

3) *Polygonum dumetorum*.

4) *Galium aparine* și *mölugo*.

cinstită nu poate crește printr'aceste burueni. Plante medicinale nu găsești nici una printre ele!

Am vizitat și toamna târziu marele cimitir al pădurii de altădată, după care vărsasem atâtea lacrimi de jale și părere de rău, unde mi-se părea că a fost distrusă o parte a sufletului meu, comoara amintirilor așa de scumpe.

Dela distanță se ridicau ștăpânitoare pe întregul cuprins umbrele de *Heracleum sphondilium*, *Aegopodium podagraria* și *Dancus Carota* din familia Umbeliferelor, amestecate cu scaiul țepos (*Cirsium laceolatum*) și scaiul voinicului (*Dipsacus fullo-nium*, *laciniatus*).

Se credeau biruitoare în lupta pentru noua ordine socială; în locul celei vechi, păreau mulțumite, că împreună cu tovarășele lor ignobile au fixat un nou regim, o lume nouă.

Incerc să pătrund în desiș. Eră o jale să vezi amestecul bizar, debandada, neorânduiala oecologică isbitoare, bălăriile ordinare, se păreau că opresc înaintarea. Vestmintele mi-se umplură curând de scăfeți, de semințe păroase și țepoase. Câțiva spini mă sgăriară la mână.

Dar împotrivire serioasă la înaintare n'am găsit. Bolșevicii mei nu isbutiseră să alcătuiască o nouă societate trainică, resistantă. O îngrămădire de cadavrele plantelor anuale, rozete de frunze dela câteva plante bienale formau desișul bolșevic. Numai niște murari țepoși, împleteciți făceau o piedecă cât de cât considerabilă.

Descoperim încă ceva în fosta pădure. În locul trunchiurilor tăiate tufișuri de nuele, acum golașe, se înfiripaseră în umbra bălăriilor. Stejari, goroni, ulmi, paltini, plopi, gladiși și jugastri răsleși puteai deosebi chiar după scoarță și muguri.

Vlăstarele acestea tinere reprezintă aci puterea, trăinicia și rânduiala viitorului. Par-că văd cum înverzesc *la primăvară* cu putere, se desvoltă repede, zi cu zi, până ce urmașii buruenilor din anul trecut cresc tot mai anevoie în desișul tufișelor ce refac pădurea. Scai, umbelifere, chiar sulcine și cicori mai împetrișează ici-colo verdele solid al piticea păduri ce se înfiripă în al doilea an.

Vicia Cracca, *Hypericum perforatum*, *Campanula cervicaria* și *glomerata*, *Primula officinalis* cresc alături de ele, dintre

plantele de rozoare, ale căror sămânță venise încă din trecut aci.

Cele mai gălăgioase și obraznice burueni au dispărut însă. Burghezimea a scăpat de sub teroare și boerii răsuflă ușurați.

O nouă luptă se'ncinge acum.

Par-că văd frecările și frământările de sub regimul de tranziție ce urmează 2—3 ani. Întăiu sunt solidari toți arboreii între ei, »formează un partid«, până-ce reușesc să suprimе plantele ierboase. Pe urmă se desbină și ei între ei. Fiecare specie caută aliați din afară în lupta decisivă pentru stăpânirea în noua pădure.

Biruința este a aceluia, care se potrivește mai desăvârșit cu puternica alianță întreită: *climă, sol și om*.

Și prevăd, că peste 6—9 ani vă puteți plimbă din nou într'o frumoasă pădure de *stejar*, oecologicește echilibrată, cu clase »sociale« distincte, lucrând în bună armonie, complex-tându-se reciproc: *copaci, tufe și stratul de jos*, cu mușchi, ciuperci și câteva floricele.

Căci așa este rânduiala firii, să fie mari și mici, stăpâni și slugi, bogați și săraci, cinstiți și netrebnici.

Un bolșevism trecător n'a putut răsturnă în pădurea mea scumpă aceasta lege fatală.

Și de bunăseamă nici în lumea oamenilor nu va putea-o schimba în veci!

Prof. Dr. Al. Borza.

De cât este de admirat omul care a știut să-și apropieze, calitățile particulare ale fie-cărei personalități pe care a studiat-o, pe atât este de grotească maimuța care nu imitează de cât pe un om, chiar dacă acesta ar fi cel mai meritos dintre oameni.

*

Ușor mai considerăm noi ca inimici personali pe aceia cari nu se înhamă la cărul nostru.

CHINCHOLLE

*

O noare tuturor condițiunilor omenеști oneste și deci și bogătașilor! — dar numai dacă plăcerile și fastul nu-i fac leneși și trufași.

SILVIO PELLICO

Cronică.

CRONICA POLITICĂ.

Filosofia politică a lui Rabindranath Tagore. Rabindranath Tagore nu e numai un scriitor cu renume mondial, un poet celebru, încununat cu marele premiu Nobel pentru literatură, ci una din personalitățile cele mai complexe ale zilelor noastre. Poet, nuvelist, romancier, povestitor, dramaturg, om de școală (el conduce de 20 de ani o școală unică pe malurile Gangelui), filosof de o rară înălțime de cugetare, apostol fervent al vieții interioare, al religiunii și idealismului și, în fine, cugetător politic original.

Cugetarea sa politică mai viu se oglindește în opera sa „Naționalism“, tipărită în 1918 sub impresia tulburărilor provocate în lumea întreagă de războiul mondial ce nu voia să se sfârșească.

După părerea lui, toate popoarele europene poartă vina războiului, fiindcă toate sunt organizate pentru luptă și au spirit de cucerire.

Decadența aceasta a popoarelor din Apusul Europei vine dela ideia de națiune, un moloh, căruia i-se sacrifică viața morală a individului. Dar iată cuvintele sale caracteristice în această privință:

»Când această organizare politică și comercială, care se cheamă »națiune, devine atotputernică, cu prețul armoniei vieții sociale mai înalte, e o nenorocire pentru omenire. (Aiurea definește națiunea ca o echipă deplin dezvoltată de puteri mărețe și apetituri surprinzătoare!) Când un tată de familie joacă cărți sau jocuri hasardoase și grija de ai săi îl frământă foarte puțin, el nu mai este om, ci o

mașină mână de puterea ambițiunei. Acelaș e cazul societății omenеști. Când ea să prefacă într'o desăvârșită organizare de puteri cuceritoare, atunci puține crime sunt de care să se ferească, fiindcă succesul e obiectul și justificarea mașinei, în vreme ce bunătatea singură e scopul și țânta omului.»

Tema aceasta o repetă Tagore în diferite chipuri. Ea e ideia centrală a cugetărei sale politice.

Se va zice, poate, că însuș anti-naționalismul său împotriva Europeanilor provine tot din naționalism, de oarece vede cum e stoarsă și umilită țara sa, India, de națiunea stăpânitoare engleză.

Nimic mai greșit.

Tagore nu face parte din ceata naționalistilor din India, din ceata acelor cari au pornit „swadeshi“, adică mișcarea pentru autonomia sau chiar neatârărirea țerei lor. El le spune limpede și pe șleau, că, sub alt regim, european, țara lor ar avea poate și mai mult de suferit decât sub cel actual. Nemulțumirea și revolta sa se îndreaptă nu atât împotriva unei națiuni în particular, ci împotriva ideii generale a națiunilor. El propovăduiește deci organizarea popoarelor pe alte baze decât cele militare și economice, pe baze pur spirituale, cu neputință de realizat între împrejurările de astăzi.

Deși cam utopic avertismentul său poate da de gândit multor Europeni, prin urmare și Români. El zice:

»Națiunea declară cu cinism arogant că Răsăritul e Răsărit și Apusul e Apus și că aceste două nu se întâlnesc nici odată. Și totuș e provi-

dențial că Apusul a venit în India, care nu i-a cerut mila. . . Noi trebuie să fim adânc uniți. 'Dacă Dumnezeu voește, ca Anglîtera să fie canalul acestei uniri eu sunt gata s'o primesc cu toată umilînța. Eu am mare credință în natura omenească și sper că Apusul își va afla adevărata sa chemare. Apusul nu trebuie să se facă urgisit, urmărind scopuri egoiste. . . El nu trebuie să facă din materialismul său scopul său final.'

Cuvintele acestea din urmă sună ca o sfântă evanghelie.

Civilizațiunea europeană, e sigur, nu poate fi salvată decât prin renașterea idealismului, adecă prin reînțorcerea tuturor sufletelor la scopurile cele mai înalte și mai curate ale spiritului.

Luate în înțelesul acesta, cuvintele poetului-profet de pe malul Gangelui marel, dovedesc odată mai mult că lumina mântuirii viitoarei societăți omenești se așteaptă din Apus.

Ex Occidente lux!

CRONICĂ CULTURALĂ.

Numirile de localități în România-mare. În timpul din urmă ziarele române ni-au adus știrea, că guvernul a numit o comisiune, care să studieze chestiunea fixării numirilor oficiale de localități din România întregită. Din comisiunea aceasta ar fi făcând parte și doi Români din Ardeal.

Nici decât nu ne trece prin minte să tragem la îndoială competența în materie a oamenilor, cari fac parte din comisiunea numită de guvern. Nu suntem orientați nici asupra intențiilor mai detaliate ale guvernului și nici asupra modului de lucrare a comisiunii din vorbă, dar nu ne putem reține de a

nu accentua cu tot aplombul, ce se impune, că chestiunea fixării numirilor oficiale de localități e nu numai una din cele mai gingașe, ci totodată și una din cele mai importante chestiuni din toate punctele de vedere în oricare parte a României întregite. E vorbă doar' de a se croi României o haină potrivită, cu care să fie mulțumiți și cei de casă, și cu care statul nostru să se poată prezenta și în fața străinătății cu toată demnitatea.

Ne sunt încă proaspete în memorie valurile de nemulțumire, ce le-a deslănțuit chestiunea aceasta aici la noi pe timpul regimului maghiar, care înfundase în atilă și pantaloni strămși ungurești ori-ce numire de localități fără să mai caute de i-se potrivesc, ori nu, aceste haine bizare, creiând în felul acesta o sumedenie de figuri potice și adeseori deadreptul ridicole.

N'am voi să cădem și noi în aberațiuni de talia aceloră și tocmai de aceea credem, că lucrarea proiectată e neapărată nevoie să fie puse pe temelii mai largi și să fie executată nu numai după studii aprofundate, istorice și filologice, ci și consultând cercuri mai imediat interesate, cercuri adeseori singure deplin competente în determinarea și fixarea cutărei numiri.

N'ar fi permis deci să fie ignorat în chestie cuvântul autorităților județene și al *autorităților noastre bisericesti*, cari din urmă singure ni-au păstrat nomenclatura românească a localităților din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramurăș, veacuri dearândul chiar cu riscul de a fi stigmatizate ca „trădătoare de patrie“, cum se întâmplase cu prilejul apariției șematismului arhidiecezei române unite de Alba-Iulia și Făgăraș din 1911. Și pe urmă nici al *Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului ro-*

mân, care la 1909 tocmai pentru salvarea nomenclaturii românești a localităților față cu cutropirea maghiară a editat cunoscutul *Dicționar*, scos anul trecut în a II-a ediție, epuizată și aceasta, și pentru care lucrare unul din autorii ei în anul 1913 fusese tratat în ziarul *Budapesti Hirlap* și el ca „trădător de patrie.”

Avem nădejdea, că la o operă atât de momentasă se va ține seamă de aceste reflexii ale noastre. (nt)

*

Descoperirea dela Biserica Domnească din Curtea de Argeș. D-l *Virgil Drăghiceanu*, secretarul comisiunii monumentelor istorice, cunoscut cercetător istoric și arheologic (el a descoperit, între altele, și mormântul voevodului Constantin Brancoveanu) a adresat d-lui N. Iorga o scrisoare în care comunică o importantă descoperire nouă. La baza stâlpului stâng (de Nord) al bisericii domnești din Curtea de Argeș, pe care e zugrăvit portretul voevodului în armură medievală (identificat cu Radu-Vodă) d-sa a dat peste un mormânt, care, năruindu-se, a scos la iveală întreaga osătură a celui înmormântat acolo și care, după insigneile aflate, ar fi însuși Radu-Vodă. Alături de acest mormânt, între cei doi stâlpi lăuntrici ai bisericii, d-l Drăghiceanu a mai descoperit un sarcofag de piatră, în care se păstrează scheletul, parte din vestmintele și podoabele domnești ale unui alt voevod, probabil ctitorul reprezentat în icoana de hram și care a fost identificat cu Alexandru Basarab.

„Dar aci începe *enigma* scrie d-l Alex. Lapedatu, despre care vorbește D-l Drăghiceanu în scrisoarea sa către d-l Iorga, într-un câț, după piatra mormântală dela fosta mănăstire a Câmpulungului, Alexandru Basarab

trebuie să fie înmormântat aci — nu la Argeș. Este dar mormântul descoperit al ctitorului reprezentat în icoana de hram — și atunci *cine este acest ctitor*, căci el, evident, nu mai poate fi Alexandru Basarab¹ Ori mormântul de care vorbim (prin poziția lui negreșit anterior celui de sub stâlp) nu este al ctitorului reprezentat în icoana de hram — și atunci *cine e Voivodul îngropat în sarcofag*? Nu cumva marele Basarab însuși, tatăl lui Alexandru? În acest caz am avea o explicație mai mult a rândului în care sunt înscrise în pomelnicul cel vechiu al Argeșului primii Domni ai Principatului: Basarab-Voevod (în mormântat în biserică), Alexandru-Voevod (zugrăvit în icoana de hram) și Radu-Voevod (zugrăvit pe stâlp și înmormântat la picioarele lui).

Cum vedem, o întreagă problemă istorică, pe care d-l Drăghiceanu speră s'o deslege cu ajutorul resturilor ce se vor mai găsi în săpături. Semnalând-o numai, felicităm sincer pe valorosul Secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice pentru însemnată sa descoperire arheologică, pe care i-a adus-o, cum am zis, nu norocul întâmplării, ci stăruința sa pasionată și prin care, poate, o rază nouă de lumină va străbate în începuturile destul de sumbre încă ale istoriei Principatului Terții Românești și ale gloriosului neam Bășă-răbesc.”

***

CRONICĂ ȘCOLARĂ.¹⁾

Personalul didactic. Personalul didactic al școalelor noastre a fost în anul acesta așa zicând peste tot locul improvizat. Se impune o nouă repartizare a acestui personal. Anume după specialități și după caracterul școalelor.

¹⁾ Continuare din Nr. 4 al revistei noastre a. c.

În general fiecare membru al corpului didactic a dat elevilor încredințaji lui, ce sufletul lui a păstrat mai bun și cu mai multă sfințenie și ce mintea lui a cuprins cu mai multă limpezime. Cu părere de rău trebuie să constatăm însă că munca corpului didactic nu este destul de răsplătită. Se constată o nemulțumire generală față de lefurile cu totul neîndestulitoare. Nu ne îndoim însă, că în această privință în interesul bineînțeles al școlii se vor lua cele mai grabnice dispozițiuni.

Muzeul tehnologic din Cluj și muzeul tehnologic săcuiesc din Târgu-Mureș vor înceta ca instituții independente și vor sta în strânsă legătură cu școala de arte și meserii din localitatea respectivă.

În întreagă circumscripția Clujului, avem o singură **școală superioară de comerț**, în Târgu-Mureș. În scurtă vreme însă nădăjduim, să avem una și în Cluj.

Elevii. În general școlile civile n'au fost destul de bine frecventate. Și anume au frecventat școala Români elevi: 308, eleve: 600; alte naționalități elevi: 86, eleve: 82. Afară de acești elevi și eleve ordinare a dat examene particulare un număr considerabil de elevi și eleve. Acest număr mai redus de elevi își află motivarea în următoarele: un mare concurent al școlilor civile au fost liceele. A fost apoi primul an de școală, publicul românesc și străin n'a arătat prea multă încredere față de aceste școli; împrejurarea, că cele mai multe școli s'au deschis cu mari întârzieri, încă a contribuit, ca frecvența în acest an să nu fie prea accentuată. Evident în viitor toate aceste cauze vor înceta, iar școlile civile se vor popula, poate

în măsură și mai mare ca și liceele.

Majoritatea elevilor școlilor civile sunt din localitatea, unde se află școala, locuiesc partea cea mai mare la părinți sau rude. Avem totuși și în aceste școli un considerabil număr de elevi din împrejurimi, mai apropiate sau mai depărtate de școală. Incartiruirea elevilor și elevelor se face în cazul al doilea la particulari cu învoirea direcțiunilor școlare. — În multe orașe mediul, în care este nevoit școlarul să trăiască afară de școală, este străin de tot ce este românesc. Împrejurarea aceasta necesită înființarea de internate mai cu seamă în localitățile unde avem școli de fete. Internat de fete avem numai în Turda pentru fetele care urmează cursul de industrie casnică. O parte a elevelor dela școala din Gherla de asemenea sunt plasate în internatul armean din localitate, conversația și limba întrebuințată în acel internat este de preferință limba maghiară. Înființarea unui internat în legătură și cu școala normală de fete ar fi de mare importanță, altcum și aci tot ce zidește școala în spirit românesc paralizează actualul internat cu spiritul lui unguresc. — Aflu apoi necesar, să se înființeze internate în Dej, Turda, Aiud, Bistrița și Târgu-Mureș.

Imi iau voie a face în legătură cu internatele următoarea propunere: Să se înființeze internate unde numai se poate și cât mai urgent, căci e mare nevoie de ele. Să nu fie însă plasate în zidirile școlare, lipsind prin aceasta școala de încăperile necesare învățământului, nici să nu fie conduse de directorii școlilor, răpindu-le prin aceasta și timpul și energia, care sunt necesitate de îndrumarea școlii care o conduc.

Mulți dintre elevi și dintre eleve

vin și se duc zilnic cu așa zisele trenuri școlare. Sunt de părerea ca, să se interzică altui public a intra în vagoanele școlărilor. Multe motive ne fac însă, să desaprobam și sub această formă călătoriile zilnice și prea numeroase ale școlărilor, motive de ordin didactic, moral și sanitar.

Sabin Oprean.

CRONICA ECONOMICA.

Ce greve sunt admise? Ținându-se în primăvara trecută (April 1920) un congres social al femeilor franceze la Paris sub președinția d-lui *Souchon*, profesor la facultatea de drept a universității Sorbonne, doamna *Le Roy Liberge*, cuvântând despre rolul femeii în viața economică, a arătat că dezastrul cel mai cumplit în viața popoarelor este greva: desertarea dela aspra îndatorire a muncii. Incetarea grevelor este nu numai pentru Rusia, ci și pentru Franța și oricare țară din lume o chestiune de viață și de moarte. Cu scopul de a combate grevele s'a înființat Uniunea civilă franceză, care în Lyon și în alte părți a asigurat mersul normal al afacerilor publice chiar și după izbucnirea grevei generale.

Dacă e să se admită vre-un soi de greve, a spus doamna *Le Roy Liberge*, se pot admite cele îndreptate împotriva mărfurilor prea scumpe, împotriva cheltuielilor de prisos, împotriva maimuțării modelor și a tuturor obiectelor de lux: bomboane, parfumuri, pietre prețioase, automobile, mobile sculptate, costume confecționate de mătase, încălțăminte de scenă, țesături de mătase în colori, tufle pentru garnisit costume, țesături de fir, pluș pentru tapisat sale, ciorapi de mătase, tricouri, garnituri pasmanterie, apoi fardurile: cutii cu pudre, creme, roșu

de teatru, roșu de buze, cosmeticuri, și altele.

Urăm cât mai strălucit succes grevelor, îndreptate împotriva acestor ... necesități sociale și la noi, în România întregită.

Economistul.

LA ALȚII ȘI LA NOI.

Învățământul limbii franceze în Alsacia și Lorena, Și în Franța se manifestă acum, după alipirea provinciilor înstreinate la sinul țerei mame, dorința cea mai vie de unificare pe toate terenele și în rândul întâiu, pe acela al limbii și culturii naționale. Numai cât Francezii întâmpină piedeci și greutăți cu mult mai mari decât noi Românii. În provinciile, alipite de curând, se vorbește un dialect francez stricat, cu vre-o cinci sau șase variații, care n'au nici ortografie, nici gramatică, nici vocabular în stare să exprime diferitele nuanțe de idei. limba cultă fiind cea germană. (Ce bine stăm noi în privința aceasta în asemănare cu frații noștri Francezi!) D-l *Charlét*, directorul general al instrucțiunii publice în Alsacia și Lorena, a dat la 15 Ianuarie 1920 următorul ordin tuturor autorităților școlare: »Sunt două principii generale, asupra cărora toți sunt de acord: primul e că, pe lângă limba franceză, trebuie să se predea și cea germană; al doilea e că franceza trebuie să aibă un rol preponderant.« În urmăre, învățământul în școala primară se face în limba franceză și, numai după ce elevul scrie și cetește curent franțuzește, începe în clasa a patra primară studiul limbii germane.

Și fiindcă, oricât de influentă, acțiunea școalei nu e îndestulătoare, Francezii s'au îngrijit și se îngrijesc neîncet și de alte mijloce potrivite

pentru răspândirea limbei și culturai naționale franceze. Amintim aci următoarele:

Încă în toamna anului 1909 s'au inaugurat la Strasbourg în urma stăruinței Dr-ului Bucher niște cursuri populare pe seama Țetelor, care se pregăteau pentru cariere comerciale. Elevele obțineau și o diplomă de cursuri. Afară de cursuri, mai eră și un comitet de patronaj, compus din 12 dame, pentru răspândirea limbei franceze, apoi o bibliotecă, un cor care a înălțat solemnitatea multor ocazii, recitări, mici reprezentări teatrale ș. a. Cu toate piedecelce ce le puneau în cale autoritățile germane, totuși numărul elevelor a crescut, dela o sută câte au fost în 1909, la 250 în 1914. Răsboiul a pus capăt tuturor acestor năzuințe culturale.

După un somn de aproape cinci ani, cursurile populare se deșteptară iarăși în Ianuarie 1919, de astă dată cu binevoitorul concurs al autorităților, cari au pus la dispoziție cu plăcere localurile necesare cursurilor. Acum se țin în 17 școli din Strasbourg și jur; încep seara la orele opt și numără mai mult ca 2000 de elevi. — O lună mai târziu (Februarie 1919) începură la Mulhouse alte cursuri, cu scopul de a populariză cunoștințele despre faptele cele mai glorioase din trecutul Franței.

Învinduse mai apoi necesitatea unor asemenea cursuri și la Jară, comitetul din Mulhouse, cu ajutorul unor profesori și învățători inimoși, a organizat 370 de cursuri pentru 8000 de elevi. În iarna 1919/1920 aceste cursuri au avut 14.000 de ascultători.

Paralel cu cursurile de limbă franceză a pornit o vie propagandă și societatea »Cartea franceză în Alsacia și Lorena« sub președinția de onoare

a doamnei Millerand. Mai de mult, înainte de 1870, existau numeroase biblioteci publice franceze, pe cari le-a desființat mai apoi vitrega stăpânire germană. În anul 1919 s'au pus la îndemâna cetitorilor din Alsacia și Lorena 52.000 de volume. Nici aceste volume n'au putut satisface însă setea de lectură a Alsacienilor, de aceea s'au înființat așa numitele biblioteci circulante și se fac în continuu apele către publicul francez să dăruiască cărți pentru desăvârșirea marei opere a restaurării limbei franceze în nouele provincii.

Nu uită Francezii nici de artă în școale. Prin copii, reproduceri, fotografii după tablourile pictorilor mai de seamă caută să răspândească gustul artistic.

Să învățăm dela ei și să facem la fel!

I. G.

Programul acțiunei civice a femeilor franceze. În suplimentul pe Iulie-August 1919 al publicațiunei »L'action sociale de la Femme« s'a tipărit acest interesant program, pe care îl recomandăm atențiunei deosebite a cetitorilor și cetitoarelor noastre, mai ales că astăzi se discută tot mai mult și la noi chestiunea feminină. Iată acest program:

Femeile franceze vreau, prin acțiunea lor, să apere religiunea, patria și profesiunea.

Ele reprobă doctrinele morale și sociale ce se inspiră dintr'o filosofie pur individualistă.

Ele resping principiul marxist al luptei dintre clase și condamă egoismul materialist care conduce la această luptă neapărat și care nu e în stare să facă o dreptate și să pună o temelie înfrățirii adevărate.

Convinsă că pacea lumii trebuie să

se întemeieze pe pacea socială a fiecărei națiuni, ele denunță ca mincinoase toate teoriile de înfrățire universală, care nu se adresează în rândul întâi Francezilor.

Pentru înfăptuirea idealului lor de pace universală și de ordine socială bazată pe dreptate, ele pretind:

Ca în viitor, nimeni să nu mai fie turburat pentru credințele sale religioase.

Ca legile și instituțiunile sociale să se inspire din principiul că familia e baza societății, asigurându-i dezvoltarea și stabilitatea și apărându-i morala.

Ca o organizațiune profesională în adevăr corporativă să înfăptuească colaborarea tuturor ramurilor de activitate și să asigure tuturor celor ce muncesc bunăstarea și demnitatea necesară pentru împlinirea tuturor datoriilor.

Ca femeile să participe la votul universal, care să fie reformat în sensul unei cât mai largi reprezentări familiare și profesionale.

Religunea. — Instrucțiunea. — Convinse că toate relele economice și politice au de întâie cauză părăsirea ideii lui Dumnezeu, căruia popoarele și indivizii îi datoresc supunere, și socotind ca neîndestulătoare pentru formarea cetățenilor învățătura unei morale oficiale, lipsite de orice temei religios, femeile franceze pretind, ca un minimum, în numele dreptății stricte, pentru școalele confesionale libertate deplină, asigurată prin un regim de subvențiuni proporționate numărului elevilor, iar în școalele de stat dreptul, pentru ministrul de culte, de a da instrucțiunea religioasă, al cărei timp va trebui fixat în orarul școalei.

Ele cer în urmare:

Ca învățământul primar să fie obligator până la vârsta de 14 ani și ca comitete regionale să poată schimba acest obligament potrivit cu trebuințele locale.

Ca exercițiile fizice potrivite a dezvoltă sănătatea elevilor să formeze obiectul unui învățământ special.

Ca cursurile de ucenicie profesională și menaj să se țină în ultimii doi ani de școală și ca chiar în centrele urbane să se dea noțiuni de agricultură și creșterea vitelor.

Ca cursurile complementare de menaj, de puericultură și de igienă să se țină cu concurs și diplomă pe seama fetelor pentru diversele branșe ale gospodăriei casnice.

Ca să se organizeze cursuri de instrucțiune tehnică în fiecare profesiune sub conducerea consiliilor profesionale și a sindicatelor agricole pe seama tineretului dela al 14-lea până la al 18-lea an.

Ca să se revină, în interesul educației profesionale, la tradițiile creștine, care vegheau ca contractul de ucenicie să aibă în adevăr o valoare educativă și să garanteze ucenicului o însușire cât mai temeinică a măestriei sale.

Protecțiunea familiei. — Femeile franceze pretind:

Ca lupta împotriva alcoolului, împotriva prostituțiunii, a imoralității cârților și spectacolelor, împotriva insalubrității locuințelor să fie dusă energic mână în mână cu autoritățile publice și cu inițiativele private.

Ca orice propagandă malthusiană să înceteze, și orice măsuri, de natură a încuraja familiile numeroase, să se ia de urgență.

Ca femeile măritate să fie reținute exclusiv la căminul familiar, și munca casnică să fie protejată și încurajată.

Ca repaosul dominical să fie observat la toate profesiunile.

Ca să se organizeze casse speciale pentru asigurarea mamelor, pe baza reciprocității familiare și profesionale, cu scopul de-a asigura tuturor mamelor:

1, o imunitate de naștere, care să le îngăduie liniștea necesară înainte și după naștere;

2, o subvențiune care să-le ajute a-și hrăni și crește ele însele copiii.

Ca să se organizeze pretutindeni consultațiuni medicale pentru a lupta cu succes încontra mortalității infantile și să se redacteze cărți pentru combaterea tuberculozei și a boalelor lipicioase.

Ca legile care protejează pe copii și pe copile să se înmulțească.

Ca ori de câte ori un post, o măestrie, o funcțiune vor fi de o potrivă de accesibile bărbatului ca și femeii, plata să fie aceeași.

Ca să se modifice anume părți din dreptul nostru civil privitoare la familie din punctul de vedere al femeii căsătorite și al mamei de familie cu scopul de a proteja pe copii și a salva căminul familial.¹⁾

Ca să se organizeze societăți de asigurare speciale cu scopul de a da capilor de familii număroase un suprasalar familiar.

Ca să se întreprindă construcțiuni de case pentru lucrători cu grădini și posibilitate pentru locatari de a le cumpăra mai târziu.

Ziua de opt ore de lucru trebuind să îngăduie lucrătorilor delă orașe să locuiască afară în natură, municipali-

tățile vor fi îndatorate în acest scop să îmbunătățească și multiplice mijloacele de transport.

Ca transportul forțelor motrice să fie organizat pretutindeni, ca să se poată face cât mai număroase ateliere familiare.

Ca mijloacele de a ajunge la prietate privată prin muncă să fie ușurate.

Ca să se revizuească legile de succesiune cu desărcinarea micilor proprietăți de pământ, cu scopul de-a evita fărâmașarea lor și de a păstra moșia strămoșească.

Organizațiunea profesională. — Femeile franceze cer:

Să se organizeze sindicate de patroni și lucrători pentru toate profesiunile.

Să se permanentizeze legăturile dintre sindicatele patronilor și ale lucrătorilor ca, prin comisii mixte, să se formeze o adevărată societate corporativă a producătorilor și a muncitorilor cu scopul de a preveni relele provenite din liberalismul economic, grevele și de a garanta tuturora stabilitatea contractelor colective.

Să se creieze consilii profesionale regionale pentru o reprezentare profesională a națiunei.

Asemenea să se înființeze camerele de agricultură, ca reconstruirea națională, care are de bază producțiunea agricolă, să fie susținută și încurajată.

Să se întindă asigurările sociale, alimentate prin contribuțiunile patronilor, lucrătorilor și a statului, asupra tuturor riscurilor muncii: boală, înțetarea lucrărilor, invaliditate, moarte.

Funcționarea și reglementarea acestor asigurări să fie încredințate organismelor corporative și administrarea lor supusă controlului de stat cu scopul de a le întrebuița la construcțiuni

1) Să ne gândim, bună oară, la importanta chestiune juridică a cercetării paternității naturale, așa cum a fost înfățișată această chestiune și în revista noastră Nr. 4 a. c. pag. 530—531 în legătură cu conferența d-lui profesor D. Alexandrescu. — *Nota Red.*

Câteva date privitoare la cultura cehă. În fiecare rău zace și o părțică de bine. Din groaznicul cataclism al războiului mondial ne-am cunoscut mai bine două neamuri, cari nu ne cunoșteam în deajuns: noi și Cehii. Politica mioapă a statului medievial Austro-Ungaria a trimis — spre binele nostru — sutele de mii de cetățeni *proprii*, aparținători regimentelor românești și cehi, în regiuni unde nu erau connaționali, cetățeni de „buze streine“, și astfel cetățenii cu „buze streine“ s’au cunoscut mai bine și durerea *comună* a format fermentul alianței de astăzi. Chiar numai faptul că un stat își trimite de teama revoltei pe *propriii săi* cetățeni, pe reprezentanții a *milioane* de locuitori, a majorității țării, în regiuni unde nu se vorbește limba cetățenilor, ar fi deajuns ca să caracterizeze și să condamne conducerea unui stat — revolta sufletească, de care-i era teamă conducerii s’a îndeplinit și din revoltă a germinat o altă floare, aceasta frumoasă: floarea înțelegerii a două popoare oprite. Durerea e cimentul cel mai durabil între două neamuri, dar pe lângă durere, acum, când această durere a dispărut, avem nevoie, nu de surrogate, ci de alte legături, tot atât de puternice, pentru ca să dăinuiască și de aci înainte acea comunitate de sentimente, pe care am constatat-o în decursul războiului.

Care poate fi legătura mai solidă — dacă nu legătura culturală și economică? Dacă domnișoarele cehi coseau și dădeau soldaților români, în Boemia, steaguri românești — să se țeasă acum din partea noastră *alte* steaguri, steaguri culturale, cari să adeverească comunitatea noastră culturală.

Ministrul de externe Beneș declară în August 1920: „*Prietenia intimă* dintre noi este o necesitate, și nici chiar cuvân-

tul „*alianță*“ nu mă sperie.“ Profesorul *Jarnik*, abatele *Zavoral*, *Dr. Hertvig Jarnik* și atâția alții ne dau probe vii despre dragostea poporului ceh față de noi — e cât se poate de firesc să le răspundem cu aceeași monedă, aceasta nedevaltată în decursul războiului.

Cum am putea răspunde mai bine, decât cunoscându-i? Inceputurile s’au făcut, sub auspiciile cele mai bune. D-nii *Jarnik*, sen. și jun., ne-au cercetat și au ținut conferințe la noi; ministrul nostru de instrucție publică *P. P. Negulescu* a fost la o festivitate „sokolistă“ a Cehilor, în Praga, primit cât se poate de bine cu întreagă delegația română; ministrul de externe cehoslovac, dl. *Beneș*; a vizitat capitala noastră într’o misiune diplomatică. Pentru „târgul de mostre“, deschis zilele trecute, sperăm să se fi anunțat un număr mare de negustor români — la tehnica din Praga, după cât știm, urmează un număr frumos de studenți români.

Cehii sunt — de sigur — unul dintre cele mai înaintate popoare slave. Delegația românească la serbarea „sokolistă“ va fi avut ce vedea „Sokolismul“, societate „șoimilor“, a gimnastilor cehi, este o puternică instituție, nu numai sportivă, ci și culturală.

Mulțumită ei s’a putut trece cu atâtă ușurință peste zilele prime ale revoluției în Boemia, căci în locul armatei austro-ungare, au ieșit ca din pământ „sokolistii“, cari — disciplinați exemplar — au ținut ordinea. N’a curs nici o picătură de sânge — cel mai mic „sokolist“, un copilandru de 14—15 ani, ținea singur straje în fața „Casei germane“, a casinei de pe „Graben“ul din Praga, și ordinelor lui ascultau toate zecile de mii de oameni, cari treceau pe acolo, nu-i vorbă, vo-ciferând, luând firmele streine și dând jos urgisita pajură cu două capete, o

răsbunare destul de nobilă, după atâtea împilări îndurate.

După cum am putea învăța dela spiritul de organizare sokolistă, am putea imita și sacrificiile aduse de Cehi pentru scopuri culturale. Un exemplu elocvent, care vorbește cât zeci de volume:

Minunata clădire, „teatrul național” ceh, care se ridică pe un mal al râului Votava, a costat mai mult de 6 milioane de coroane, o sumă respectabilă înainte de răboiul mondial. În sală, de-asupra scenei, se află inscripția: „Națiunea, ei însă-și” și aceasta cu drept cuvânt, căci edificiul acesta s'a ridicat din cotizații publice, benevole. În 1881, când s'a inaugurat teatrul, un incident nefericit a adus cu sine ca întreg teatrul să ardă — câteva săptămâni după aceasta erăsuma adunată, ea să se ridice din nou templul cultural. Așa îți este dat aici să asculți minunatele opere musicale ale genialilor compozitori cehi: *Smetana* („Mi-reasa vândută”, — care ar fi bine să se dea și la noi, fiindcă a reputat succese meritate în Germania, Rusia, Ungaria, Italia și Belgia; pe scena teatrului din Praga a fost jucată de peste 600 de ori), *Dvorák*, *Eibich*, etc.

Una din cele mai însemnate instituții, căreia are a i-se mulțumi desvolarea spiritului național în Boemia habsburgă, a fost: Liga școlară „*Matice*”, care era contemplată ca contrapunct la „*Schulverein*”-urile germane. Grație acestei „*Matice*” ținuturile limitrofe ale Boemiei, unde elementul ceh era în minoritate, nu și-au pierdut populația cehă, căci cele 140 de școli (spese anuale ca. 800.000 cor.) țineau nestinsă în populație dragostea față de limba și cultura cehă. Cotizațiile benevole ale Cehilor acopereau din greu, întot-

deauna cheltuielile acestea în folosul întregului neam.

După cum „*Matice*”, a contribuit ca limba cehă să nu dispară, tot astfel o altă societate, societatea „*Sokol*”, a cimentat legăturile sociale, a desvoltat spiritul de solidaritate și a dat puțință tuturor, mic și mare, să se desvolte și trupește, conform devisei: „*mens sana in corpore sano*” — minte sănătoasă în corp sănătos. Uniunea gimnaștilor cehi „*Sokol*” numără împreună cu societățile de gimnaști afiliate aproape 50.000 de membri. Președintele Uniunii societăților gimnaștilor cehi este d-l *I. Scheiner*, care ne-a vizitat capitala țării noastre împreună cu ministrul de externe *Beneš*.

Se fac efortări acum și la noi, ca societățile sportive să se înjghebeze, ca să se țină în viitorul apropiat un congres sportiv. Credem că ar fi foarte potrivit ca să se trimită o delegație de câțiva oameni de inimă în Cehoslovacia, ca să studieze la fața locului întreagă organizația și să asiste la manifestările societăților sportive, ca să aibă ce raporta societăților noastre similare. La sate au fost „sokolisti” jandarmieria benevolă, care — pe timpul revoluției — au ținut ordinea și dacă în Cehoslovacia domnește ordinea și acum este a se mulțumi — în mare parte — „sokolistilor”.

Dar să trecem la instituțiile culturale. În privința bibliotecilor științifice și publice poate să se mândrească orașul Praga. Dacă localurile — ca acela al bibliotecii universitare și al bibliotecii orașului — lăsau de dorit înainte de răboi, aceasta e a se atribui edificiilor vechi — planuri pentru zidirea unor edificii nouă existau de pe atunci și se vor duce în îndeplinire, acum, după răboiul victorios. Este numai o chestiune de timp.

Universitatea „Carolo-Ferdinandea“ avea aproximativ 300.000 de vol., cu 1600 incunabule și aproape 4000 manuscrise, în *Clementinum*“. Școala sup. *politehnică* avea 31.800 vol. Bibl. muzeului „regatului Boemiei“ 236.000 vol., Bibl. muzeului *industrial* 50.000 vol., Bibl. „*Uniunii pentru încurajarea Industriei din țară*“ — 39.500 vol. Bibl. consiliului de *Agricultură* — 32.445 vol. Bibl. muzeului *artelor industriale* — 4.721 vol. Bibl. *orașului Praga* (istorie și jurisprudență) apr. 10.000 vol., 5000 manuscrise și mai mult de 30.000 de acte și documente oficiale.

Biblioteca *Premonstratensilor* din mănăstirea *Strahov* — 60.000 vol. și apr. 1000 manuscrise de o mare valoare artistică și istorică. Biblioteca *filantropului Nápsztek* 32.000 vol. Apoi bibl. *Kinsky* (46.500 vol. etc.; *Lobkowitz* (45.000 vol.); *Nostitz* (8000 vol.)

Datele acestea, ca și cele următoare, le iau din meritoasa lucrare în franțuzește a D-lui *Enric Hantich „Prague“*, ed. II, care a apărut înainte de război *) și care conține deci datele numai aproximative din ziua de astăzi, sporindu-se numărul la fiecare rubrică, de atâția ani de zile.

O latură culturală care — iarăși — va trebui studiată este organizația *societăților* de teatru de *diletanți*. Există sute de societăți, cari au editat o revistă de specialitate, cari au publicat anuare și cari au format chiagul vieții intelectuale la sate și orașe sub dominația streină.

În privința asociațiunilor și a cooperăției poate să țină *Praga* concurența cu multe din orașele mari europene. Înainte de război avea — pe

lângă o populație de $1\frac{1}{2}$ milion de locuitori — aproape 2000 de societăți, se venea deci o societate la 250 persoane. Societățile se împărțeau precum urmează:

Societăți științifice și civilizatoare	667
Societăți de ajutorare	334
Societăți filantropice	192
Bisericești	30
Societăți economice	270
Societăți politice, artistice, sportive și de gimnastică	355

Între societățile științifice este „*Academia de științe, de litere și de artă*“, fondată în 1890 la inițiativa mecenațului ceh *Hlávka*. Are 145 de membrii, între cari 42 streini. Academia este împărțită în 4 clase: I. clasa științelor filosofice, politice, juridice, sociale, istorice și arheologice; II. clasa științelor matematice, naturale și de medicină; III. clasa științelor filologice; IV. clasa artelor: literatura frumoasă, beleartele și muzica. Biblioteca academiei avea 7322 vol. Publicațiile academiei sunt „*Vestník*“ (Oficialul); „*Rozpravy*“ (Comunicările) și *Buletinul internațional*.

Societate savantă este fosta „*Societate regală a științelor*“, fondată în 1769 și reorganizată în 1784, acum — de sigur — trecută în totul în mâni cehe. Mai înainte eră bilingvă și publică lucrări științifice, organizează cursuri și conferințe și distribuia burse.

Societatea muzeului ceh a fost fondată 1822, căreia îi este afiliată societatea „*Malice ceska*“ (mama cehă), o societate creiată cu scopul de a răspândi cartea cehă în masele largi ale poporului.

Între societățile culturale cehe sunt cele mai însemnate:

Soc. *Svatobor*, care favorizează dezvoltarea literaturii prin premii anuale. Dă pensii literaților săraci.

Poeții și scriitorii cehi sunt împăr-

*) Prefațiată de istoricul cu reputație *Ernest Denis*, cu ilustrații numeroase, poate aduce servicii cercuitorilor noastre. — Se află în Praga la libr. editor: F. Topic, Str. Ferdinandova.

țiți în două societăți literare, în cercul *Kruh* și în cercul *Máj*. Cercul *Máj* își are organul propriu de publicitate („*Máj*“ — luna Mai) și se îngrijește de răspândirea capodoperelor streine în traduceri bune în masele publicului ceh.

Între societățile artistice sunt remarcabile: „*Societatea amicilor artelor*“ fondată 1796; „*Societatea bele-artelor*“, fondată în 1849 — care organizează expoziții anuale, cumpără și oferă ca premii pentru tombolă obiecte de artă, reproduce în litografii cele mai remarcabile opere ale artiștilor cehi și streini; „*Societatea artiștilor*“ („*Umelecka Beseda*“), fondată în 1864, care are aceeași activitate ca cea anterioară, organizează expoziții în preajma Crăciunului și redactează două reviste: „*Dilo*“ (Opera) și „*Hudebni Revue*“ (Revista muzicală).

Societatea „*Manés*“, după numele pictorului ceh M., a fost fondată în 1888. Organizează expoziții de pictură foarte reușite și ține conferențe despre artă, cu conferențiarilor francezi și cehi, redactând totodată și un organ bimensual ilustrat: „*Volné Smery*“ (Tendințele libere).

Societăți muzicale de seamă sunt: „*Societatea de muzică de cameră*“; „*Philharmonia*“ din Praga; Societatea corala „*Hlahol*“, fond. în 1860.

Dragostea de muzică a poporului ceh este cunoscută în lumea întreagă. *Conservatorul de muzică* din Praga s'a înființat în 1810. Am avut și noi elevi la acest institut cu reputație mondială, unde au fost ca profesori un *Kubelik* și *Kocian*, cunoscuți în capitalele Europei ca maiestrii. Tot acolo e ca profesor *Sevcik*, care, ca șef al „conservatorului *Sevcik*“ a cutureierat Europa.

Frații *Ondricek*, „*cuatorul ceh*“ (*Hoffmann*, *Suk*, *Nedbal* și *Vihan*) au dat concerte și în sala Ateneului din București, iar „*Societatea corală* a insti-

tutorilor cehi din Moravia“ a câștigat unul din primele premii la un concurs coral din Paris — concertând cu deosebit succes în Londra, Paris, Lipsca, Berlin, Geneva etc.

Universitatea cehă — fondată în 1348 de Carol al IV-lea! — avea în a. 1906/7:

la facult. de litere 83 prof. și 1558 stud.

„ „ drept 26 „ „ 1799 „

„ „ teolog. 11 „ „ 118 „

„ „ medic. 59 „ „ 550 „

cu totul 179 prof. și 4025 stud.

Școala *politehnică* cehă există din 1868, în 1906/7 avea 2470 stud. și 77 prof. și docenți

„*Alliance française*“ a dezvoltat din 1885 începând o activitate foarte intensivă în Praga, organizând — iarna — conferențe și serate, distribuind cărți și burse de călătorie pentru Franța. Biblioteca ei avea 2500 vol. — număr ce se va fi urcat acum considerabil.

În privința financiară, economică sperăm să se găsească unul din Cehii ca tragere de inimă față de noi — ca să ne raporteze mai detaliat — aici amintim numai că cu „*Zivnostenska Banka*“ (Banca creditului industrial) am avut relații strânse și înainte de război, noi, cei din Ardeal. Este una din cele mai de seamă stabilimente financiare din Ceho-Slovacia.

* * *

Gustave Le Bon, vorbind despre o „pace durabilă“ după războiul mondial, între factorii „mai serioși“ amintește „*interdependența*“ crescândă, industrială și comercială, a popoarelor, adică: „Popoarele au văzut că au nevoie unul de altul, pentru ca să trăiască și chiar și pentru ca să se combată“, iar mai apoi: „Popoarele au interes să se asocieze, în loc de a se combate.“

„Interdependența“ *culturală*, ca să vorbim în terminologia lui Gustave Le Bon, să nu ne poată apropia de o țară și un popor cu atâtea calități?

Chiar dacă n'ar fi această „interdependență“ *culturală*, ne-ar lega deo-
laltă acea „comunitate economică uni-

versală“, de care a vorbit — vai! — cu atâta elan *Léon Bourgeois*, la „școala de științe politice“ (1908) și, de atâtea ori, la congresele de pace înainte de războiul mondial... E vorba să se accentueze aceasta comunitate cu atât mai mult *acum*. I. M.

Cărți românești.

Ioan Petrovici, Amintiri universitare. Alcalay & Co. Format 8°, pag. 132. Prețul 8 lei.

Literatura noastră e destul de săracă în memorii. Să ne gândim numai cât de puține sunt însemnările și amintirile noastre despre întâmplări ca cele din 1848, despre societăți, cu influență deosebită asupra vieții noastre publice, ca „Junimea“ dela Iași și mai târziu la București, „Asociația“ noastră, „Liga Culturală“ etc. Le poți număra pe degete. Volumul d-lui profesor dela universitatea din Iași, I. Petrovici e, deci, cât se poate de bine venit.

În acest volum își povestește d-l profesor amintirile din timpul studiilor sale universitare, acum sunt 20 de ani, cu o sobrietate, precisiune și seninătate demne de un filosof.

Când s'a înscris la universitate în toamna anului 1899, zeul, care domină atunci toate spiritele, eră *Titu Maiorescu*. După socoteala astronomilor, în toamna aceea, la 1 Noemvrie, pământul avea să piară, isbit de o cometă. Ce nenorociți se simțiau studenții, cari atunci au intrat mai întâi la universitate, că vor muri, fără ca să-l fi ascultat macar odată pe Maiorescu. Unii dintre ei se și gândiau serios să-l roage să-și înceapă cursul mai de vreme, de pildă la 31 Octomvrie. Din fericire însă cataclismul teluric profețit nu s'a întâmplat și astfel în 3 Noemvrie, anul numit, la orele 5 p. m. autorul nostru împreună

cu numeroși colegi au putut să-l audă vorbind pentru întâia dată. La cursurile de filosofie ale lui Maiorescu venia lume foarte multă. Unii se strângeau în sala de curs de pe la 2^{1/2}, deși lecția eră anunțată pe orele 5. Când și-a făcut profesorul apariția, sala eră literalmente ticsită, așa încât abia i-a mai rămas o cărăruie pe care să înainteze spre catedră. Și acum să dăm cuvântul autorului pentru a ne putea face o idee mai clară despre impresiunea ce o produceau lecțiile universitare ale lui Maiorescu în sufletele ascultătorilor: „Un cap alb se ivește printre capetele tinere care n'aveau loc nici pentru a-se închină. Incet, luptându-se cu valul și pășind cu băgare de seamă, bătrânul profesor ajunge maiestros la catedră, își rotește în mână o privire mulțumită, se proptește în mână, își apleacă puțin trupu înaintea și ceva capul pe spate și rostește, potolind cu totul ultimele fâșiituri întârziate, vorba: Domnilor!

Ii auzeam în fine glasul despre care mi-se spusese atâtea și cetisem atât!

Lecțiunea a durat până la șase jumătate într-o sfînțenie de biserică. N'aveai înainte un profesor care explică, ci mai mult un preot care oficiază. Nu eră numai mintea care cuiegea ideile, eră tot sufletul care, prins în mreje nevăzute, se simțea tot mai aproape de albastrul cerului. Eră un fel de călătorie ușoară spre ținuturi transcendente, în scăpărări de facke și cântece de

harpă. Mai ales de pe la a doua jumătate a lecțiunei glasul magistrului devenise atâta de muzical, încât parcă îți venea să-ți clatini capul ca în tactul unei melodii... Și totuși, nici o urmă de cea ce s'ar putea numi o afectare sau o declamațiune. Am ieșit fermecat. Pe lângă calitățile de formă desăvârșită autorul apreciază meritul lui Titu Maiorescu de a fi întreținut la ascultătorii săi două lucruri: *simțimântul importanței chestiilor și pasiunea marilor probleme.*

Când a ieșit autorul dela universitate, din zi în zi se impunea mai mult alt zeu, mai tânăr, mai impetuos, mai multilateral, un puternic orator de »forum« și de masse, d-l *Nicolae Iorga*, reprezentantul unei epoce nouă de entuziasm creator, în opoziție cu epoca de prudență și circumspecțiune care caracteriză generația mai veche a lui T. Maiorescu. D-l N. Iorga, spune autorul, e tot ce poate fi mai deosebit de felul maiorescian, ca expunere, ca ținută, ca tot, în fine. Dar să dăm iarăș cuvântul autorului: »Mai întâiu un oîm care n'are timp de pierdut, intră precipitat pe ușă și începe să vorbească mai înainte de a se așeza bine în scaun. Năvală abundentă de cuvinte, fraze care se desfășurau în voie, fără preocupări de efect și fără o strunire prea atentă. Lipsă aproape totală de gesturi. Subiectul lecțiunei eră — după cât îmi aduc aminte — ceva despre politica colonială. A fost o prelegere »plină«. Nu fascinată, dar cătuși de puțin plicticoasă. La un moment dat o vorbă fericită de spirit a deslănțuit râsetele tuturor. A fost o glumă de măestru, lucru cu care nu prea te întâlneai la cursurile lui Maiorescu, unde încercările de glumă erau, dereglă, partea cea mai puțin artistică și mai nereușită.« La aceasta se

mai adăogeă faptul că pe când Maiorescu a rămas staționar, atingându-și curând perfecțiunea, tânărul Iorga evoluă din an în an mai frumos, mai impunător. În deosebi au rămas neuitate cursurile d-sale de istoria literaturii contemporane, uimind lumea cu »atâta știință la un nespecialist«. Dar iată și aici cuvintele autorului: »Totul eră îmbrăcat într'un vestmânt scilpitor de caracterizări lapidare, icoane neașteptate, biciuiri usturătoare. Și de peste tot se desfăcea un suflu de primăvară, o senzație de proaspăt, un cântec de viață intensă. Simțiam totodată ceva care deranjează domnia maioresciană, ca acea lumină a zorilor de ziuă care turbură, în saloane, candelabruul cel mai strălucitor.« Avea toată dreptatea autorul să încheie: »Maiorescu putea să rămână maestrul; Iorga eră un fenomen.«

După aceștia doi, autorul mai proiectează și figurile celorlalți profesori universitari (*C. Dumitrescu-Iași, P. P. Negulescu, S. Mehedinți, Mihail Dragomirescu, C. Rădulescu-Motru, I. Bogdan, D. Onciul, O. Densusianu, Pompiliu Eliade și Ghiță Mârzescu*), după cum și-i amintește din contactul mai scurt sau mai îndelungat ce l-a avut cu ei. Nu pot controla, dacă toate informațiunile și amintirile autorului sunt autentice sau nu, dar constat că el ține să fie obiectiv și cinstit. Arată și cursurile, nu numai calitățile oamenilor, ba pe profesorul de drept roman care traducea la curs pe Demangeat, Crătunescu îl imortalizează de a dreptul prin panegiricul clasic ce l-a ținut la moartea lui Gh. Mârzescu, ca într'unul din nenitatile momente de I. L. Caragiale. Trebuie recunoscut asemenea, că autorul nu cearcă nicăiri să-și pună în evidență nemerităta propria personalitate.

Pe lângă amintirile despre profesori, nu sunt uitați »în jurul catedrelor« nici foștii colegi de studii, dintre cari atâția au ațtăzi rol conducător în societatea noastră: C. Antoniadă, Al. I. Lapădatu, Petre V. Haneș, Fl. Ștefănescu-Goangă, P. Cerna, V. Pârvan, H. Frollo, C. Moldovanu, O. Trafali ș. a. Iar la urmă se adaug câteva pagini despre zilele neuitate dela începutul lui Iulie 1904, când s'au împlinit 400 de ani dela moartea lui Ștefan cel Mare. Puține pagini s'au scris în literatura noastră despre Bucovina care să aibă farmecul și puterea de emoțiune a celor scrise aici de d-l profesor I. Petrovici. Dacă regreti ceva, e că această carte de amintiri pe care o citești dintr'o suflare, e atât de scurtă. Pentru ce s'a mărginit autorul la atâta? Pentru ce n'a cuprins mai mult în cadrul amintirilor sale? În deosebi viața colegilor de studii din »jurul catedrelor« cred că ar mai fi putut inspira multe pagini încântătoare. Să sperăm însă că autorul va urmă în curând firul amintirilor sale în alte volume similare. Iar până atunci toți cari au pretenția de a cunoaște cultura noastră românească în aspectele ei cele mai înalte, trebuie să citească și să răspândească în cercuri cât mai largi această lucrare.

Unul din recenzenții d-lui Petrovici cari cred, poate, că dacă nu repropoază ceva nu sunt destul de inteligenți, — ca de alte critici răutăcioase și neîntemciate nici să nu vorbim — a afirmat, fără să dovedească, că stilul D-Sale e »simplu« și »uneori chiar neîngrijit«. Simplu? Da. Dar neîngrijit? Se poate? Probele ce-am adus mai înainte credem că dovedesc în deajuns contrarul. În legătură cu simplitatea să nu se uite, că și lumina zilei încă pare simplă, dar razele

ei ascund în sine toată policromia curcubeelor.

I. G.

A. Cotruș, *Neguri albe*. Alba-Iulia 1920. Tipografia Schäser. Prețul 10 lei.

D-l Cotruș e unul din tinerii noștri poeți, asupra căruia păreri sunt foarte împărțite. Unii îl admiră, alții îl hulesc. Unii sublimiază calitățile de energie; îndrăzneală și originalitate ale versurilor lui, alții evidențiază cusururile lor: bizareria, ciudățenia, tonul fals și afectat, lipsă de formă etc.

Eu cred că sunt greșiți și unii și alții. Poetul e și una și alta. Are și calități, dar și cusururi. Adevărul e la mijloc. In medio veritas.

Va fi contribuit la desorientarea aceasta și forma dezordonată a versurilor lui. D-l Cotruș nu scrie nici în versuri libere, ca d-l Lucian Blaga, bunăoară, nici în versurile tradiționale cu rime și ritm regulat. A păstrat în cele mai multe cazuri rima, uneori și ritmul, dar rimele sale sunt foarte resfirate sau foarte adunate — nu vezi nici o noimă în ordonarea lor. O formă, cu un cuvânt, sui generis.

Mai bine probează lucrul acesta volumul de versuri din fruntea acestor sîre, care e; incontestabil, cel mai bun ce ni l-a dat poetul până acum. E superior volumului cernit »Sărbătoarea Morții«, tipărit la Arad în 1915, și chiar poemei »România«, apărute nu de mult la Brașov. E un mănunchiu de mărturisiri intime, care ne înfățișează mai de aproape sufletul poetului.

Ei bine, cum e acest suflet? E un suflet de rapsod svăpăiat, exaltat, frământat de doruri titanice de-a privi și de-a înfățișa toate lucrurile altfel, într'o formă nouă și neobișnuită, care să-i înveșnicească numele, un revoluționar. O și spune el de mai multe ori:

»Căci m'am născut cu dorul de lucruri uriașe«, zice în poezia No. 34 — poeziile acestea n'au titlu, ci număr — iar în No. 1 cetim.

»Splinitic eu
In goană trec,
Ducând sub haina arzătoare-a cărnii mele,
Inăbușite fulgere rebele
Și nevăzute străluciri de curcubee!...«

De aceea să nu ne surprindă îndrăzneala și cruzimea poetului. El ar voi să aibă dintr'odată iarba fiarelor din povești, care deschide orice lacăt și-l lasă să intre în ori-ce încăpere din lume, fie cât de ascunsă. De aceea își asumă, în închipuirea sa, puteri ce depășesc limita. Astfel odată se închipue că e un tigru, care cu dinții lui puternici ar putea sfâșia trunchiul nepieritor al vieței, răpindu-i taina cea mare: sâmburele, enigma ei. Altă dată i-se pare că e un miner năprasnic, chemat să dărâme cu târnăcopul său munții grozavi ce-i stau în cale, pentru a afla piatra înțelepciunii. Uneori mineurul se coboară în sine însuș, dar, în loc de aur și pietre scumpe, nu găsește

.... »prin bezna sângerie, grea,
Decât un cap de mort cu masca mea...«

(Vorba ceea: ce-ți duci, îți aduci; și ai ce singur îți dai),

Intr'alt loc poetul se plânge (No. 38) că plecând prin »a codrilor desime« n'a aflat ce-a căutat: »Fazanii aurii« ai închipuirii sale și exclamă desperat: »Viață!« »Viață!«

Alteori, cuprins de-un nebun, sălbatic jind«, sau de cine știe ce nostalgii nebănuite, ar dori să soarbă dintr'o înghițitură »depărtarea«, amanta vagabondă ce-l înșală, amanta lui sublimă, — ori adăstând ca »un întârziat« pe-un țărm de mare, i se pare

că pe fiecare clipă care moare, își »macină pământul sub picioare...«

Nerăbdător de-a ieși mai curând la larg, în natură, departe de »cetățile mișele«, cu »prafuri groase, reți« de »muzee« și »biblioteci«, poetul ia drumul cel mai scurt, ce duce:

»Peste închise, îngrijite și vechi grădini
Cu statui îmbătrânite și frumoase...
Rup garduri,
Calc prin straturi și pe flori,
Arunc cu pietre'n pomi, de par' c-aș fi la mine acasă
Și trec —
Că vor cărți, c'or blestemă atâția 'n urma mea —
Ce-mi pasă!...«

Mai lipsit de orice considerații nici că se poate. Adevărată fire de supraom Nietzscheian. Pentru himerele sale individuale e gata să sfarme tot, să sacrifice tot.

Ai cugetă, poate, ca amorul să-l mai potolească și să-l țină în lumea mai apropiată de noi a realităților. Dar nu! Femeia lui Cotruș e, neapărat, »svăpăiată« (Nr. 21), stă tolănită leneș pe sofă, citind într-o verandă »Pescarul de Islanda«. Ochii ei mint, se închid și se deschid »ca două libelule de iacint«. »Pantofiorii« ei de catifea »par două fine scoice de argint«, pescuite 'n mări de voluptăți ce mint. »Totul minte. Poetul însuș apostatează dela »adevăr« și se cunună, într'un moment de slăbiciune, dar credem că nu pentru timp îndelungat, cu »Minciuna.«

De aceea și pornirea poetului asupra idolului femeie e cât se poate de sălbatică și necruțătoare. Sub îmbrățișările lui sinii-i calzi palpită speșii, »ca doi rotunzi și fineri colibri«, »surprinși de-o mână aspră, grea, în

primăvara dulce a cuiburilor lor», iar
fantazia ei »aprinsă de viziuni«, orele
ei »posace« și voluptatea ei, »ce toa-
leta-și face« îl țin »într'un delir de
casă de nebuni«...

De astfel de viziuni, firește, trebuie
să se îngrozească dela o vreme și
poetul, și atunci

»Ca un strigoi,
Eu mă reped cu spaimă înapoi
Și mă topest în negurile grele,
Fulgerat de ochii cruzi de vasilisc
De 'ngrozitorii ochi ai arătărei mele«...

(No. 31).

Disgustat de tot ce-i pământesc, ar
dori atunci să fie ușor ca un fulg;
inima lui, lipsită de patime și ispite,
ar dori să sboare, purtată pe aripi de
vânt, dar constată, cu durere, că ea e
»poamă coaptă, poamă grea« și ori-
cât se »pintește »spre culmile ce'n
neguri se înglugă«, tot rămâne pă-
mântului »slugă«, dându-și trupul hrană
mormântului.

Singur visul poetului e mai senin,
mai eteric, plutește mai sus. Când
însă cearcă să-l realizeze, când îl în-
cinge cu »limbile de foc ale gândirii«,
el se topește ca mîncinoasa candoare
a zăpezii, prefăcându-se în mocirlă
sub picioarele mulțimei necruțătoare.

Și totuș numai visul poate da ilu-
zia fericirii. Văzându-se sub ploaia
albă de flori de pruni, poetul își re-
amintește copilăria înflorită, fericită,
nevinovată. După atâtea orori desvă-

lite de o fantasmă svăpăiată, își cad
bine aceste versuri pline de gingășie:

»Cad întruna florile de pruni,
Se risipesc în preajma mea ca o comoară
Mă văd copil,
Cu ochi duiosi, adânci și buni,
Cum le priviam căzând așa odinioară.«

Când sufletul poetului se va îm-
bogăți cu mai multe viziuni senine de
acestea, când va fi mai »multitudinar«,
ca să întrebuițăm un termen propriu
poetului, când nu va stă aiurit, ca un
năuc, auzind cum »răsună clopotele«,
ci va avea »dumineci« și praznice, ca
toți credincioșii, când va avea un
templu al credinței, în care să intre
cu evlavie și devotament, atunci și
numai atunci va înțelege ceva mai bine
enigma vieții, pe care acum abia o
întrezărește (No. 29):

»O, a trăi, a trăi!...
Risipindu-te cu dărnicie, zi de zi!...
O, a străbate ne'mblânzit, biruitor,
Ca un năprasnic colonizator,
Pe trenurile și pe navele voinței tale,
Prin văi, prin munți, pe mările fatale,
Pentru a clădi,
Surizător, senin, în bine și în rău,
Clădiri să'nfrunte vremuri și urgi,
Clădiri,
Pentru risipitorii fii ai sufletului tău!...
O, a trăi, a trăi! —
Șia-te nălță, și a-te învinge, zi de zi!...«

Dorim tânărului nostru poet viață
bogată și spornică în sensul acesta.

Verax.

Observare. Mai multe cronici și însemnări, obișnuite în alți numeri, de astă
dată am fost nevoiți să le omitem.

Dela Asociațiune.

A. S. R. Principele moștenitor către Asociațiune. Trimițând d-l Andreiu Bârseanu, președintele Asociațiunei, o telegramă de felicitare A. S. R. *Principelui nostru moștenitor, Carol*, cu prilejul întoarcerii sale norocoase din călătoria întreprinsă în streinătate, A. S. R. a răspuns cu următoarele: București, Palatul regal A. S. R. Principele moștenitor adânc mișcat de cuvintele călduroase ce i-ați adresat, cu ocazia întoarcerii sale în țară, m'a însărcinat a vă transmite viile sale mulțumiri. Din înalt ordin Lt. Colonel Condeescu.

Despărțămintele Asociațiunei. Și-au convocat adunările cercuale pentru ziua de 1 Decembrie a. c. în cadrele unor serbări naționale înălțătoare despărțămintele: *Satu mare* și *Năsăud*. Și-a mai ținut adunarea generală despărțământul *Sălciua și Nocih*.

Biblioteca Centrală s'a sporit în cursul lunei Noemvrie cu 28 de volume, precum și cu diferite reviste și ziare din țară și streinătate. A fost cercetată de 150 de persoane care au consultat, parte în cabinetul de lectură, parte acasă, 240 de opere.

Biblioteci regionale au cerut despărțământul *Sighet*, *Nocih* și *Năsăud*. Bibliotecile cerute se vor și trimite prin curieri ocazionali.

Biblioteci populare, în cadrele despărțământului *Nocih*, s'au înființat în comunele: *Bendorf*, *Nocih*, *Săcădate* și *Glâmboca*. Se mai înființează acum alte 13 biblioteci în tot atâtea comune. A mai cerut despărțământul *Năsăud* 20 de biblioteci populare, care

se vor și trimite la timpul său prin curier ocazional.

Muzeul Central s'a sporit în luna Noemvrie cu 10 obiecte aparținătoare diferitelor secții și a fost vizitat de 94 persoane. Dintre vizitatorii mai distinși remarcăm pe d-l *R. W. Seton Watson*, cunoscutul scriitor englez și mare prieten al nostru *Scotus Viator*, căruia i s'a dat și diploma de membru onorar.

Muzee regionale. Se fac pregătiri pentru înființarea unui muzeu regional în *Sighetul Maramureșului*, având să se inaugureze cu prilejul adunării generale viitoare ce se va ține acolo.

Casa Națională Centrală. Au aderat, ca membrii fondatori ai casei naționale, domnii: *Teodor Doboiu* și *Vasile Hoza*, amândoi comercianți în Sibiu.

Case naționale regionale și sătești. S'au luat dispoziții pentru evacuarea casei naționale din *Sighet*. În comuna *Finiș*, despărțământul *Beiuș*, s'a început o colecție frumoasă pentru înființarea unei case naționale sătești.

Membrii noi. S'au înscris de membrii fondatori ai Asociațiunei cu câte 400 Lei: *liceul de fete Regina Maria din Cluj*, *Dr. Zenovie Ghița* avocat în Sibiu și *Dr. Bogdan* medic în Viena. Membrii pe viață à 200 Lei: *Nicolae Bogdan*, director de liceu, Cluj; *Dr. Octavian Costea*, șef de serviciu la Ocrotirile Sociale, Cluj; *Ștefan Boeriu*, fost șef de alimentație, Sibiu; *Scoala medie „Principele Carol”* din Săn-Nicolau și *Gheorghe Nedoviceanu*, directorul Băncii de scont, Sibiu. Membrii activi à 10 Lei: 60 de persoane.

Conferențele Asociațiunei. Pentru organizarea conferențelor ce se țin în cadrele Asociațiunei, cu începere din 1 Decembrie a. c. și până la sfârșitul lui Aprilie anul următor, am împărțit întreg teritoriul Daciei superioare în următoarele centre: Sibiiu, Blaj, Brașov, Cluj, Timișoara, Târgu-Mureș, Deva, Oradea mare, Ibașfalău, Turda, Caransebeș, Satu mare, Năsăud, Beiuș, Arad, Boroșinău, Oravița, Baia mare, Șimleul-Silvaniei și Sighetul-Maramureșului. Pentru înlesnirea schimbului de idei, atât de necesar unificării noastre sufletești desăvârșite, am invitat un mare număr de conferențieri să binevoască a țineă în toate aceste centre și în altele din jurul lor câte una sau mai multe conferințe. Până acum au anunțat conferințe, în cadrele Asociațiunei, următorii domni: *Ion Agârbiceanu*, membru în comitetul central, directorul ziarului „Patria” în centrele: Mediaș, despre „Desrobitorii noștri”, în Miercurea, județul Sibiiu, despre „Intelctuali și țărani”, și în Sebeșul săsesc „Conștiința națională în noul nostru stat”; d-l general *Dr. N. Vicol* în Sibiiu, Săliște, Deva, Brașov și Cluj despre frumusețile Basarabiei, conferință cu proiecțiuni de schiopticon; d-l *I. Manolescu* în Lipova, Arad și Oravița despre: „Ce se face și ce spune la șezătorile caseilor naționale din vechiul regat”; d-l *Al. I. Lapedatu*, prof. univ., Cluj, va țineă câte o conferință în Turda, Blaj și Alba-Julia; d-l *G. Bogdan-Duică*, profesor univ. Cluj, una în Beiuș; d-l *S. Mehedinți* în Ibașfalău, Blaj și Orăștie; d-l *I. U. Soricu*, profesor câte o conferință în Sibiiu, Săliște, Făgăraș și Cluj; d-l *Victor Păcală*, profesor câte una în Arad, Sighișoara, Miercurea, Gherla și Oradea mare; d-l *Al. P. Arbore*, prof. câte una în Sibiiu,

Săliște, Sebeș, despre însemnătatea și necesitatea culturii naționale; d-l *Ioan Georgescu*, secret. literar al Asociațiunei în Sighet, Baia mare, Satu mare, Carajiu mare, Vișău, Slatina, Seini, Șomcuta mare, Arad. — După primirea răspunsului dorit dela toți conferențierii noștri, vom comunica domnilor directori ai despărțămintelor data ținerii conferențelor și subiectele lor. — În cercul Sibiiu s'au organizat conferințele în modul următor: La 1 Decembrie, aniversarea a doua a unirei cu țara-mamă, cu acest program: 1. „Imnul regal” executat de corul mixt al reuniunei române de muzică; 2. „Secretul Reginei”, uvertură de Ambroise Thomas, executată de orchestra Reg. 10 Putna; 3. Discurs ocazional, rostit de Andreiu Bârseanu, președintele Asociațiunei; 4. a) „Ave Maria” de Giacomo Arcadelt, b) Zapada de N. Popovici, executate de corul mixt al aceleiaș reuniuni; 5. „Doina” de G. Coșbuc, recitare de V. Didicescu, cu acompaniamentul de fluier al d-lui profesor Topolog; 6. „Melodii din Ardeal”, fantazie națională de V. Suciu, executată de orchestra Reg. 10 Putna; 7. „Poemul Unirii”, piesă dramatică într'un act de Z. Bârsan, reprezentată de o societate de diletanți, sub conducerea d-lui N. Băilă. Persoanele care au rolat cu multă dibăcie în acest poem — de aceea li se aduc calde mulțumiri din partea Asociației și la acest loc — sunt: România: d-na *Aurelia Pop n. Florina, Săliște*; Dorobanțul: d-l *I. Predescu*, cl. VIII lic.; Basarabia: d-ra *Felicia Anușca*; Bucovina: d-ra *Mărioara Halalai*; Transilvania: d-ra *Lița Jourca*; Macedonia: d-ra *Nora Țintea*. 8. „Deșteaptă-te Române”, exec. de orchestra militară. În aceeași zi a ținut o prelegere populară la Viștea de jos despre însemnătatea zilei d-l *Silviu Țeposu*, profesor de liceu, Sibiiu.

Duminecă, la 5 Decembrie în Sibiu va ține d-l Dr. G. Preda prima conferință din seria „Psihologia politicei mondiale” cu subiectul: „O boală socială contemporană: Anarhia mentală”. Tot atunci va desvoldă o conferință în Săliște d-l I. U. Soricu, profesor.

În 12 Decembrie e comemorarea mitropolitului A. Șaguna. Alți conferențieri vor merge în comunele Cristian, Orlat și Gurariului.

În 19 Dec. vorbește d-l Lt. Colonel Mihail P. Grigoriu, directorul de studii al școlii militare din loc despre: „O instituție militară de cultură”. Alți conferențieri vor ieși în satele Cisnădie și Sadu.

În 26 Dec. în Sibiu d-l I. Georgescu. Alți conferențieri se duc în comunele Bungard și Mohu.

Conferențele dela Sibiu sunt împreunate cu cântări, recitări și muzică instrumentală.

Programul conferențelor din ianuarie se va publica la timpul său.

*

Loteria Asociațiunei. »Asociațiunea« noastră a cerut guvernului încuviințarea unei loterii, din a cărei venituri, după acoperirea cheltuielilor de emisiune și a premiilor obișnuite, s'ar încerca realizarea problemelor culturale ce ne-am asumat. Și anume: I. ridicarea de monumente artistice eroilor și faptelor mari din trecutul românesc, cum ar fi: o capelă pe câmpia Turzii, în locul unde a fost ucis Mihai Viteazul; o statuie lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia; o statuie lui Avram Iancu în Cluj, unde s'a șteptat sufletul său românesc în anii de studii pentru opera ce -avea să o îndeplinească mai târziu; o copie a columnei lui Traian din Roma în parcul Asociațiunei din Sibiu; o statuie lui Horia, Cloșca și Crișan la Alba-Iulia, locul martiriului lor; monumente comemo-

rativ la: Șelimbăr, Mesteacăn, Fântânele; Abrud, locuri atât de glorioase pentru trecutul nostru; transformarea câmpului libertății din Blaj într'o grădină, demnă de evenimentele mari ce se leagă de acest loc istoric, împodobită cu busturile conducătorilor noștri de pe vremuri; prefacerea casei lui Avram Iancu într'un muzeu al anilor 1848—49; și îngrijirea amfiteatrului și antichităților dela Grădiște. II. Ridicarea de case naționale, biblioteci și muzee regionale în centrele Cluj, Orade, Sibghet, Târgu-Mureș, Arad, Deva, Sighișoara, Sătmăr, Abrud, Lugoj, Turda, Dej, Beiuș, Năsăud, Brașov, Bistrița, Reghin, Aiud, Sântmărtin, Făgăraș, Caransebeș, Mureș-Luduș, Boroșeș, Brad, Lăpuș, Baia-mare, Șimleul-Silvaniei, Tulgheș, Alba-Iulia, Blaj, Bran și Jibău. III. Complectarea bibliotecelor populare în așa fel, încât nici o comună românească să nu rămână fără de bibliotecă. IV. Dotarea fondurilor pentru păstrarea și întregirea acestor lucrări în viitor. V. Intregirea casei naționale centrale și creiarea unei galerii de busturi și portrete ale bărbaiilor celebri în muzeul nostru central.

Sperăm că, fiind vorba de lucruri atât de mari și de frumoase, guvernul va încuviința de data aceasta loteria în forma cea nouă, în care s'a înaintat, iar publicul nostru va da, la timpul său, tot sprijinul necesar acestei acțiuni de interes național primordial.

*

Pentru „Gazeta Transilvaniei”. Confratele dela Brașov crede (Nr. 251 din 30 Noembrie a. c.), că am fi săvârșit »eroi literare«, uitând din Nr. 10 al revistei, închinat morților noștri din timpul războiului mondial, pe St. O. Iosif, II. Chendi și D. Anghel. — Nu i-am uitat, ci, precum am notat

deja, ne-am limitat exclusiv la comemorarea morților din timpul războiului mondial (începând din August 1914 și până în timpul din urmă), fiindcă acești morți au fost mai nedreptățiți, în urma împrejurărilor vitrege prin care am trecut. Procedând în felul acesta n'am făcut altceva decât am executat hotărîrea ședinței plenare a secțiilor științifice-literare adusă în 1 August a. c. (Vezi »Transilvania« Nr. 5—9, pag. 643). Iosif, Anghel, Chendi — lista s'ar putea întregi și cu alte nume scumpe tuturor Românilor: P. Cerna, A. Vlaicu, Pompiliu Eliade, Emil Gârleanu, Nerva Hodoș ș. a. — au dispărut înainte de

această dată și în amintirea lor s'au scris multe lucruri frumoase, închinându-li-se și atâția Nr-i speciali. Numai față de cei dispăruți în timpul războiului a fost recunoștința publică mai avară. — Aducând acestea la cunoștința confratelui dela Brașov, credem că va înțelege că comemorările noastre, și așa mai modeste și cumulative cum sunt, în vremurile acestea de materialism sălbatic nu sunt »erori literare« de natură a compromite »reputațiunea revistei«, ci acte de pietate care merită, dacă nu respect, cel puțin mai multă considerațiune.

Bibliografie.

Dr. Ioan Radu, Monografia gimnaziului român gr. or. din Brad. Scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnaziului. Tipografia „Libertatea“, Orăștie. — 1920.

Dr. Dimitrie Marmeliuc, Sofocles. Cercetări cronologice. I. Antigone — Aiaș. Editura autorului. — Tipografia universității, R. Brüll. Prețul 8 lei.

Gabriel Compayré — **Aurel Al. Negoescu**, Froebel și grădinile de copii. Traducere. Cu un cuvânt de S. Mehedinți. Editura librăriei Alex. N. Leon & Co. Focșani.

Proiect de statut pentru reorganizarea partidului național-liberal, Statutul tip pentru organizațiile din județe, Programul partidului național-liberal. București. Imprimeriile „Independența“, Strada R. Poincaré No. 17. — 1920.

Cercul de studii al P. N. L. **Politica și votul obștesc**. Trei conferințe ale lui **Vintilă I. Brătianu**. I. Rolul partidelor politice în actuala situație II. Invățăminte ale primelor consultații

a votului obștesc. III. Ce vrea să zică a face politică? — București. Imprim. „Independența“, Str. R. Poincaré No. 17. — 1920.

Constantin Sporea, Anuarul școlii normale de băieți din Deva pe anul școlar 1919—1920. Tiparul tipografiei V. Laufer din Deva.

Dr. Vasile Chirvaiu, Anuarul liceului real de stat din Oradea mare. Anul 1919—20.

Ioan Pop, Anuarul liceului de stat Emanuil Gojdu din Oradea mare Anul școlar 1919—20.

Ilie Marin, Pentru cei mici și buni. Versuri de învățat pe din afară. Editura „Librăriei Săteanului“, Sibiu. Prețul 50 bani.

Reproducțiune din revista „Criticul“ de Ioan Pop Florentin, profesor și autor în filosofie și literatură. Mama Tudora, Tragedie etc. Ediția 3-a. Tipografia „Matei Basarab“ Pagini 16.

Alexandru P. Arbore, Din etnografia Dobrogei. Contribuțiuni la așe-

zările Tatarilor și Turcilor în Dobrogea. Extras din „Arhiva Dobrogei“ vol. II (1919). București, Tipografia curții regale F. Göbl fiii, Str. Regală 19—1920. Pagini 50.

Alex. P. Arbore, Din etnografia Dobrogei. Așezările Lipovenilor și Rușilor. Extras din „Arhiva Dobrogei“ vol. III. (1920). București, Tipografia curții regale, F. Göbl fiii, 19. Str. Regală 19—1920. Pagini 23.

Ion Rusu Abrudeanu, Pacostea Rusească. Note istorice, impresii, docu-

mente și scrisori în legătură cu războiul nostru. Atelierele grafice Socec et comp. Societate anonimă 1920. Prețul unui exemplar pe hârtie simplă 20 lei; pe hârtie velină 25 lei.

Mihail Sadoveanu, Frunze 'n furună. Editura Cartea Românească. S. A. București. Prețul 9 lei.

Maiorul Virgil Cârțescu, Din vremuri grele. Poezii eroice, cu o prefață de N. Iorga. Ediția I. 1919 Anul desrobirii celor amăriți. Prețul 5 lei.

Poșta Redacției.

Domnule N. A. Constantinescu, prof. liceu în Buzeu. Am primit răspunsul D-Voastră și se va publica în Nr. din Decembrie, deoarece în cel de față n'ă încăput.

*

Anonimului dela „Infrățirea“. Luăm act că poezia „Cuvântul“, publicată de marele maestru A. Vlahuță în fruntea volumului său de »Poezii« tipărit la Minerva în 1909, nu e cea mai nemerită creațiune poetică a lui, ci, poate, »Iertare« care reprezintă o mentalitate și moravuri mai avansate. Înregistrăm asemenea că fragmentul »Apărătorii steagurilor«, tipărit de George Coșbuc în antologiile și cărțile sale de citire pentru poporul românesc, e bună cel mult pentru mințile necoapte ale bieților elevi din școala primară, nu însă pentru scribii anonimi dela »Infrățirea«, cari nu vreau să apere steagurile, căci nu țin la cinstea lor și a principiilor, ci

le părăsesc și le schimbă dupăcum dictează interesele personale trecătoare. Nu va lămurii »mai de loc« opera lui Coșbuc »povestioara« (sic!) aceasta nici din motivul, că nu George Coșbuc, ci alt scrib anonim a publicat cântecele de vitejie și a scris pe înțelesul tuturor »Povestea unei coroane de oțel« și »Războiul nostru pentru neamănare«...

Continuă, ilustre critic anonim, ești adorabil!

Consolează-te însă, că ești ceva mai »bun« și mai »pios« decât alt anonim, dela »Voința«, care s'a imortalizat, afirmând că revista »Transilvania« e un »monstru« (sic!) [vrea să fie monstru] didactic, poate fiindcă a publicat cursuri populare ca cel de istoria literaturii noastre vechi de d-l Sextil Pușcariu, precum va mai publica și altele cu toată oroarea anonimului aderent al dadaismului dela »Voința«.

BANCA CENTRALĂ

pentru industrie și comerț, societate pe acții

== CLUJ, Strada Regina Maria 6 ==

FILIALA SIBIIU

STRADA CISNĂDIEI Nr. 7, Etaj II.

Capital societar urcat la:

Cor. 100,000.000

Primește depuneri spre fructificare

și bonifică începând cu 1 Iulie a. c.:

în Cont-Curent . . . . . **3 1/2 %** Netto

pe libel de depunere . . . . . **4 1/2 %** „

conform condițiilor de vigoare.

Cumpără și vinde efectiv

Mărci, Dollari, Lire ital., Franci precum și alte valute

Importează și exportează

tot felul de mărfuri, produse economice și industriale

Răface, naționalizează și întemeiază

tot felul de întreprinderi industriale de prima importanță

Organizează și îndrumă

desvoltarea vieții noastre economice-comerciale

și financiare în o alvie sănătoasă și națională.

== **Banca Centrală** ==
pentru industrie și comerț, societate pe acții

precum și filialele acelea

formează piatra fundamentală a vieții noastre economice-comerciale și financiare moderne, — după desrobirea milenară —
deci merită și trebuie sprijinită din partea tuturor românilor
de bine.

BANCA ROMÂNEASCĂ

SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI
— 3 CAPITAL LEI 100,000.000 — 6 —

București, Str. Smardan 5

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice, avansuri pe depozite de efecte publice și orice transacțiuni financiare, conturi curente și emisiuni de scrisori de credit pentru orice țară; participațiuni industriale și comerciale

Sucursala: Brăila, Bazargic, Constanța, Galați,
Tulcea, Chișinău, Cernăuți și Timișoara.

A apărut

și în curând se află de vânzare:

Istoria literaturii noastre vechi

de Sextil Pușcariu, prof. univ., Cluj

Costul unui exemplar 25 Lei

pe hârtie de lux

Fiind trasă această prețioasă lucrare într'un număr redus de exemplare, din pricina scumpetei de hârtie, ceice doresc s'o aibă, să binevoiască a o cere înainte. Cu autorizarea ministerului de instrucție lucrarea e introdusă și ca *manual școlar în licee, școli civile, școli normale etc.*

Comandele se fac la Biroul Asociațiunei în Sibiiu